

سازمان مرکزی
انتشارات دانشگاه فرهنگیان

تاریخ مراکز تربیت معلم در ایران (استان همدان)

طرح و ایده :
دکتر حسین خنیفر

ناظر علمی طرح :
دکتر شهرام یوسفی فر
(عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)

گردآورندگان :
دکتر شهرام غفوری
مسعود اسدیگی
دکتر فاطمه شریفی

سرشناسه: عنوان و نام پدیدآور:	غفوری، شهرام، ۱۳۴۷
مشخصات نشر:	تاریخ مراکز تربیت معلم در ایران: استان همدان / نویسندگان شهرام غفوری، مسعود اسدیگی، فاطمه شریفی؛ ناظر علمی شهرام یوسفی فر؛ طرح و ایده دکتر حسین خنیفر
مشخصات ظاهری:	تهران: دانشگاه فرهنگیان، انتشارات، ۱۳۹۹
شابک:	۱۸۵ ص، مصور، جدول
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
موضوع:	تربیت معلم -- ایران -- همدان (استان) -- تاریخ
موضوع:	Teachers--Training of--Iran--Hamedan(province)--History
موضوع:	دانشگاه ها و مدارس عالی معلمان -- ایران -- همدان (استان) -- تاریخ
موضوع:	Teachers colleges--Iran--Hamedan(Province)--History
شناسه افزوده:	اسدیگی، مسعود؛ شریفی، فاطمه، ۱۳۵۹-۱۳۴۵
شناسه افزوده:	یوسفی فر، شهرام، ۱۳۴۸-، ناظر
شناسه افزوده:	دانشگاه فرهنگیان. انتشارات
رده بندی کنگره:	
رده بندی دیویی:	
شماره کتاب شناسی ملی:	

سازمان مرکزی

انتشارات دانشگاه فرهنگیان

تاریخ مراکز تربیت معلم در ایران (استان همدان)

طرح و ایده: دکتر حسین خنیفر

گردآورندگان: دکتر شهرام غفوری، مسعود اسدیگی، دکتر فاطمه شریفی

ناظر علمی طرح: دکتر شهرام یوسفی فر

ویراستار علمی: دکتر علیرضا علی صوفی

طراح جلد:

صفحه آرای: حسن همائی الست، دفتر خدمات فنی چاپ صدرا

چاپ اول: ۱۳۹۹

شمارگان: ۱۰۰

بهای کتاب: ۲۳۰۰۰۰ ریال

تمام حقوق مربوط به انتشار این اثر برای ناشر محفوظ و نقل مطالب با ذکر منبع بلامانع است.

نشانی: تهران، شهرک قدس، بلوار شهید فرحزادی، خیابان تربیت معلم، دانشگاه فرهنگیان، کدپستی:

۱۹۳۹۶۱۴۴۶۴

نشانی پایگاه اینترنتی دانشگاه: <https://cfu.ac.ir>

تلفن: ۸۷۷۵۱۲۶۸

معلّم امانت‌دار نسلی است که تمام
مقدّرات یک کشور، به آن نسل سپرده
می‌شود و تربیت شما باید همراه با
تعلیم باشد.

حضرت امام (ره)

این دانشگاه با دانشگاه‌های دیگر
متفاوت است، زیرا در آن، شخصیت
معلّمان ساخته می‌شود.

مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

آموزش و پرورش اصلی‌ترین بخش کشور در زمینه
تربیت نیروی انسانی آینده و تقویت زیر ساخت‌های
کشور است و پایه اصلی فرهنگ کشور محسوب
می‌شود که اگر در مسیر درست قرار بگیرد، این
امیدواری وجود دارد که بخش‌های دیگر نیز کارهای
خود را به درستی انجام دهند.

ریاست محترم جمهوری

با عنایت به جایگاه ژرف «معلّم» در غنابخشی به
فرایند تعلیم و تربیت، کوچکترین تردیدی باقی
نمی‌ماند که دانشگاه‌های فرهنگیان و شهید رجایی، به
عنوان مراجع صلاحیت‌دار تربیت معلّم، زیربنایی‌ترین
نقش را در این چرخه ایفا می‌کنند.

وزیر محترم آموزش و پرورش

دربارهٔ مجموعه

سال ۱۳۹۷ هجری شمسی یکصدمین سالگرد تأسیس تربیت معلم در ایران بود و برای گرامیداشت این رویداد دوران ساز، بارهنمود ریاست دانشگاه و مشارکت مجدانه و خستگی ناپذیر دست اندرکاران، برنامه های مختلفی به اجرا درآمد. از جمله این برنامه ها طرح تألیف مجموعه کامل تاریخ مراکز تربیت معلم در ایران و نیز تدوین اسناد تاریخی تربیت معلم در ایران بود. از این رو مقرر شد هر یک از شعب استانی دانشگاه فرهنگیان مأموریت تدوین تاریخ مراکز تربیت معلم در استان خود را برعهده گیرد. سرانجام پس از حدود دو سال تلاشهای همکاران دانشگاه در استانهای کشور، به شکل ۳۱ جلد کتاب تألیف و منتشر شد. گردش کار این طرح کلان چنین بود: برنامه ریزی های مالی و اداری در معاونت پژوهش انجام و یک ناظر علمی و مدیر پروژه برای طرح تعیین گردید تا مراحل استانداردسازی و کنترل کیفی روند پژوهش و تألیف کتابها، صورت گیرد. در هر استان مجری و همکاران طرح با نظر مدیریت امور پردیس های هر استان تعیین و مراحل مختلف پژوهش و گردآوری اسناد و مدارک مکتوب و شفاهی آغاز شد و سپس تدوین متن، در طول حدود دو سال به انجام رسید. فقدان اسناد و مدارک مورد نیاز، از بین رفتن بخشی از بایگانی های مراکز، تغییرات تقسیمات کشوری، درگذشت یا در دسترس نبودن برخی از پیشکسوتان، جا به جایی های مکرر مکان مراکز، ادغام ها یا انحلال مراکز و بسیاری عوامل دیگر شرایط دشوار و گاه بغرنجی را در مسیر دسترسی به اطلاعات ضروری و روند کارها ایجاد میکرد. اما هر چه بود کوشش های خستگی ناپذیر همکاران معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه، رؤسای استان ها، مجریان طرح و همکاران آنان سبب شد نتیجه کار به صورت کتابهای حاضر به ثمر نشیند.

بدون تردید پژوهش در موضوع حاضر که فاقد پیشینه قبلی و اطلاعات مورد نیاز بود، بسیار طاقت فرسا و با مسائل عدیده مواجه می گردید. چنانچه امکان مصاحبه با پیشگامان مراکز تربیت معلم، دسترسی به اسناد و مدارک ضروری میسر می شد، نتیجه کار بسیار متفاوت تر از برونداد موجود می بود. از این رو دستاورد کنونی بازتاب بسیاری از محدودیت ها و مشکلات لاینحلی بود که در برابر انجام این مهم وجود داشت. در این جا از همه پیشکسوتان و دست اندرکاران امور مراکز تربیت معلم در استان های کشور استدعا داریم برای تکمیل و افزایش اطلاعات و دقیق تر کردن مطالب این مجموعه، باری رسان مؤلفان و مجریان محترم این طرح ارزشمند باشند. امید داریم پیشنهادات و تذکرات ارزشمند محققان و خوانش گران تاریخ مراکز تربیت معلم در استان های مختلف، شرایط تکمیل محتوای این کتاب ها و رفع کاستی ها و کمبودهای راه یافته در آن باشد. ناگفته پیداست در شرایط نبود اسناد و مدارک ضروری برای پژوهش در این موضوع، اسناد و مدارک خصوصی افراد دست اندرکار مراکز، بسیار راه گشا خواهد بود. بی تردید در بازنشر این مجموعه، این معاونت و مؤلفان محترم کتاب ها، از همه یار ی هایی که به هدف تقویت متن این کتاب ها صورت گیرد، استقبال کرده و در اصلاح و تکمیل مطالب از آنها بهره خواهد برد.

« معاون پژوهش و فناوری دانشگاه فرهنگیان »

پیشگفتار ریاست دانشگاه فرهنگیان کشور، دکتر حسین خنیفر	
پیشگفتار معاون پژوهش و فناوری دانشگاه فرهنگیان ، دکتر علی باقر طاهری نیا	
پیام معاون پژوهشی دانشگاه	
پیام سرپرست مدیریت امور پردیس‌های دانشگاه فرهنگیان استان همدان	
مقدمه	
مسئله اصلی	
هدف اصلی	
روش تحقیق	
سؤالات اصلی و فرعی	
پیشینه تحقیق	
موانع و محدودیت‌های پژوهش	
ساختار کتاب	

♦ فصل اول: معرفی استان همدان

۲۱	جغرافیای طبیعی و پیشینه تاریخی
۲۱	۱-۱- نگاهی کوتاه به پیشینه تاریخی همدان
۲۵	۲-۱- منظر جغرافیایی ، طبیعی و اقلیمی
۳۰	۳-۱- مفاخر همدان
۳۱	۴-۱- منابع اقتصادی
۳۱	۵-۱- آثار باستانی ، مناطق دیدنی و توریستی استان همدان

♦ فصل دوم: سیر تحول تربیت معلم در ایران

۳۳	۱-۲- سیر تحول تربیت معلم در ایران
۳۳	۱-۲-۱- مقدمه
۳۷	۳-۱-۲- دارالمعلمیات
۳۹	۴-۱-۲- از دارالمعلمین عالی تا دانش‌سرای عالی
۴۱	۱-۲-۴- قانون تربیت معلم
۴۱	۵-۱-۲- از دارالمعلمیات تا دانش‌سرای دختران
۴۲	۶-۱-۲- از اصلاح تا انحلال دانش‌سرای عالی
۴۳	۷-۱-۲- تربیت معلم در دهه چهل
۴۴	۱-۲-۷- مراکز تربیت معلم ایالتی و ولایتی
۴۵	۲-۷-۲- مراکز تربیت معلم حرف روستایی
۴۵	۳-۷-۱-۲- دانشگاه سپاهیان انقلاب
۴۶	۴-۷-۱-۲- دانشسرای دوره تحصیلی راهنمایی
۴۶	۸-۱-۲- تربیت معلم بعد از انقلاب اسلامی
۴۸	۹-۱-۲- نتیجه‌گیری

۵۰	۱۰-۲- تاریخچه تعلیم و تربیت در همدان.....
۵۰	۱۰-۲-۱- مدارس دینی همدان.....
۵۲	۱۰-۲-۲- مدارس اقلیت های مذهبی.....
۵۴	۱۰-۲-۳- آموزش و پرورش همدان پس از مشروطیت.....
۶۰	۱۰-۲-۴- مدارس ملی و دولتی.....

♦ فصل سوم: تأسیس دانشسراها و مراکز تربیت معلم در استان همدان

۶۴	۱-۳- روند تأسیس تربیت معلم در ایران عصر پهلوی اول.....
۶۴	۱-۳-۱- آموزش و پرورش و تجددخواهی.....
۶۶	۱-۳-۲- شکل گیری تربیت معلم و دانشسرا در همدان.....
۶۸	۱-۳-۲-۱- علل و چرایی پذیرش دختران دردانشسراهای مقدماتی و عالی.....
۷۰	۱-۳-۳- سیر عملکرد مراکز دانشسرای مقدماتی و دانشسرای راهنمایی همدان در دوران پهلوی دوم.....
۷۹	۱-۳-۴- روند فرآیند آموزشی همدان دردوران پهلوی دوم.....
۷۹	۱-۴-۳- دوره تکمیلی سپاه دانش.....
۸۰	۱-۴-۳-۲- سپاه دانش در همدان.....
۸۱	۱-۴-۳-۳- نوسازی دانشسراها در همدان.....
۸۱	۱-۴-۴- مسائل رفاهی دانشجو معلمان.....
۸۲	۱-۴-۵- مرکز تربیت مربی کودک در همدان.....

♦ فصل چهارم: سیر عملکرد مراکز تربیت معلم استان همدان تا تأسیس دانشگاه فرهنگیان

۸۶	۱-۴- مراکز تربیت معلم دوساله.....
۸۶	۲-۴- دانشسراهای تربیت معلم چهار ساله.....
۸۷	۳-۴- دانشسراهای تربیت معلم دو ساله.....
۸۷	۴-۴- وضعیت تربیت معلم همدان پس از پیروزی انقلاب اسلامی.....
۹۰	۵-۴- تأسیس دانشگاه فرهنگیان.....
۹۲	۵-۴-۱- تشکیل دانشگاه فرهنگیان در همدان.....
۹۲	۶-۴- روند تحولات تربیت معلم در شهرستان های استان همدان.....
۹۳	۶-۴-۱- شهرستان تویسرکان.....
۹۳	۶-۴-۱-۱- تربیت معلم در تویسرکان.....
۹۵	۶-۴-۲- شهرستان رزن.....
۹۵	۶-۴-۱-۲- تربیت معلم در رزن.....
۹۶	۶-۴-۳- شهرستان ملایر.....
۹۶	۶-۴-۱-۳- تربیت معلم ملایر.....
۹۷	۶-۴-۴- شهرستان نهاوند.....
۹۸	۶-۴-۱-۴- تربیت معلم در نهاوند.....
۹۸	۶-۴-۵- شهرستان اسدآباد.....
۹۸	۶-۴-۱-۵- تربیت معلم در اسدآباد.....

۱۰۰.....	۷-۴- وضعیت کنونی دانشگاه فرهنگیان استان همدان
۱۰۱.....	۷-۴-۱ رشته های تحصیلی
۱۰۱.....	۷-۴-۲- بالندگی
۱۰۱.....	۷-۴-۳- فعالیت های عمرانی و اقدامات توسعه ای دانشگاه فرهنگیان همدان
۱۰۱.....	۷-۴-۱-۳- اقدامات انجام شده در سال ۱۳۹۶
۱۰۲.....	۷-۴-۲-۳- اقدامات انجام شده در سال ۱۳۹۷
۱۰۳.....	۷-۴-۳-۳- اقدامات انجام شده در سال ۱۳۹۸
۱۰۴.....	۷-۴-۴- آمار پرسنل دانشگاه فرهنگیان
۱۰۴.....	۷-۴-۱-۴- پردیس شهید مقصودی(پسرانه)
۱۰۴.....	۷-۴-۲-۴- پردیس شهید باهنر (دخترانه)
۱۰۵.....	۷-۴-۵- حوزه دانشجویی ، فرهنگی - آموزشی
۱۰۶.....	۷-۴-۶- دستاوردهای برجسته دانشگاه فرهنگیان همدان
۱۰۶.....	۷-۴-۷- معرفی پردیس پسرانه شهید مقصودی
۱۰۷.....	۷-۴-۱-۷- رشته های تحصیلی ارائه شده در این پردیس
۱۰۷.....	۷-۴-۲-۷- مدرسان و اعضای هیئت علمی
۱۰۷.....	۷-۴-۳-۷- آمار دانشجو - معلمان
۱۰۸.....	۷-۴-۸- معرفی پردیس دخترانه شهید باهنر
۱۰۸.....	۷-۴-۱-۸- رشته های تحصیلی ارائه شده در این پردیس
۱۰۸.....	۷-۴-۲-۸- مدرسان و اعضای هیئت علمی
۱۰۹.....	۷-۴-۳-۸- آمار دانشجو - معلمان
۱۰۱.....	۷-۴-۹- چشم انداز آینده دانشگاه فرهنگیان
۱۰۹.....	نتیجه گیری

◆ پیوست ها

۱۱۲.....	پیوست ۱: روسای تربیت معلم همدان پس از پیروزی انقلاب اسلامی
۱۱۴.....	پیوست ۲: شهدای تربیت معلم در استان همدان
۱۳۵.....	پیوست ۳: تصاویر
۱۴۷.....	پیوست ۴: اسناد
۱۶۴.....	پیوست ۵: آمار
۱۸۶.....	پیوست ۶: مختصری از تاریخ آموزش و پرورش از دیدگاه سالنامه معارف
۱۹۵.....	منابع و مأخذ

پیشگفتار ریاست دانشگاه فرهنگیان کشور، دکتر حسین خنیفر

پیام رئیس دانشگاه

قال الإمام علی(ع): لا يَنْفَعُ اجْتِهَادٌ بَغَيْرِ تَحْقِيقٍ

هر تلاشی بدون پژوهش و حقیقت‌جویی، بی‌بهره است
(مُعْجَمُ الْفَافِظِ عُرُ الْكَلِمِ وَ دُرَرُ الْكَلِمِ، ص ۲۴۹)

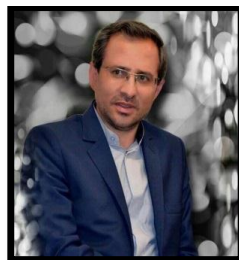
آموزش و پرورش هر کشور، پیشبران توسعه آن کشور است و "تربیت معلم" فاخر و بالنده در هر کشوری دارای قداست و اهمیت ذاتی است، چرا که کاروان بشر با تربیت، آموزش و پژوهش به کشف و پرورش استعدادهای خدادادی و رشد اجتماعی، نائل می‌شود و این هدف به وسیلهٔ معلمان وارسته که قافله‌سالاران تربیت، اندیشه و مهارت‌اند، محقق می‌شود. پیشینهٔ تعلیم و تربیت معلم در ایران به شکل سنتی، به دوران شکوفایی تمدن اسلامی بر می‌گردد و از زمان دیرین تا عصر پسین همواره مورد تأکید آحاد جامعه، مسئولان و خانواده‌ها بوده است. ایرانیان پیوسته به آموزش فرزندان خود پا به پای قافله بشر اهمیت می‌دادند و با به کارگیری افراد توانمند، تعلیمات دینی، نظامی، کشاورزی و صنعت را به فرزندان خود ارائه می‌کردند. تعلیم و تعلّم در فرهنگ اسلامی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در این زمینه کافی است به سخن گهربار رسول مکرم اسلام (ص) استناد نماییم که می‌فرمایند: بِالتَّعْلِيمِ أُرْسِلَتْ، همانا من برای آموزش فرستاده شدم (بحارالانوار، ج ۱، ص ۲۰۶).

از مطالعهٔ پیشینهٔ تعلیم و تربیت در می‌یابیم که نظام تربیت معلم از گذشته‌های دور و از زمانی که بشر زندگی اجتماعی خود را آغاز کرده است مورد توجه و عنایت بوده است و تعلیم و تعلّم حتی در سطح ابتدایی آن به عنوان یک ضرورت وجود داشته است. لذا از آموزش اولیهٔ سواد و حرفه تا آموزش دفاعی همواره متناسب با فرهنگ و سن هر جامعه رواج داشته است. مطابق با رشد و توسعهٔ جوامع، تعلیم و تربیت، فراز و فرودها و مراحلی را از سرگذرانده و حسب ضرورت و نیاز جامعه و متناسب با پیشرفت آن، دست‌خوش تحولات و اصلاحات سطحی یا عمیق شده است که هدف آن آموزش و پرورش کودکان و نوجوانان به فراخور نیازهای اجتماعی بوده است و این هدف مهم از طریق تربیت معلمانی دارای مهارت‌ها و شایستگی‌های حرفه‌ای، صورت گرفته است. مطالعهٔ تجارب، موفقیت‌ها و ناکامی‌های احتمالی در تربیت معلم، ضمن آشنایی با این فرآیند، افق‌های روشنی را پیش روی سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و آموزشگران باز می‌کند و موجب می‌شود در برنامه‌ریزی تربیت معلم حرفه‌ای از آزمون و خطا پرهیز شود. اگرچه شرایط فرهنگی هر عصر و جامعه‌ای، متفاوت با سایر اعصار و جوامع است، اما وجه مشترک همهٔ آن‌ها موضوع تربیت معلم و تربیت نسل و ویژگی‌ها و نیازهای آموزشی است، که در همهٔ جوامع کم و بیش دغدغه اصلی است. این مطالعه دست‌کم این امکان را به ما می‌دهد تا دغدغه‌های مشترکی را شناسایی کنیم و پیرامون آن‌ها تأمل نماییم و در برنامه‌ریزی آتی خود از تجارب موفق آن‌ها با عنایت به مسائل روزگار خود، بهره‌مند گردیم. این اثر به مناسبت یکصدمین سالگرد تربیت معلم در ایران تدوین شده است. در اینجا بر خود فرض می‌دانم از همهٔ دست اندرکاران علمی و اجرایی این دست از آثار ارزشمند، به ویژه مؤلفان و ناظر محترم و همکاران معاونت پژوهش، تشکر و قدردانی نمایم. والحمدلله اولاً و آخراً.

دکتر حسین خنیفر

رئیس دانشگاه فرهنگیان

پیشگفتار معاون پژوهشی و فناوری دانشگاه فرهنگیان ، دکتر علی باقر طاهری نیا

پیام معاون پژوهشی دانشگاه

شکر و عرفان

بزرگترین و مهم‌ترین سرمایه هر کشور، نیروی انسانی آن کشور و بزرگترین سرمایه هر خانواده، فرزندان آن خانواده است که همگی تحت تعلیم معلم قرار می‌گیرند تا در وجودشان بذر امید، ادب و دانایی بکارند و پر واضح است که براساس قاعده فاعده الشیء لایعطی، معلمی می‌تواند آن فضایل را در وجود شاگردانش بیوراند که قبل از آن خود متحلی به آن‌ها شده باشد. از این‌رو از دیرباز اندیشه تربیت معلم شکل گرفته است تا بدو معلم به مهارت‌های لازم حرفه معلمی مجهز شود و نصاب تعلیم را در خود احراز نماید و بعد از آن، در کلاس شاگردپروری دست به گچ و تخته ببرد. این که اصول حاکم بر تعلیم و تربیت کدام است پرسشی است که پاسخش را باید در اثناء دو گزاره مهم جستجو کرد. نخست این که معنا و هدف زندگی است که اصول حاکم بر تعلیم و تربیت را تعیین می‌کند؛ دوم این که وجود خداگونه انسان و مقام خلافت الهی داشتن او موجب تولید معرفت انسان‌شناسانه مطلوب خواهد بود. با این ملاحظه باید دید پیشینه یکصد سال تربیت معلم ایران بر پایه کدامین مبانی نظری بنا گذاشته شده است؟ مبانی فلسفی تربیت معلم ایران کدام است؟ پارادیم‌های غالب حوزه تعلیم و تربیت کدام است؟

پیشینه تربیت معلم رسمی در کشور ما به سال ۱۲۹۷ بر می‌گردد. آن زمان که برای تربیت معلمان دارالمعلمین تأسیس شد و از میان بهترین دانش آموزان برخی را برگزیدند تا پس از یک دوره تحصیل در کسوت معلمی عازم مدارس شهر و روستا شوند. همان نخستین دانشجو معلمان در محیط خاص و برای یادگیری دانش و مهارت‌های خاص تحت تعلیم قرار گرفتند لکن تأسیس و توسعه نهاد تربیت معلم در گذر زمان حسب اقتضائات با فراز و فرود مواجه شده است. در سال ۱۳۹۷ به بهانه یکصد سال تربیت معلم در کشور بر آن شدیم تا زیر نظر ریاست محترم دانشگاه فرهنگیان و با همت همکاران ارجمند دانشگاه، مدیران و پرسنل حوزه معاونت پژوهش و فناوری، رؤسا و پرسنل محترم استان‌ها، نکوداشت یکصد سال تربیت معلم در کشور برپا کنیم. هم چنین مقرر شد تا پیش از موعد برگزاری مراسم ملی، در هر یک از استان‌های کشور نکوداشتی با محوریت چهلمین سال پیروزی انقلاب اسلامی و سالگرد تأسیس تربیت معلم در همان استان برگزار شود. از این رو در ۳۱ استان کشور ۳۱ نکوداشت استانی طراحی و به اجرا گذاشته شد و در همه استان‌ها سه اقدام مبارک صورت پذیرفت. نخست، از پیش کسوتان تربیت معلم همان استان دعوت و از آنان تجلیل به عمل آمد. دوم، تاریخ تربیت معلم کشور و تاریخ شفاهی همان استان تدوین شد.

سوم، مجموعه اسناد و آثار باقیمانده از تربیت معلم استان در قالب موزه و نمایشگاه در معرض بازدید مهمانان نکوداشت استانی قرار گرفت. اینک در آستانه برگزاری مراسم ملی نکوداشت یکصد سال تربیت معلم در کشور با حضور مهمانان ویژه، مدیران ارشد نظام، پیشکسوتان ارجمند و همکاران گرامی برگزار خواهد شد. مقتضی است که در این مراسم از دوره ۳۱ جلدی تاریخ تربیت معلم کشور، تاریخ شفاهی تربیت معلم کشور، دوجلد کتاب یک قرن صد چهره، کتاب زندگی‌نامه و وصیت نامه شهیدان تربیت معلم، کتاب مجموعه اسناد تربیت معلم، مطالعه موردی تربیت معلم در ۱۴ کشور، رونمایی خواهد شد و به صورت نمادین موزه اسناد و مفاخر تربیت معلم را افتتاح نماییم.

بی‌گمان محتوای ارزشمندی که در قالب تألیفات مرتبط با حوزه تربیت معلم تدوین و در این مراسم به پژوهشگران و علاقه‌مندان عرضه شده، خدمت ماندگاری است که از این پس بسیار مورد مراجعه قرار خواهد گرفت.

واپسین سخن این که به پاس همت کلیه دست اندرکاران، رؤسا و اعضای محترم هشت کمیته و هفت کارگروه مربوط تلاش ایشان را ارج می‌نهم و از ریاست محترم دانشگاه، استاد ارجمند جناب آقای دکتر خنیفر و اعضا محترم هیأت رئیسه به واسطه حمایت و هدایت موثرشان صمیمانه سپاسگزارم.

دکتر علی باقر طاهری نیا

قائم مقام نکوداشت

یکصد سال تربیت معلم در ایران

پیام سرپرست مدیریت امور پردیس‌های دانشگاه فرهنگیان استان همدان

آموزش‌گیری و آموزش‌دهی از ساختمایه‌های بنیادین تاریخ و فرهنگ ایران زمین به شمار می‌رود. از آن چه از تاریخ بر می‌آید بسیاری از حملات مهاجمان در ادوار پیش از اسلام و پس از ورود اسلام به ایران با تعلیم و تربیت آداب و سنن کشورداری ایرانیان به مهاجمان دفع شده و آنان مجذوب و دوستدار و مروج فرهنگ کشور ما شدند و از این رهگذر از لطامات بیشتر جلوگیری به عمل آمده است. در این میان ممزوج شدن تعلیم اسلامی در زمینه تعلیم و تربیت با روحیه علم‌آموزی ایرانیان موجب تکوین تمدن عظیم اسلامی و گسترش مراکز علمی تحت عنوان نظامیه‌ها در قرون میانه اسلامی گردید. بر پایه چنین بستر علمی و فرهنگی و دستمایه‌هایی عظیم بود که نظام تعلیم و تربیت نوین ایران شکل گرفت.

پیدایش دارالفنون به همت میرزا تقی خان امیر کبیر که در آن رشته‌های مختلف علمی با شیوه‌های مدرن تعلیم داده می‌شد خود نقطه عطفی در روزگار حاکمان قاجار به شمار می‌آمد. متعاقب آن پیدایش و گسترش مدارس نوین با تلاش‌های وافر میرزا حسین رشیدیه تبریزی و حمایت‌های بی‌دریغ برخی از رجال سیاسی و فرهنگی آن دوره هم چون میرزا علی خان امین‌الدوله این تلاش‌ها از قوه به فعل در آمد و مراکز آموزشی با ساختاری جدید در اقصی نقاط ایران عزیز گسترش یافت و فرزندان این مرز و بوم از چشمه جوشان علم و تربیت با تعلیم معلمان دلسوز و وطن پرست سیراب گشتند.

انقلاب مشروطیت ایران در سال ۱۲۸۵ شمسی شتاب فزاینده‌ای به گسترش این مراکز آموزشی بخشید و ضرورت ایجاد مراکز تربیت معلم را آشکارتر ساخت. مساعی همه بزرگان فرهنگی موجب شد جامعه ایران با عبور از نظام تعلیم و تربیت سنتی و مکتب خانه‌ای به سوی نظام نوین آموزشی رهنمون گردد. تأسیس دارالمعلمین عالی و به اصطلاح امروزی دانشسرای تربیت معلم در یکصد سال پیش در تهران و ۸۰ سال قبل در شهر همدان که این اثر به صورت نمادین به پاسداشت قدردانی از بنیانگذاران و رهروان آن اقدام بزرگ تدوین و عرضه شده است، از چند جنبه حائز اهمیت و قابل تأمل برای کوشندگان و پویندگان امروز و آینده در دانشگاه بسیار مهم فرهنگیان به فرموده رهبر معظم انقلاب است. نخست این که تأسیس دارالمعلمین چندین سال قبل تر از ایجاد دانشگاه تهران صورت پذیرفته و از این جهت این معنا مستفاد می‌گردد که تربیت معلم و به اصطلاح امروزی دانشگاه فرهنگیان با این تقدم نسبت به سایر مراکز آموزشی، مرکز ثقل بوده و خواهد بود و به حق سلسله جنبان سایر مراکز آموزش عالی ایران بوده است.

از سوی دیگر ورود زنان و دختران به مراکز تحصیلی با فعالیت‌های دانشسراهای عالی پیوند خورده است که خود موجب تعمیق عدالت آموزشی در میان مردان و زنان شده است و نیمی از جامعه ایران را در مقایسه با تعلیم و تربیت سنتی از این نعمت مهم برخوردار نموده است. کما این که در استان همدان نیز با چند دهه تأخیر این مراکز جهت دختران تأسیس گردید.

اکنون دانشگاه فرهنگیان میراث دار و طلایه دار این ذخیره عظیم فرهنگی کشور عزیزمان می‌باشد. تأسیس مراکز تربیت معلم از این منظر نیز نقطه عطف است که پیشرفت و تعالی ایران جز در سایه نیروی انسانی کارآمد و تعلیم و تربیت معلمین آینده ساز امکان پذیر نمی‌باشد و از این جهت نیز پیشگامی در تأسیس مراکز تربیت معلم بیانگر این امر مهم قلمداد می‌شود.

بنابراین دانشگاه فرهنگیان همدان در راستای برگزاری یکصدمین سالگرد تأسیس مراکز تربیت معلم در ایران و ۸۰ سالگی آن در همدان با دعوت از پیشکسوتان این عرصه و برگزاری مراسم بزرگداشت و به منظور بهره‌گیری از تجربیات گذشتگان و کاربست آن در راستای اهداف متعالی دانشگاه فرهنگیان و در نهایت به منظور ماندگاری این میراث عظیم در تاریخ تربیت معلم کشور به سهم خود در صدد تدوین یک کتابچه به قلم توانای دوست عزیزم جناب آقای دکتر شهرام غفوری برآمده که با عشق و علاقه فراوان تاریخ و فرهنگ ایران و به ویژه مسائل فرهنگی و اجتماعی شهر همدان را در دوره معاصر مورد مطالعه و پژوهش قرار داده و به زیور طبع و تدوین آراسته شده و اینک تقدیم علاقمندان این حوزه می‌گردد.

در پایان یادآور می شود که این امر مهم محقق نمی گردید مگر با اراده دانشمند فرزانه و فرهنگ دوست ، ریاست عالی دانشگاه فرهنگیان جناب آقای دکتر حسین خنیفر که به حق با عشق و علاقه فراوان ، تعالی فرهنگ و رشد تعلیم و تربیت را به طور ویژه سرلوحه اهداف خود قرار داده اند و همواره سخنان حکیمانه ای را در این زمینه بیان نموده اند . بی تردید حمایت های بی دریغ ایشان همگان را در این مسیر یاری بسیار داده است. افزون بر این نباید از نظر دور داشت مساعی ویژه معاونت پژوهشی دانشگاه جناب آقای دکتر علی باقر طاهری نیا را که با علاقه بسیار و فراتر از وظایف سازمانی با برگزاری نشست های متعدد در این زمینه و پی گیری ها و دلگرمی های ویژه ایشان بود که تمهیدات و تسهیلات مناسب فرا روی دست اندرکاران استانی این برنامه قرار گرفت. انتخاب بجا و درست دوست و تاریخ پژوه اندیشمند جناب آقای دکتر شهرام یوسفی فر، به عنوان ناظر علمی طرح تاریخ تربیت معلم در کشور و نیز مسئول هدایت این موضوعات که راهنمایی های ایشان در جهت تنظیم این کتابچه راهگشای نویسندگان گردید.

از تلاش های شبانه روزی همکاران سازمان مرکزی و به ویژه در حوزه پژوهشی که مارا یاری نموده اند صمیمانه سپاسگزارم. از همکاری و هم افزایی همکاران دانشگاه فرهنگیان در حوزه های مختلف از جمله زحمات آقایان دکتر روحی اظهر، اسدیگی و خانم شریفی به منظور دعوت از پیشکسوتان تربیت معلم و انجام مصاحبه های ارزشمند و جمع آوری اطلاعات سودمند و اسناد از ادارات مختلف ، ممنون و سپاسگزارم.

به طور کلی در این امر مهم تمامی همکاران به قدر خویش سهمیم بوده اند. از ریاست تربیت معلم دخترانه شهید باهنر سرکار خانم دکتر کرمی و همکاران ایشان و نیز معاونین پردیس شهید مقصودی آقایان کاشی و جلالوندیان و نیز خانم محشوریان که بدون مساعدت آن ها این پژوهش به صورتی مستند صورت نمی پذیرفت، تشکر و سپاس خود را اعلام می دارم و برای این دوستان آرزوی سعادت و بهروزی مستمر از خداوند منان دارم. باشد که این آغازگر تحقیقات بیشتر و تازه تری در حوزه تاریخ نگاری روند تعلیم و تربیت در استان همدان گردد.

سرپرست مدیریت امور پردیس های دانشگاه فرهنگیان استان همدان

دکتر علیرضا علی صوفی

مقدمه

امر تعلیم و تربیت در تاریخ پر دامنه ایران، از ازمینه قدیم و باستان تا دوران مدرن و جدید همواره مورد تکریم و احترام بوده است. اما در هر دوره بنا به فراخور وضعیت سیاسی- اجتماعی و فرهنگی - اقتصادی جامعه آنروز، سطوح آموزشی و تربیتی متفاوت بوده است. در دوران باستان تاکید بر امر آموزش و تعلیم و تربیت، مفهوم و ارزش گذاری داشته است که جدا از دوران های پس از خود است. آن چه گزنفون در سیروپدیا از احترام آموزش در بین ایرانیان نقل می کند جایگاهی دیگر گونه حتی با هم نسلان مورخ خود دارد. تفاخر یونانیان بر امر آموزش و تعلیم و تربیت و سخنوری و نمایش و تاثیر خود از بربرها (بخوانید ایرانیان) در زمانه ای است که در امپراتوری های حاکم بر ایران نیز این گونه آموزش های جاری و ساری بوده است. مگر غیر از این است که فراریان و پناهجویان از ستم حاکمان یونانی، مامنی امن تر از ایران برای ادامه تدریس و نشر دانش خود نیافتند. نتیجه آن است که ایرانیان در دوران قدیم در کنار داشتن ارتش قوی و پر جمعیت به امر نگارش و تربیت و تعلیم، حتی در زیر نظر مغان و هیربدان سعی و اهتمام داشتند. در دوران پس از اسلام نیز که موهبت یکتاپرستی و ساده زیستی توأمی در بین مردم رواج یافت، نقش تدریس و جایگاه معلم در جامعه مورد حمایت حاکمان چه عرب و ایرانی، چه ترک و مغول بوده است. آن چنانکه بعدها نظامیه را به حق می توان نسخه، ماکت اصلی یک دانشگاه اصیل ایرانی - اسلامی در دنیا معرفی نمود. هزینه هایی که نظام الملک و سلجوقیان بر سر استقرار و استمرار این جایگاه تعلیم و تربیت، هر چند با دیدگاهی سیاسی مبذول داشتند، حتی با بودجه های امروزه نیز بسیار عظیم و دست و دلبازانه بوده است. بعدها در هر شهر و کوی و برزنی یک مکتبخانه دایر بود. مدرسه با نام امروزی البته، وظیفه آموزش و پرورش کودکان جامعه پیشامدرن را بر عهده داشت. و مکتب دار نقش معلم و دبیر این زمانه را بازی می کرد. این که آیا آن مکتب خانه و آن مکتب دار به وظیفه اش خوب عمل می نمود یا اصلاً درکی و فهمی از مدرسه و معلمی داشته یا خیر؟ این را باید در ظرف زمانه آن دوره خاص بررسی نمود. اما وجود دستگاه تعلیم و تربیت امری اثباتی در جامعه بود و همه عوامل دست اندرکار حکومتی چه قاضی القضاات، چه وزیر، چه دیوانیان، چه دانشمندان و ... در هر دوره تاریخ ایران زمین خود را موظف به رعایت حقوق معلم و شاگرد می دانستند. اما تفاوت بود در

زمانه ای که صلح بود و آرامش ، با زمانه ای که جنگ بود و خرابی و قحطی و هجرت. در دوره ای که ثبات بر جامعه حاکم بود معلم و شاگرد و امر تعلیم و تربیت به روال عادی چه در مسجد و چه در حجره و چه در مکتب خانه ، گاه مجمع درسی چند صد نفره و یا کلاسی چند نفره به کار خود مشغول بوده اند. اما در زمانه محاربه ، همچون آحاد مردم آن جامعه ، تعلیم و آموزش هم دیگر بهای سابق را نداشته و تعطیل و نابسامان می شده است و متأسفانه تاریخ پرتلاطم ایران هیچگاه از جنگ و خودسری و آتش و خرابی چه در دوران میانه و حتی مدرن خالی و دور نبوده است. تربیت معلم و دبیر از کلمات دیوانی است، دبیر متخصص نگارش بود، ترسل و انشاء می دانست و ارتباط با وزیر و شاه و امیر و سلطان از هنرهای او بود. بیهوده نبود که درس انشاء از اولین موضوعات درسی حتی در دوران تأسیس آموزش و پرورش نوین بود. پس تربیت آن کسی که بتواند پسران امیر و سلطان را آموزش دهد و به آن ها خط و ربط آموخته با تاریخ و جغرافیا و زبان فارسی و عربی آشنایشان نموده و درس سیاست و اندرز به آنان بیاموزد امری بسیار قدیمی است و البته بسیار مهم و معتبر .

تربیت معلم کاردان ، هنری با ارزش مالی و معنوی حتی سیاسی والا بوده است. زیرا فرزندی که خود سالیانی بعد در قامت سلطانی عرض اندام می نمود معلم خود را همه گاه بیاد داشت و این امر می توانست باعث تصمیم گیری های مهم بعدی وی باشد. تعداد مکتب خانه ها در دوران های اخیر بخصوص در حکومت صفویان بسیار زیاد شده و به ناچار تعداد معلمان نیز فزونی یافت و شاید از این دوران است که مکتب داران بیسواد و کم سواد بر جای باسوادان تکیه زدند و ناآگاهی در جامعه را دامن زدند. اما هم چنان تعلیم مربی و معلم و دبیر ادامه یافت .

مسئله اصلی

مسئله اصلی در این خصوص تفکیک بین معلمان دینی و غیر دینی است که به نظر می رسد تا دوران ورود افکار تجدد به ایران (بعد از جنگ های ایران و روس - دوره قاجار) این تفکیک صورت نپذیرفته بود. در دوران فتحعلیشاه قاجار و بعد از آن دو جنگ با روس ها و عوارض مصیبت بار آن است که آرام آرام در افکار روشنفکران ، تفاوت تعلیم و تربیت ایرانی و اروپایی پدیدار گردید. دانشجویانی که به همت عباس میرزا نایب السلطنه به اروپا رفتند، با خود تحفه هایی آوردند که از آن میان ، حیرت نامه هایی بود از تفاوت رشد اجتماع و اقتصاد و فرهنگ غرب با ایران دوران قاجار با جایگاهی عشایری.

نفوذ این افکار و ورود صنعت چاپ و انتشار اولین روزنامه در تبریز، دیگر مجال ایستایی به جامعه نمی داد. هر چند که حاکمان قاجار تمایلی به فرارفتن فرهنگ به دوراز دامنه محدود دربار خود نمی دادند. اما پای افکار اروپایی و دست مقایسه ایرانیان با فرهنگ غرب باز شده بود.

روزنامه ها از دهلی و مصر و اروپا به ایران می رسید و روشنفکران و تجار و اروپا رفتگان پرسشگری را آغاز کرده بودند و بعد از امور نظامی و اقتصادی، فرهنگ و آموزش و تعلیم و تربیت مورد عنایت این گونه افراد قرار گرفت. رشد همسایه ای مسلمان همچون عثمانی پس از عصر تنظیمات به ایرانیان این نوید را داد که آنان نیز می توانند راه پیشرفت را حتی با کپی برداری از روی دست بیگانگان بیاموزند. مگر نه آنکه روزگاری دانشگاه بزرگ و معتبری چون گندی شاپور را داشته اند پس شاید بتوانند دیگر بار آن را زنده نمایند. با ظهور عصر ناصری و سرازیر شدن نمایندگی های اروپایی و رفت و آمدهای زیاد دانشجویان، سفرا و مردم و تجار به اروپا و سربرآوردن ایرانی مردی چون امیر کبیر، زمانه به سمت تأسیس یک دانشگاه ایرانی که معلم تربیت کند و یک پلی تکنیک که به مردم (در اوایل شاهزادگان و اشراف) بیاموزاند، پیش رفت.

اما ناصرالدین شاه هیچگاه تمایل نداشت که این دستگاه تربیت معلمان، از جایگاه خود به منزله سکوی پرتاب ایرانیان به سوی دنیا مدرن عمل نماید. او مردمانی را قابل می دانست که فرق کلم بروکلی با بروکسل را ندانند. هر چند با وجود فردی چون اعتماد السلطنه و دستگاه ترجمه و چاپ کتاب او، دیگر دربار هم برای شاه قاجار قابل اعتماد نبود.

در دوران مظفرالدین شاه و با فعالیت میسیون های خارجی، بار آموزش بر دوش یهودیان و ارمنیان مسیحی نهاده شد. اما بودند آزادیخواهان و فرهنگ دوستانی که پا به پای زمانه به تأسیس مدارس جدید همت گماشتند. در دوران مشروطه و پس از مشروطیت این روند آموزش و نیاز به تربیت معلمان آگاه به دروس نوین جهت تعلیم به نوآموزان بیشتر احساس شد.

اما در دوره حکومت پهلوی اول بود که نظام آموزشی به سطح مطلوبی درآمد و قوانین مدون گردیده و دانشسراهای مقدماتی و عالی ایجاد شده و اولین معلمان به اصطلاح آموزش دیده در زمینه تعلیم و تربیت وارد سیستم معارف ایران شدند.

در دوران پهلوی دوم هم همین سیستم ادامه یافته و در نهایت قانون تربیت معلم تصویب شده و معلمین با مدرک کارشناسی هم وارد نظام تربیتی شدند. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی تا تأسیس دانشگاه فرهنگیان نیز روند تغییر و تحولات هم چنان ادامه داشته و مبنای تربیت معلمین جوان بوده است. در همدان نیز که جزء اولین شهرهای دارای دانشسرای مقدماتی بوده است نیز تغییر و تحولات متعددی را طی نموده است که در این تحقیق به آن پرداخته خواهد شد.

هدف اصلی

اما هدف اصلی از این پژوهش، پی بردن به ماهیت و روند آموزش و تعلیم و تربیت دبیران و آموزگاران و آشنایی با قوانین و مقررات آموزشی از دوره پهلوی اول تا تأسیس دانشگاه فرهنگیان در استان همدان بوده است. در ضمن آشنایی هر چه بیشتر نسل جوان دانشجو - معلمان تا بتوانند نگاه عمیق تری به جایگاه خود داشته باشند و این امر را سطحی نپنداشته و به شغل شریف خود با احترام بیشتری برخورد نمایند.

روش تحقیق

در این پژوهش بر اساس ۱- مطالعات کتابخانه ای و فیش برداری از مواد لازم ۲- دستیابی به اسناد و بررسی آن ها و انتخاب یک سند اصلی و مهم از بین صدها برگه سند مشابه و ۳- مصاحبه با پیشکسوتان امر تعلیم و تربیت، آموزگاران و دبیران در همدان، صورت پذیرفته است.

سوالات اصلی و فرعی :

سوالاتی که ذهن نویسنده را به خود معطوف داشته بود، آن هایی است که سعی شده است در پایان این مبحث به پاسخ آنها دست یابد.

۱- وضعیت تعلیم و تربیت در ایران و همدان از دوران قاجار تا پایان پهلوی اول چگونه بوده و چه روالی را طی نموده است؟

۲- در دوران پهلوی دوم چه تغییرات زیر بنایی در سیستم آموزشی دانشجویان ایجاد شد؟

۳- در دوران پس از انقلاب اسلامی سال ۵۷، وضعیت دانشسراها دچار چه تغییراتی گردید؟

۴- آیا دانشگاه فرهنگیان جایگزین مناسبی برای تربیت معلم سابق است؟

پیشینه تحقیق :

متأسفانه تاکنون هیچ گونه فعالیتی در امر تحقیق و نگارش در خصوص سابقه دانشسراهای مقدماتی و راهنمایی و تربیت معلم در همدان صورت پذیرفته است و تحقیق پیش رو اولین تلاش منسجم در خصوص ساماندهی در تهیه یک پژوهش در زمینه تاریخ تربیت معلم در همدان است.

موانع و محدودیت های پژوهش :

در انجام این تحقیق به دلیل کمبود زمان و مشکلات ناشی از کمبود منابع و امحاء بسیاری از اسناد و مدارک در مراکز دانشسراهای مقدماتی و راهنمایی و تربیت معلم در همدان و شهرستان های تابعه ، به جهت تغییرات مکانی و مدیریتی و عدم اسکن کامپیوتری مدارک بایگانی و عدم اختصاص پوشه های مخصوص با کدهای شناسایی قابل دسترسی برای نگاهداری این اسناد تاریخی و قابل اعتناء، متأسفانه دستیابی به اطلاعات و داده های قابل ارائه بخصوص از دوران پهلوی اول و دوم تنها منحصر گردید به اسناد طبقه بندی شده سازمان اسناد ملی چه در تهران و چه در همدان و البته مصاحبه با پیشکسوتان تربیت معلم.

ناگفته نماند که عدم همکاری تام و کمال ادارات آموزش و پرورش در همدان و شهرستان های تابعه در اسکن و کپی مدارک بر جای مانده خود مزید علت شد تا این پژوهش با مشکل مواجه گردد و تا حد گردآوری مطالب جسته و گریخته قابل دفاع گردد.

اما این تحقیق در جهت ثبت زحمات و تلاش زنان و مردان معلم در کهن دیار همدان در **چهار فصل** مجزا با زیرمجموعه های مختلف تهیه و به آنان تقدیم می گردد.

ساختار کتاب

پس از مقدمه که توضیح مختصری در خصوص مشکلات تعلیم و تربیت و آموزش و تدریس بود .

درفصل اول به جغرافیای طبیعی وپیشینه تاریخی همدان پرداخته خواهدشد.

درفصل دوم وضعیت تعلیم و تربیت و آموزش و پرورش در همدان اواخر دوره قاجار و سیرتعلیم و تربیت درایران مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

در فصل سوم امر آموزش در عصر رضاشاه پهلوی و پهلوی دوم تا پیروزی انقلاب اسلامی در همدان توصیف خواهد شد.

فصل چهارم روند تعلیم و تربیت معلمان در پس از پیروزی انقلاب اسلامی ومراکز تربیت معلم شهرستان های همدان و وضعیت کنونی دانشگاه فرهنگیان استان همدان را بررسی خواهد کرد. در پایان این بخش اسامی مدیران تربیت معلم و رؤسای دانشگاه فرهنگیان مورد اشاره قرار می گیرد و هم چنین یاد و خاطره شهدای تربیت معلم همدان نیز با معرفی آنها گرامی داشته می شود.

فصل اول:

معرفی استان همدان

۱-۱- پیشینه تاریخی همدان

استان همدان از دورترین زمان، محل استقرار و نشو و نمای تمدن های باستانی بوده است. وجود تعداد قابل ملاحظه ای از تپه های باستانی ماقبل تاریخ در نقاط مختلف استان، دلیل بر اثبات این مدعا است. نتایج مطالعات و کاوش های تپه گیان در نهاوند نشان می دهد که مردمان ساکن استان در شش هزار سال پیش، از فرهنگ و تمدن نسبتا پیش رفته ای برخوردار بودند. ظروف سفالین منقوش به دست آمده از آنان از لحاظ هنری و صنعتی گویای این امر است. هم چنین کاوش ها و بررسی های منحصر به فرد صورت گرفته بر روی تپه های باستانی نقاط مختلف استان نشان دهنده گسترش تمدن های پیش از تاریخ در نقاط مختلف و استمرار آن ها طی چندین هزار سال است. در قدیمی ترین سنگ نوشته آشوری، از همدان به عنوان «آکسایا» به معنی شهر کاسیان نام برده شده است و این امر نشان می دهد که پیشینه مدنیت شهر همدان حداقل هزاره سوم قبل از میلاد باز می گردد. ثروت و نعمات طبیعی ناشی از فعالیت های اقتصادی و کشاورزی اقوام ساکن در منطقه غرب ایران از جمله اقوام مستقر در پیرامون رشته کوه الوند که ما امروز آن را به عنوان استان همدان می شناسیم، چنان بود که در نیمه دوم هزاره دوم تا اواخر نیمه اول هزاره اول قبل از میلاد برای مدت نزدیک به یک هزار سال، این منطقه به طور متناوب مورد هجوم و چپاول لشکریان دولت آشور که در این زمان در شمال بین النهرین مستقر بود، قرار داشت. شرح لشکرکشی ها به این منطقه و فتوحات و کسب غنائم، قسمت های قابل توجهی از متون سنگ نبشته های به دست آمده از کاخ های شاهان آشور است. تداوم این حملات به تدریج به اتحاد اقوام و ملل مستقر در منطقه که در این زمان عمده ترین آن ها را اقوام آریایی نژاد مادی تشکیل می داد منجر شد. شاه تیگلات پیلیسر اول (۱۱۰۰ ق. م) برای نخستین بار در سنگ نبشته ای از اقوام ماد نام برده است. همچنین انجام حفاری های باستان شناسی در تپه های گودین نزدیک کنگاور و نیز نوشیجان ملایر گوشه هایی از فرهنگ و تمدن اقوام ماد در این زمان را آشکار ساخته است. از جمله آثار به دست آمده از این مناطق می توان به نخستین نمونه های خط و نگارش و اشکال اولیه سکه و نخستین مظاهر فرهنگ دینی و معماری ایرانی اشاره نمود.

براساس آنچه که **هرودت** مورخ یونانی نگاشته است، مادها در اواخر قرن هشتم ق. م به رهبری شخصی به نام «دیاکو» توانستند به تشکیل سیاسی و نظامی دست یافته و نخستین دولت مقتدر فلات ایران را پایه گذاری کنند. دیاکو شهر **همدان** را به پایتختی برگزید و به دستور او استحکامات عظیمی شامل هفت حصار تودر تو که هر یک به رنگی خاص مزین شده بود ساخته شد. دو حصار مرکزی یکی با الواح سیمین و دیگری با الواح زرین پوشانیده شد و کاخ ها و خزاین درون حصار مرکزی برپا گردید. مردم پیرامون این حصارهای هفت گانه منازل خود را بر پا داشتند. به نظر اغلب پژوهشگران تاریخ و باستان شناسی، تپه هگمتانه همدان جزئی از بقایای همین استحکامات است. مادها انتقام چندین سده قتل و کشتار و غارت مردم غرب ایران را با فتح پایتخت آشوریان و سرنگون ساختن این دولت گرفتند.

شهر **همدان** طی ۱۵۰ سال حکومت مادها از نعمت و آبادانی فراوان برخوردار و بعد از انقراض آنها هر چند مرکزیت نخستین را از دست داد ولی به عنوان یکی از سه پایتخت هخامنشیان مورد توجه خاص بوده، وجود کتیبه های گنج نامه، بقایای ستون های سنگی، کاخ های هخامنشی، جام ها و الواح زرین و سیمین به دست آمده از همدان حاکی از اهمیت این منطقه در دوره هخامنشی است.

در سال ۳۳۰ ق. م شهر **همدان** به دست اسکندر مقدونی و پسران به دلیل موقعیت استراتژیک آن تبدیل به مقر نظامی او گردید. در اواخر دوره سلوکیان، شهر **همدان** محل تلاقی و برخورد متعدد آنان با اشکانیان بود تا آن که در سال ۱۵۵ ق.م مهرداد اشکانی این شهر را تصرف کرد. از دوره اشکانی و سلوکی مجسمه شیر سنگی و بقایای یک گورستان در شهر همدان و آثار مختصری از معبد لائودیسه در شهر نهاوند بر جای مانده است. همدان یکی از آخرین پایگاه های مقاومت پارسیان در برابر حکومت تازه نفس ساسانی بود از آرتاباز پسر اردوان پنجم که پس از مرگ پدرش در نبرد با سپاهیان اردشیر بابکان رهبری مبارزات را به مدت سه سال تا ۲۳۰ میلادی بر علیه اردشیر ادامه داد. سکه ای یک درهمی در دست است که محل ضرب آن همدان و به سال ۲۲۷ میلادی است.

در دوره ساسانیان **همدان** یکی از ضرابخانه های حکومت بوده و سکه های متعددی از این دوره در این شهر کشف شده است. در کتابچه ای به نام شهرها که در زمان قباد (۵۰۰ میلادی) به زبان پهلوی

[E Comment ۲]: درج مآخذ فراموش شده است. تا اینجا از هرودت نقل شده است یا مآخذ دیگری؟
چرا نام مآخذ فراموش شده است؟

[E Comment ۲]: مآخذ؟

نگاشته شده، بنای همدان به یزدگرد اول نسبت داده شده و این نشان دهنده عملیات عمرانی مهمی بوده که توسط وی در همدان صورت گرفته است.

شهر **همدان** مقارن با حملات اعراب به ایران و فتح آن به دست مسلمانان در سال ۶۴۵ میلادی چندان اهمیت و اعتبار داشت که اعراب گشودن آن را پس از فتح نهاوند بزرگترین پیروزی خود بر ساسانیان شمرده اند. در منابع تاریخی آمده است که پس از وقوع جنگ نهاوند و غلبه اعراب، حاکم ایرانی شهر همدان با تازیان قرارداد صلح منعقد نمود ولی این معاهده دوامی نیافت و شهر به سال ۲۶ هـ.ق برابر با ۶۴۵ میلادی به دست اعراب افتاد و به تدریج بعضی از طوایف عرب در آن ساکن شدند و از آن میان بنوسلمه، حکومت شهر را بر دست گرفت.

[E Comment ۲]: ماخذ؟

از اواسط قرن سوم، حکومت شهر به دست سادات علوی افتاد آنان به عنوان علویان و سپس با نام علامه الدوله های **همدان** برای مدت چهار قرن این مقام را به صورت موروثی در اختیار داشتند. بنای ارزشمند گنبد علویان یادگار این دوره است. ابوعلی کاتب همدانی مورخ قرن سوم و چهارم هـ.ق درباره شهر همدان آورده است :

« **همدان** شهری بزرگ و قدیم بود اما به وقت اسلام از این شهر تنها سپید دژ باقی مانده بود و بعضی خانه ها در حوالی آن و اعراب آنرا قصر ابیض می خواندند و سپس آن را دیواری ساختند و چهاردروازه و به مدتی نزدیک آن را باطل گردانیده و عمارت در افزودند» در تاریخ ۲۶۰ هـ.ق این عمارت را نخستین رئیس علوی شهر همدان بنا کرده بود . در سال ۳۱۹ هـ.ق مرداویج زیادی ، بسیاری از ساکنان همدان را هلاک نموده و شیر سنگی معروف آن را از دروازه های شهر به خاک افکند. در سال ۳۴۵ هـ.ق شهر همدان بر اثر زلزله خسارت فراوان دید و تشنجات مذهبی نیز در سال ۳۵۱ هـ.ق جان بسیاری از مردم را گرفت. در قرن چهارم و پنجم کشمش های فراوانی بین سلسله های حنویه، دیلمیان و کاکویه در همدان رخ داد. باباطاهر عارف و شاعر وارسته در این دوره در همدان می زیسته است.

[E Comment ۵]: چرا به کتب ارجاع داده نشده است؟
نقل قول مستقیم هم که هست.

در سال های ۳۸۷ تا ۴۱۳ هـ.ق ، شمس الدوله ابوطاهر شاه خسرو دیلمی در **همدان** حکومت می کرد و ابوعلی سینا طبیب و دانشمند بزرگ ایرانی منصب وزارت او را داشت. در اواخر قرن پنجم این شهر

پایتخت بوییان جبال بود. ترکمانان غز به سال ۴۲۰ ه. ق همدان را تاراج کردند و از نیمه همین قرن ترکمانان سلجوقی بر آن چیره گشتند. در سده شش و با تجزیه امپراتوری آنها، همدان پایتخت سلاجقه عراق عجم شد.

-یورش مغولان (۶۱۸ و ۶۲۱ ه. ق) بسیاری از آبادی ها و شهرهای استان از جمله **همدان** را یکسره دست خوش ویرانی ساخت و بسیاری از اهالی آن در دفاع قهرمانانه در مقابل سپاه مغول جان باختند. اندکی بعد شهرکی در حومه شمالی شهر سابق به نام همدان نو شکل گرفت.

در دوره ایلخانان این شهر تا حدودی اهمیت سابق را بازیافت و در زمان وزارت خواجه رشید الدین فضل اله همدانی (۷۱۸ ه. ق) شهر **همدان** مورد توجه خاص بود.

بایدو، خان مغول در سال ۶۹۵ ه. ق در **همدان** تاج گذاری کرده و در راه ترمیم خرابی ها و آبادانی شهر کوشید. ابنیه مهمی نظیر بقعه استر و مردخای، مقبره سابق باباطاهر، امامزاده اظهر، هود، حیقوق نبی و ... از این دوره بر جای مانده است. این رونق و آبادانی دیری نپایید و لشکریان تیمور گورکانی **همدان** را تصرف و ویران نمودند. پس از آن **همدان** برای حدود ۳۰۰ سال تقریباً به فراموشی سپرده شد. تا آن که در دوره صفویه مجدداً از نعمت و آبادانی بهره مند گردید. ایجاد کاروانسراها، مدارس و پل ها در شهر **همدان** و دیگر نقاط استان از جمله در تویسرکان بیانگر توجه صفویان به آبادانی شهرها بود. از بناهای مهم دوره صفویه میتوان به امامزاده حسین، کاروانسرای تاج آباد، پل کوریجان در روستای کوریجان، پل جهان آباد در فامنین، مدرسه شیخ علی خان زنگنه، پل و کاروانسرای فرسفع در تویسرکان و پل خسروآباد و آب انبار در اسدآباد اشاره نمود.

پس از انقراض صفویه و بروز هرج و مرج در کشور، در سال ۱۱۳۶ یا ۱۱۳۸ ه. ق شهر **همدان** به تصرف احمد شاه و نیروهای امپراتوری عثمانی در آمد. در پی درگیری و مقابله مردم شهر در مقابل سربازان عثمانی، جز شمار اندکی از اهالی، زنده باقی نماندند. شش سال بعد نادرشاه افشار توانست شهر را از مهاجمین باز پس گیرد ولی در پاییز ۱۱۴۴ ه. ق مجدداً عثمانیان بر شهر مسلط شدند. در نهایت در سال ۱۱۴۵ ه. ق بود که به موجب پیمان نامه ای میان ایران و عثمانی، شهر همدان به طور قطع به ایران واگذار شد.

در دوره زندیه **همدان** در دست دست نشانندگان آن خاندان قرار گرفت. در سال ۱۱۹۳ ه. ق علی مرادخان زند پس از مرگ کریم خان زند، ادعای استقلال کرد و **همدان** را به عنوان پایتخت خود انتخاب نمود. وی به نام خود سکه ضرب کرد و بر روی آن ها از کلمه بلده طیبیه برای عنوان شهر **همدان** استفاده نمود. در سال ۱۲۰۵ ه. ق بود که آقا محمدخان قاجار **همدان** را تصرف و شروع به قتل عام مردم عادی نمود و برج و باروی شهر را ویران ساخت. اما در طول حکومت قاجار و جدا از جریانات سیاسی و بین المللی، موقعیت شهر **همدان** بطور کلی تثبیت شد. بازسازی و احداث بازار و مسجد جامع همدان، تویسرکان و ملایر از یادگارهای آن دوران است.

در جنگ جهانی اول نیز شهر **همدان** و روستاها و شهرهای دیگر ولایت **همدان** به تناوب و گاه مستمر به اشغال قوای روس، عثمانی و انگلیس درآمد. شهر **همدان** پایگاه و ستاد فرماندهی اکثر این ارتش ها شد. قحطی بزرگ و گسترده در این شهر از عواقب این جنگ ها و این لشکر کشی های انبوه بود که باعث نابودی زیر ساخت های اقتصادی این شهر و مناطق تابعه آن گردید.

رونق شهر از دست رفت و جمعیت فعال آن به طور قابل ملاحظه ای کم شد. در سال ۱۹۰۳ میلادی شهر از نظر یک جهانگرد خارجی (جکسن) صاحب مناطقی آباد و پر جمعیت بود که دارای بیش از ۵۰۰ دکان پر مشتری در بازار **همدان** بوده است. در کنار بازار بیش از ۵۰ کاروانسرا قرار داشته که در تهیه اشیاء و ادوات مورد لزوم گروه بی شماری از بازرگانان و زوار که از این شهر می گذشته اند، فعالیت داشته و کارشان سخت و پر رونق بود. شهری با بیش از شصت گرمابه عمومی پر مشتری که اینک از آن چیزی باقی نمانده است. (ابراهیمی، همان: ۲۸-۲۳).

۲-۱- منظر جغرافیایی، طبیعی و اقلیمی

همدان از قدیمی ترین شهرهای ایران باستان است که قدمتی سه هزار ساله دارد. نام آغازین آن اکباتان بوده و آثاری چون گنجنامه و تپه هگمتانه و شیرسنگی یادگار آن دوران از شهری با عظمت است که همچنان باقی است. هرچند که ویرانی چندباره از حملات بیگانگان از اسکندر و اعراب و مغول و مردآویج و عثمانی، شکوه و جلوه و زیبایی این کهن شهر را از بین برده است و آن را تا حد یک شهر درجه دوم تقلیل داده است. **همدان** در دامنه شمالی کوه الوند قرار دارد. قله متعدد و همیشه

[E Comment ۶]: تا اینجا یک ماخذ است. در مورد تاریخ همدان آنقدر کتاب هست که مشکلی برای ارجاع به ماخذ گوناگون وجود نداشته باشد. فقط کتاب های دکتر اندکایی کافی است. تا اینجا رونویسی از ۵ صفحه کتاب آقای ابراهیمی شده است که درست نیست. لطفا این بخش با رجوع به مطالعات معتبر تقویت شود

سپید از برف جلوه‌ای خاص به شهر می‌بخشیده است. باغ‌های متعدد در عباس‌آباد و دره مرادیگ زیبایی کم‌نظیری داشته است. (فرهنگ جغرافیای ایران، ۱۳۳۱: ۴۸۳/۵)

استان همدان با وسعتی در حدود ۲۰ هزار کیلومتر، در غرب ایران واقع بوده و از شمال به استان زنجان، از جنوب به لرستان، از شرق به استان مرکزی و از غرب به استان کرمانشاه و کردستان محدود است. (اذکایی، ۱۳۸۰: ۱) و بین ۳۳ درجه و ۵۹ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۴۸ دقیقه عرض شمالی و ۴۷ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار گرفته است. (ابراهیمی، ۱۳۸۲: ۱۵)

آب و هوا: هوای همدان با توجه به پستی و بلندی متغیر خود، نوسان دارد بدین ترتیب که هوای دره های الوند و نقاط مرتفع سردسیر، هوای مناطقی همچون مهربان، سردرود و درجین سرد و معتدل، منطقه حاجیلو و پیشخور و شرا معتدل می‌باشد. اما زمستان بخش مرکزی در دره‌های شمالی الوند سردتر از سایر نقاط منطقه است. و در پی وزش بادهای شمال و شمال باختری هوا بشدت سرد می‌شود. (فرهنگ جغرافیایی ایران، همان: ۴۸۰/۵) در دی‌ماه و بهمن و اسفند آن‌چنان سرما افزایش می‌یافته است که رفت و آمد از روستاها به شهر موقوف و مردمان زیادی در اثر «بوران» و «حملات گرگها» از بین می‌رفته‌اند. (جمالیه، ش ۳۹) ناحیه همدان دارای بارندگی قابل توجهی بوده است که برآورد آن در مناطق کوهستانی، سالانه بین ۵۰۰ تا ۷۰۰ میلیمتر و در دشت به حدود ۴۰۰ میلیمتر می‌رسیده است. (گرگوار، ۱۳۷۰: ۳۳) بادهای در منطقه همدان از دو جهت بیشتر می‌وزد. اول بادهای محلی که فصل وزش آن اغلب پاییز است و دوم بادهای شمالی و شمال باختری که مرطوب بوده و در زمستان و بهار وزیدن را آغاز کرده و سبب بارندگی می‌شوند. (راهنمای شهر همدان، ۱۳۳۱: ۳۰)

ارتفاعات: ارتفاعات همدان درواقع درطول دره ای وسیع واقع گردیده که از هرسویی درکوه های بلند محصورگردیده و فقط از سمت جنوب شرقی منتهی به دشت شرا می‌گردد. بلندترین کوه همدان، الوند است که در قسمت جنوب آن قرار داشته و خط‌الرأس آن حد طبیعی شهرستان تویسرکان با شهرستان همدان است. بلندترین قله کوه الوند در جنوب شهر و حومه واقع گردیده است. بخش مرکزی همدان در دره‌ها و دامنه شمالی الوند و شهرستان تویسرکان در دوره‌های جنوبی این کوه واقع شده‌اند. هزاران چشمه در طول دره‌های آن جاری بوده و سرچشمه دو رودخانه مهم «کرخه و قره

چای» هم می‌باشند. الوند از سمت شمال غربی به کوه‌های خدابنده‌لو در سنندج و بالاخره به کوه چهل چشمه کردستان متصل و از سمت جنوب شرق به ارتفاعات راسوند اراک و کوه وفس تفرش منتهی می‌گردد. مرتفع‌ترین قله الوند در جنوب شهر به فاصله ۱۸ کیلومتر واقع و ارتفاع آن از سطح اقیانوس ۳۵۷۴ متر است. (فرهنگ جغرافیایی ایران: ۴۸۰)

رودخانه‌ها: از دره‌های شمالی کوه الوند و ارتفاعات شمال و شرق شهرستان، رودخانه‌های کوچک و متعددی به طرف مرکز دشت آن جاری می‌شوند که فقط در زمستان و اوایل بهار و مواقع بارندگی دارای آب می‌باشند. از جمله رودخانه‌های جنوب و شمال و شرق منطقه که به رودخانه سیمینه رود می‌ریزند می‌توان از رودخانه قوری چای، رودخانه خاکو، رودخانه دره مرادی، رودخانه عباس-آباد، (خان زاده، ۱۳۶۲: ۳) رودخانه و فرجین، رودخانه همه‌کسی، رودخانه گردنه اسدآباد دمو و ایگده لو، رودخانه سیمین و رودخانه درجین نام برد.

جغرافیای سیاسی و انسانی: همدان در دوره‌های مختلف تاریخی به خصوص از دوران قاجار تا انقراض سلطنت پهلوی و در تقسیمات کشوری، جزء ولایات، ایالات و استان‌های مهم از نظر سیاسی و بازرگانی محسوب شده است.

در دوره قاجار، ایالت **همدان** به همراه ولایات ثلاث، شامل سه شهرستان بزرگ ملایر، تویسرکان و نهاوند (اذکایی، ۱۳۸۰: ۹۷) زیر نظر حکومت محلی اداره می‌شده است. درآمد دولت قاجار از **همدان** در قرن ۱۹ میلادی به حدود ۳۸۰۰۰ تومان رسیده که در اوایل جنگ جهانی اول به ۱۰۶۰۰۰ تومان افزایش یافته است. (عیسوی، ۱۳۶۲: ۵۶۷) برآورد جمعیت در این دوران به علت نبود اداره احصائیه و آمار امکانپذیر نبوده و ارقام صحیح در خصوص آن در دست نیست.

در دوران پهلوی، **همدان** جزء استان پنجم قرار گرفته (دهه ۲۰ و ۳۰ شمسی) و بصورت فرمانداری مستقل اداره می‌شد. و از چهار بخش سیمینه‌رود - کبودرآهنگ - اسدآباد و رزن تشکیل می‌شده است. جمعیت شهر **همدان** حدود ۱۲۰.۰۰۰ نفر آورده شده و با احتساب ۶۰۰ آبادی وابسته به آن جمعیت کل آن به حدود ۳۴۳.۰۰۰ نفر می‌رسیده است. (فرهنگ جغرافیایی ایران، همان: ۴۸۲)

ایالات **همدان** در این دوره از سه گروه عمده تشکیل می‌شده‌اند:

ایلات ترک زبان شامل شاهسون، قراگزلو و حاجیلو که اکثراً گله دار بوده اند، ایلات کرد زبان که غالباً و طی سالیان از منطقه کردستان به قسمتهایی از همدان مهاجرت کرده بوده و در مناطقی که به کردستان و کرمانشاه نزدیکتر بوده سکنی گزیده بودند. شغل اکثر آنان کشاورزی بوده است؛ ایلات فارسی زبان که کم جمعیت تر از بقیه بوده و در اطراف شهر ساکن بوده اند. (خزائل، ۱۳۲۳: ۵۴)

- کل جمعیت منطقه همدان طبق سرشماری سال ۱۳۵۵ به حدود ۱۰۸۸۰۲۴ رسیده که ۷۶۲۸۴۸ نفر یعنی معادل ۷۰٪ آن ساکن روستا و ۳۲۵۱۷۶ نفر در شهرهای مختلف همدان ساکن بوده اند. (خان زاده، همان: ۱۰) در این زمان همدان دارای ۴ شهرستان و ۶ شهر، ۱۱ بخش و ۱۴۲۰ آبادی بوده که عبارت بودند از: شهرستان همدان با ۶ بخش کبودرآهنگ، بهار، رزن، اسدآباد، شری و مرکزی که دارای ۷۳۶ قریه بوده است.

شهرستان ملایر شامل دو بخش حومه و سامن و حدود ۳۱۸ قریه؛ شهرستان نهاوند شامل دو بخش حومه و خزل و حدود ۲۴۰ قریه؛ و شهرستان تویسرکان با حدود ۱۲۶ قریه. دیگر شهرهای همدان عبارت بودند از اسدآباد - بهار - لالچین - مریانج - سامن و تویسرکان (همان: ۳) اما استان همدان طبق تقسیمات کشوری (سرشماری جدیدتر در سال ۱۳۷۵) اینک شامل هشت شهرستان، ۲۱ شهر، ۷۱ دهستان و ۱۱۲۰ آبادی می باشد. (شهرستان اسدآباد، شهرستان بهار، شهرستان رزن و شهرستان کبودرآهنگ به جمع ۴ شهرستان منبع قبلی افزوده شده اند) (ابراهیمی، همان: ۳۹)

در دوره اخیر اقوام مختلفی در منطقه ساکن هستند که از آن جمله می توان به ترکها، لر و لک، کردها و فارسها اشاره کرد. ترکها در شمال و غرب استان ساکن بوده و جمعیتی بالغ بر ۳۹۸۷۴۲ نفر برابر با ۵۲/۳ درصد کل جمعیت روستاهای استان را شامل می شوند. آنان در ۵۶۲ روستای استان همدان ساکن هستند.

لرها و لکها در شهرستانهای ملایر، نهاوند و سامن ساکن بوده، جمعیت آنان بالغ بر ۱۱۶۶۰۰ نفر برآورد شده است. آنان در ۲۵۵ آبادی یعنی در حدود ۲۰/۴ درصد آبادیهای استان ساکن بوده و در حدود ۱۵/۳ درصد جمعیت روستایی را شامل می شوند. کردها در ۱۵۹ روستا و در حدود ۱۲/۷ درصد آبادیهای استان ساکن بوده و با ۱۴۰۰۰ هزار خانوار حدود ۷۶۲۰۰ نفر را در مناطق روستایی شامل می شوند.

فارس‌ها که عمده‌ترین ساکنین مرکز استان هستند را می‌توان از قدیمی‌ترین ساکنان این قسمت به شمار آورد که از ازمینه قدیم در این ناحیه مسکن گزیده‌اند. جمعیت فارس‌زبان استان حدود ۴۵۲۲۰۰ نفر بوده که حدود ۴۱/۶ درصد جمعیت استان را شامل می‌شود. (خان زاده، همان: ۱۱)

بر طبق نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵، کل جمعیت استان بالغ بر ۱/۶۷۷/۹۵۷ نفر بوده که از این تعداد ۸۴۹/۲۲۳ نفر مرد و ۸۲۸/۷۳۴ نفر زن بوده‌اند. حدود ۸۱۰/۶۴۰ نفر از این تعداد در مناطق شهری ساکن بوده و حدود ۸۶۷/۱۱۵ نفر نیز در مناطق روستایی مسکن گزیده‌اند. (ابراهیمی، همان: ۳۷) در مناطق مختلف استان و با توجه به نژادها و قومیت‌های ساکن در آن، زبان‌ها و لهجه‌های مختلفی وجود دارد از جمله فارسی، ترکی، گویش‌های لری و لکی به خصوص در ملایر و نهاوند و سامن و گویش‌های کردی.

قابل یادآوری است که اشاره به آمار دوره‌های پهلوی و حتی انقلاب اسلامی در جهت مقایسه تعداد افراد - ایلات - شهرها و روستاهای منطقه با دوره قاجار بوده است.

از مهمترین مسائلی که می‌بایست در فهم جغرافیای سیاسی منطقه همدان به خصوص در دوران قاجار به آن توجه خاص مبذول داشت، جایگاه مهم و برجسته همدان در جغرافیای غرب کشور می‌باشد.

اهمیت این شهر از دوران باستان به لحاظ استقرار آن در کنار جاده خراسان یا "شاهراه بزرگ" بوده که مسیر طبیعی بغداد به همدان نیز به شمار می آمده است. (هول، ۱۳۸۲: ۵۱) جایگاهی که از کهن روزان به آن "یک موقعیت چهارراهی و راهبردی با اهمیت در نیمه غربی کشور" داده است. و بدین گونه جاده‌های مناطق مختلف کشور از آنجا انشعاب می یافته است. (اذکایی، همان: ۴) در دوران قاجار نیز این جاده کاروان رو به همان طریق دیرین خود سهم بسیار مهمی در رفت و آمد و تبادلات بازرگانی داشته است. به صورتی که "قسمت مهمی از کالاهای تجارتی با انگلستان از همین محور" وارد می شده است. (گرگوار، همان: ۳۷) و از آن تحت عنوان "شریان بزرگ تجاری" نیز نام برده شده است (عیسوی، همان: ۲۳۷) دایر و برقرار بودن این جاده هم از نظر ارسال کالاهای بازرگانی و تجاری به تمامی نقاط ایران دارای اهمیت بوده است و هم به دلیل آنکه محل گذر سالیانه تعداد زیادی از زائران عتبات عالیات بوده که از این جاده برای رسیدن به کربلا، نجف، سامرا و کاظمین

استفاده می‌کرده‌اند دارای ارزش بسیاری بوده است. (گرگوار، همان: ۲۵) به آن حد که تعمیر و نگاهداری آن از مهمترین راهبردهای دولت های بیگانه در ایران بوده است. (سایکس، ۱۳۶۳: ۷۳۲/۲) و بحث ساختن و کشیدن خط راه آهن از این شهر تا بر سرکار آمدن دولت پهلوی اول مد نظر دولت های مختلف بوده است. بدین ترتیب دانسته می‌شود که **همدان** هیچ‌گاه از نقش باستانی خود به عنوان یک توقف‌گاه با اهمیت در محور ارتباطی شرق به غرب کناره نجسته است و با بر سر کار آمدن رضاشاه ساخت راه‌های شوسه به صورت نوین از شهر **همدان** به شهرهای دیگر از جمله قزوین و تهران و کرمانشاه از اولین اقدامات وی بوده که به مرحله اجرا درآمده است. (گرگوار، همان: ۸۹)

۱-۳- مفاخر همدان

همدان از گذشته های دور مهد پرورش بزرگان و عالمان بوده است. بزرگانی که در راه علم و ادب کوشیدند و عالمانی که پرچمدار دین و معرفت بودند. از جمله این بزرگان می‌توان به افرادی چون: باباطاهر همدانی - عین القضات همدانی، بوعلی سینا، رشیدالدین فضل الله همدانی، مسعود سعد سلمان، قوام الدین درگزینی، ابوالعلاء همدانی، میر سید علی همدانی، خواجه نصیر الدین همدانی، ابن فقیه همدانی، شیخ شرف الدین درگزینی، بدیع الزمان همدانی، مفتون همدانی، شیخ موسی نثری، میرزاده عشقی، آیت اله سید محمد طباطبایی، شیخ محمد باقر بهاری، شیخ محمد بهاری، غمام همدانی، فریدالدوله گلگون، میر رضی الدین آرتیمانی، سید کاظم حسینی داور، آیت اله ملاعلی معصومی همدانی، شیخ جمال واعظ، سید جمال الدین اسدآبادی.

۱-۴- منابع اقتصادی

مهمترین منبع درآمد و اساس اقتصاد **همدان** بر کشاورزی مبتنی است و عمده ترین محصولات کشاورزی آن را گندم و جو، سیب زمینی، سیر و چغندر قند، میوه ها، غلات و صیفی جات تشکیل می دهد.

دامداری و دامپروری نیز از دیگر منابع اقتصادی این استان است. از دیگر منابع کسب درآمد در این استان باید صنایع دستی را نام برد. مهم ترین صنایع دستی **همدان** عبارتند از:

قالی باقی ، سفالگری ، گیوه بافی ، کفش دوزی ، دباغی و پوستین دوزی ، چرم و مصنوعات چرمی

۱-۵- آثار گردشگری استان

این استان از نظر دارا بودن مناطق اکوتوریسم از شهرها و استان های پر بازدید از نظر گردشگران داخلی و خارجی در سال می باشد. از این مناطق می توان از تپه هگمتانه ، مجسمه شیر سنگی . تپه نوشیجان ، تپه گیان، مسجد جامع همدان ، گنجنامه ، مسجد جامع تویسرکان ، گنبد علویان ، برج قربان ، مدرسه و مسجد شیخ علیخان زنگنه ، امامزاده اظهر بن علی (ع) ، امامزاده عبدالله (ع) ، امامزاده محسن (ع) بقعهها استر و مردخای ، مقبره حقیق بنی ، ، آرامگاه بوعلی سینا ، آرامگاه باباطاهر ، بازار قدیم همدان، حمام حاج آقا تراب ، حمام قلعه ، یخدان میر فتاح ، آب انبار شاه عباسی ، پل کوریجان ، پل شکسته خسرو آباد ، کاروانسرای فرسفیج عمارت لطفعلیان ، خانه مسعودی ، باغ و عمارت نظری ، غارعلیصدر، تنها گوشه ای از دیدنی های این استان حاصلخیز است. (ابراهیمی ، همان . ۶۳)

فصل دوم:

سیر تحول تربیت معلم در ایران

۲-۱- سیر تحول تربیت معلم در ایران

۲-۱-۱- مقدمه

جامعه سنتی ایران در دو سده اخیر با ورود آموزه های مدرن از غرب دچار چالش جدی گردید. بخشی از نخبگان فکری از مدرنیسم استقبال کردند، جمعی آنرا نفی کرده و به مقابله با آن برخاستند، اما تعدادی نیز سعی کردند هوشیارانه با این پدیده برخورد کرده، یعنی ضمن وفاداری به ارزش های فرهنگی جامعه خویش، دانش و دستاوردهای علمی و فنی آن را بپذیرند. تأسیس مدارس نوین یکی از جلوه های مدرنیسم در ایران بود که با چالش هایی مواجه شد. نمونه عینی و ملموس این نوع چالش ها، تحولات فرهنگی و اجتماعی در حاشیه تأسیس و فعالیت مدارس رشدیه در اواخر عصر ناصری بود که مواجهه با آن در تبریز، مشهد و چند شهر دیگر داستان درازدامنی دارد. با این احوال تأسیس مدارس نوین همچنان در دستور کار نخبگان دولتی و بعضا رجال معارف پرور قرار گرفت. به طوری که هم زمان با مدرسه رشدیه، چندین مدرسه ملی دیگر نیز در تهران و برخی شهرها شروع به فعالیت کردند تا اینکه در پی گسترش مدارس نوین، مدارس عالییه از جمله مدرسه علوم سیاسی در ۱۳۱۷ق. و مدرسه فلاحیه در ۱۳۱۸ق. تأسیس شد. گام اساسی در این فرایند، تأسیس و بهره برداری از ۲۱ مدرسه در سال ۱۳۲۰ق. توسط رجال فرهنگ دوست بود که از این تعداد ۱۷ مدرسه در تهران و بقیه در شهرهای تبریز، بوشهر، رشت و مشهد قرار داشت. این روند با نزدیکی به تحولات نوگرایانه انقلاب مشروطه -۱۳۲۴ق. که مدرسه سازی یکی از مطالبات مهم آن نیز بود، با رشد فزاینده ای مواجه شد.

تامین معلمان این مدارس معمولاً از فارغ التحصیلان مدارس عالییه اعم از دارالفنون، مدرسه سیاسی و یا محصلان اعزامی به خارج بود. کما اینکه برخی مکتب داران نیز تدریس دروس شرعیات، ادبیات و نظایر آنرا به عهده داشتند. (محمدی، ۱۳۹۸: ۴۷۷-۴۶۸) در خاطرات رشدیه نیز به تعلیم معلمان در مدارس در حاشیه برنامه های جاری مدرسه اشاره شده است. حتی وی کتبی نیز برای آموزش روش تدریس برای معلمان به نگارش درآورده بود. (فریدیار و باقریان موحد، صص ۱۳۵-۱۵۶)

با پیروزی انقلاب مشروطه -۱۲۸۵ الی ۱۲۸۷ ش- و تدوین قانون اساسی، در دو اصل متمم آن، ضمن اشاره بر ضرورت تحصیل علوم و معارف و صنایع، بر لزوم مطابقت تأسیس مدارس و تحصیل

با قوانین وزارت علوم تاکید گردید. (بند ۱۸ و ۱۹ متمم قانون اساسی) کما اینکه بعدها هم در مصوبات مکرر مجالس شورای ملی و هیات وزرا، ساختار و نظام آموزشی مورد توجه قرار گرفته و از جمله ضرورت تاسیس دارالمعلمین جهت آموزش معلمان مطرح گردید. از اولین اشارات از این نوع می‌توان به «قانون اداری وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه» مصوب ۱۲۸۹/۶/۱۲ ش. مجلس دوم شورای ملی یاد کرد که در بند ۵ ماده ۴ آن: «تدارک معلمین برای فنون و علوم و تدریس در مدارس» را به عنوان یکی از وظایف «اداره تعلیم عمومی» آن وزارتخانه ذکر کرده است (لوح قانون، مجلس دوم شورای ملی، مورخ ۲۸ شعبان ۱۳۲۸ برابر با ۱۲۸۹/۶/۱۲) همچنین در همین مجلس در قانونی که در تاریخ ۱۲۹۰/۲/۲۵ ش. برای اعزام سی محصل به اروپا برای تحصیل به تصویب رساند، مقرر گردید پانزده شاگرد از این محصل‌ها برای آموزش معلمی اعزام شوند (لوح قانون، مجلس دوم شورای ملی، مورخ ۱۷ جمادی الاول ۱۳۲۹ برابر با ۲۵ اردیبهشت ۱۲۹۰). بیشتر کسانی که رشته معلمی را آموزش دیدند، بعدها در وزارت معارف مشغول کار شدند و یا در دانشگاه تهران به تدریس پرداختند. در «قانون اساسی معارف» نیز ضمن اشاره به اینکه «معلمین در فن خود [درسی که تدریس می‌کنند] تصدیق رسمی وزارت معارف را دارا باشند»، خاطرنشان گردیده معلمان برای تدریس در مدارس ابتدایی، تصدیق‌نامه تحصیلات مدارس متوسطه و برای تدریس در مدارس متوسطه، تصدیق‌نامه تحصیلات عالی را دارا باشند. (لوح قانون، مصوب مجلس دوم شورای ملی، مورخ ۱۰ ذی‌قعدة ۱۳۲۹ برابر با ۱۲۹۰/۸/۹)

در فاصله سال‌های ۱۲۹۸-۱۲۹۰ ش. اصلاح‌طلبان آموزشی و برخی از نمایندگان مجلس چندین بار لویحی برای تأسیس مرکزی به نام دارالمعلمین تقدیم مجلس کردند اما به دلیل کمبود بودجه و اشتغال فراوان دولت‌های وقت به امور دیگر آن لویح به نتیجه مطلوب نرسید کما اینکه با شروع جنگ جهانی اول از سال ۱۲۹۳ ش. و بحران‌های ناشی از حضور طرفین جنگ در ایران اجرای همان مصوبات اندک مجلس در ارتباط با آموزش و تربیت معلمین نیز با موانعی مواجه شد. با این حال سه نخست‌وزیر این دوره یعنی محمدولی‌خان سپهدار اعظم، حسن مستوفی‌الممالک و حسن مشیرالدوله در برنامه‌های اعلامی خود، دارالمعلمین را در دستور کار خود قرار دادند، ولی موفق به اجرای آن نشدند. تا اینکه با پایان جنگ در آبان ۱۲۹۷ ش. تربیت و تامین معلم برای مدارس به طور جدی مورد توجه قرار گرفت. در این دوره تعداد سی باب دبستان، ده باب مدرسه دخترانه و نه باب

دبیرستان در تهران و چندین مدرسه ابتدایی در شهرستان‌ها شروع به فعالیت کردند. (یغمایی، ۱۳۷۵: ۱۸۰) اما مشکل عمده این مدارس ملی و بعضاً دولتی این بود که بسیاری از مدیران و معلمان موجود برای این شغل تربیت نشده بودند و متولیان مدارس هرکدام با ذوق و سلیقه خود برنامه‌هایی برای مدارس تنظیم و اجرا می‌کردند. به نظر می‌رسد چنین شرایطی به تدریج به هرج و مرج در امر معلمی انجامید.

در پی گسترش این معضل، وزارت معارف در گام نخست اقدام به برگزاری دوره‌هایی آموزشی برای معلمان در دارالفنون کرد.^۱ تا اینکه در سال ۱۲۹۷ ش. تاسیس دارالمعلمین برای تربیت معلمان مورد نیاز این مدارس در هیئت دولت-در غیاب و تعطیلی مجلس شورای ملی در خلال جنگ جهانی اول- تصویب شد. در واقع هیات حاکمه به حکم ضرورت لایحه تأسیس دارالمعلمین (مرکز تربیت معلم پسران) و دارالمعلمات (مرکز تربیت معلم دختران) را به تصویب رساند و به این ترتیب مراکز تربیت معلم جنبه قانونی پیدا کرد. نکته مهم در پذیرش کارآموز در دارالمعلمین و دارالمعلمات بر اساس متن «نظامنامه اساسی دارالمعلمین مرکزی» عدم محدودیت در وابستگی‌های اجتماعی و طبقاتی بود؛ حال آنکه در دارالفنون، مدرسه سیاسی و سایر مدارس دولتی تنها فرزندان کارگزاران سیاسی و رجال شناخته‌شده می‌توانستند به تحصیل بپردازند. هر فارغ‌التحصیل مدرسه می‌توانست در امتحان ورودی دارالمعلمین شرکت کند و معلم شود. (نوید، روح بخش، ۱۳۹۹: ۳۳۷-۳۲۸)

یک نکته قابل توجه در خصوص بنای زیرساخت‌های تربیت معلم در این دوره، اینکه اندک مدتی بعد از تأسیس دارالمعلمین، «شورای عالی معارف» نیز فعالیت دوره جدید خود را شروع کرد. در باره سوابق این شورا باید خاطر نشان کرد که بعد از دوره فعال «انجمن معارف» در طی سال‌های ۱۲۷۵ الی ۱۲۸۰ ش، این نهاد مدنی علی‌رغم فراز و نشیب‌هایی، طی دو دهه ۵- سال قبل از انقلاب مشروطه و ۱۵ سال بعد از آن- با عناوینی چون شورای معارف، مجلس شورای معارف و نظایر آن به فعالیت خود ادامه داد. تا اینکه به دنبال مصوبه «قانون شورای عال معارف» در مجلس چهارم به تاریخ ۲۰ اسفند ۱۳۰۰، تأسیس رسمی و دولتی این نهاد در دستور کار وزارت معارف، اوقاف و صنایع

^۱ -از جمله این کارگاه‌ها می‌توان به نه کنفرانس عیسی صدیق یکی از پیشگامان نظام نوین آموزشی در ایران اشاره کرد که در این کارگاه‌ها مطالبی نظیر چگونگی تدریس در مدارس ابتدایی و اقسام متد تدریس، اوصاف درس خوب و شرایط معلم، فواید تخته‌سیاه، پرگرام و جدول ساعات، دیسیپلین مدرسه، اجر و تنبیه، اهمیت زبان فارسی، سرمشق، دیکته، حفظی و تدریس جغرافی به بحث گذاشته شد. (فردیار، ۱۳۹۸: ۲۷۰-۳۶۹)

مستظرفه قرار گرفت. (نوید، روح بخش، ۱۳۹۹: ۳۴۳-۳۴۰) بر حسب این مصوبه، اولین جلسه شورای عالی معارف در ۷ مهر ۱۳۰۱ در منزل محتشم السلطنه وزیر وقت معارف تشکیل و متن صورت مذاکرات و مصوبات آن ثبت و ضبط گردید. عنوان این شورا از سال تاسیس تا ۱۳۱۷ ش، شورای عالی معارف بود، سپس به دنبال تغییر نام وزارت معارف به وزارت فرهنگ، عنوان آن به شورای عالی فرهنگ تغییر یافت که دوره فعالیت آن تا ۱۳۴۳ ش. تداوم یافت و بالاخره با تغییر نام وزارت فرهنگ به وزارت آموزش و پرورش، مجدداً عنوان شورا نیز به شورای عالی آموزش و پرورش تغییر نام پیدا کرد که تا کنون به همین عنوان فعالیت می‌کند.^۱ در کنار دهها حوزه اختیارات سیاستگذاری و قانونگذاری، یکی از اصلی‌ترین وظایف شورا، بررسی و تصویب مقررات و اصول لازم برای تربیت و استخدام معلمان به تناسب احتیاجات در مراحل تحصیلی با رعایت ضوابط عمومی گزینش در کل کشور است. بر این اساس در این شورا دهها مصوبه در قالب اساسنامه‌ها، پرگرام‌ها، آیین‌نامه‌ها و برنامه‌های تحصیلی مربوط به تربیت معلم طی یک سده اخیر از دارالمعلمین تا دانشگاه فرهنگیان به تصویب رسیده است.

۲-۱-۲- دارالمعلمین

چنان‌که گذشت در اواخر سال ۱۲۹۷ ش، در کابینه میرزا حسن‌خان وثوق‌الدوله و دوره وزارت معارف میرزا احمدخان نصیرالدوله بَدِر تاسیس دارالمعلمین به تصویب رسید. در بدو امر مدرسه‌ای به نام دارالمعلمین مرکزی به ریاست میرزا ابوالحسن فروغی^۲ و نظارت میرزا اسماعیل خان مرآت تشکیل شد که پرگرام (برنامه درسی) آن با تعلیمات متوسطه مطابقت داشت ولی برنامه مذکور مختص موادی بود که به تعلیم و تربیت و تامین معلم ارتباط داشت به‌طوری که برای آموزش عملی

^۱- لازم به تذکر است، چون ارجاعات این نوشتار (آرشیو = آرشیو مرکز اسناد شورای عالی آموزش و پرورش) به مصوبات شورا بر حسب شماره جلسات آن است، لازم به توضیح است که شماره جلسات شورا به ترتیب ذیل می باشد. الف) از ۷ مهر ۱۳۰۱ الی پایان ۱۳۰۲، شماره جلسات از ۱ الی ۵۳. ب) از آغاز ۱۳۰۳ الی مرداد ۱۳۴۶، شماره جلسات از ۱ الی ۱۱۴۴. ج) از آغاز ۱۳۴۷ تا ۱۳۹۸، شماره جلسات از ۱ الی ۹۷۱. به این ترتیب طی سه دوره شماره جلسات از یک شروع شده که برحسب شماره و تاریخ جلسه می توان آنها را از هم تفکیک کرد. ضمن اینکه تعداد کل جلسات شورا طی یک سده فعالیت آن بیش از ۲۰۰۰ جلسه می باشد.

^۲- ریاست ابوالحسن فروغی بر دارالمعلمین ده سال طول کشید. از اولین اساتید این مرکز آموزشی می‌توان آقایان غلامحسین رهنما، فاضل تونی، عبدالعظیم قریب، علی‌اکبر سیاسی، حبیب‌الله ذوالفقون، عیسی صدیق، بدیع‌الزمان فروزانفر، مصورالسلطان نقاش، دکتر رضازاده شفق و... را نام برد.

محصلین دارالمعلمین، یکی از مدارس ابتدایی انتخاب و ضمیمه آن شد. (سالنامه دانش‌سرای عالی، سال تحصیلی ۱۳۱۴-۱۳۱۳: ۲-۱)

دارالمعلمین مرکزی، مدرسه‌ای دولتی و رایگان بود و تحت نظر وزارت معارف اداره می‌شد و رئیس آن را شخص وزیر انتخاب و منصوب می‌کرد. وظیفه دارالمعلمین مرکزی تأمین معلم برای مدارس ابتدایی و دوره اول متوسطه بود. بنابراین سطح دوره آموزشی آن به دو قسمت ابتدایی (آموزش معلم برای ۴ سال اول دوره ابتدایی) و عالی (آموزش معلم برای سال پنجم و ششم ابتدایی و دوره اول متوسطه) تقسیم شد. دوره تحصیل در قسمت ابتدایی سه سال (دو سال نظری و یک سال عملی) و در قسمت عالی چهار سال (سه سال نظری و یک سال عملی) به طول می‌انجامید. شرط ورود به هر دو قسمت داشتن گواهی‌نامه شش‌ساله ابتدایی و سن متقاضیان برای ورود به قسمت ابتدایی، بین ۱۷ تا ۲۱ سال و برای ورود به قسمت عالی، ۱۸ تا ۲۲ سال تعیین شد. پس از پایان مدت تحصیل به فارغ‌التحصیلان تصدیق‌نامه معلمی برای تدریس در دوره ابتدایی یا متوسطه اول اعطا می‌گردید. آنان موظف بودند پس از فراغت از تحصیل به مدت ۱۰ سال در وزارت معارف تعهد خدمت خود را انجام دهند. (صافی، ۱۳۸۷: ۸) در تکمیل این گزارش آمده است: «یک باب دارالمعلمین مقدماتی موسوم به دارالمعلمین مرکزی در عمارت فرهنگ [ساختمان وزارت معارف واقع در خیابان تخت زمره] تحت ریاست میرزا ابوالحسن‌خان فروغی در تهران افتتاح شد. همچنین یک باب مدرسه ابتدایی ضمیمه آن گردید تا محصلین با نظر معلمین خود در آن به تدریس پرداخته، برای شغل آینده خود تجربه بیندوزند. (سالنامه دانش‌سرای عالی، سال تحصیلی ۱۳۱۳-۱۳۱۲: ۱) در نخستین مصوبه شورای عالی معارف در خصوص دارالمعلمین با عنوان «نظام‌نامه دارالمعلمین مرکزی» در ۱۹ ماده ضمن اشاره به آموزش محصلان در سه رشته تخصصی ادبی، ریاضی و طبیعی بر توجه ویژه به «علوم دینی، زبان فارسی و حسن خط» تاکید شده است. (آرشیو، مصوب جلسه ۴۵، مورخ ۱۳۰۲/۱۰/۲)

۲-۱-۳- دارالمعلمیات

پایگذاری دارالمعلمیات در این دوره در تداوم تاسیس مدارس دخترانه اواخر عصر قاجار و در بستر جنبش و فعالیت های زنان نوگرا در عرصه های جدید نظیر مطبوعات ، آموزش ، مشارکت های سیاسی- اجتماعی و ...

علی‌رغم بسیاری از محدودیت‌ها و موانع شکل گرفت. در این راستا وزارت معارف برای ایجاد دارالمعلمات، در گام نخست از ظرفیت و امکانات آموزشی یک مدرسه دخترانه فرانسوی در تهران به نام مدرسه «فرانکوپرسان»^۱ به منظور تعلیم محصلات دختر جهت آموزش معلمی بهره برد. برای این منظور میرزا حسن خان مشیرالدوله نخست‌وزیر وقت در سال ۱۲۹۵ ش. از اولیای مدرسه خواسته بود ده محصل دختر ایرانی را با پرداخت هزینه تربیت کنند. (کوهستانی نژاد، ۱۳۹۸: ۱۲۵-۱۲۳) به نظر می‌رسد اینک با تأسیس رسمی دارالمعلمات، تربیت معلمان دختر بر همین اساس و در مدرسه مذکور تداوم یافت. سندی نیز حاکی است در دی ۱۲۹۸ تعداد ۱۴ معلم - غالباً زن که سه تن آنها خارجی بودند - دروس زبان فرانسه، ریاضی، فیزیک، شیمی، فارسی، عربی، مشاق، پداگوژی، تاریخ، حفظ‌الصحه، نقاشی، نقشه‌کشی و خیاطی را در این مدرسه تدریس می‌کردند. دارالمعلمات در این سال نیز همچنان تحت ریاست مودب‌الملک ریشارد - مدیر فرانکوپرسان - و نظامت آن به عهده مادام ولر بود. (ساکما، ۲۶۲۲۸، ۲۹۷) تا اینکه بالاخره در سال ۱۳۰۰ ش. دارالمعلمات از آن مدرسه جدا و تحت ریاست خانم فصیح‌الملک مهام قرار گرفت. گویا در همین سال‌ها نظامت آن به خانم نشاط السلطنه دختر صفی‌علیشاه واگذار گردید. (صافی، ۱۳۸۷: ۸).

از آغاز سال ۱۳۰۴ مدیریت مدرسه به عهده مادام آندره هس فرانسوی قرار گرفت که از طرف مجلس «اجازه کترات (استخدام) مادام آندره هس فرانسوی برای معلمی و مدیری مدرسه دارالمعلمات از قرار سالی ۱۵۰۰ تومان حقوق» صادر شده بود. (لوح قانون، مجموعه مصوبات دوره پنجم مجلس شورای ملی: ۳۱۴) به نظر می‌رسد برخی عناوین برنامه درسی جدید دارالمعلمات خاص دختران نظیر تعلیمات خانه‌داری، حفظ‌الصحه و بچه‌داری، ورزش و ... را که در اواسط همین سال در شورای عالی معارف به تصویب رسید، از ابتکارات ایشان می‌باشد. (آرشیو، مصوب جلسه ۳۱ مورخ ۱۳۰۴/۶/۴) که بعدها دروسی مشابهی از جمله اصول معرفه‌النفس، علم تربیت، آموزش فن تدریس، تدبیر منزل نیز به آن برنامه اضافه شد. (آرشیو، مصوب جلسه ۱۱۸، مورخ ۱۳۰۷/۵/۳۰)

^۱ - سابقه تاریخی مدرسه دخترانه فرانکوپرسان حاکی است که این مدرسه یکی از شش مدرسه فرانسویان در ایران بوده که توسط یوسف‌خان ریشارد ملقب به «مودب‌الملک»، معلم زبان فرانسه دارالفنون، در ۱۳۲۱ ق. برابر با ۱۲۸۲ ش. تأسیس شد. این مدرسه بعدها به یکی از مدارس دخترانه معروف عصر مشروطه تبدیل گردید به‌طوری که رونق مدرسه توجه مقامات هیأت حاکمه ایران را جلب کرد. مدرسه مذکور تا اواخر سلطنت رضاشاه به فعالیت خود ادامه داد تا اینکه در اوایل دوره پهلوی دوم با عنوان دبیرستان دخترانه رازی تغییر نام داد. شاید یکی از علل چالش سنت‌گرایان با مدارس دخترانه، موقعیت و جایگاه تبلیغی مدارس میسیونری از این نوع - که حتی آموزش معلمان زن را به عهده داشتند - بود.

دروس مذکور با برنامه درسی متوسطه نسوان همپوشانی فراوانی داشت، به طوری که این دو برنامه درسی با یک عنوان یعنی «دستور تعلیمات متوسطه نسوان به‌ضمیمه تعلیمات اختصاصی دارالمعلمات» برای ابتدایی (آرشیو، مصوب جلسه ۳۱ مورخ ۱۳۰۴/۶/۴) و «دستور تحصیلات دوره دوم نسوان و دارالمعلمات» برای متوسطه (آرشیو، مصوب جلسه ۱۱۸، مورخ ۱۳۰۷/۵/۳۰). در شورا به تصویب رسید.

۲-۱-۴ از دارالمعلمین عالی تا دانش‌سرای عالی

فعالیت دارالمعلمین تا سال ۱۳۰۷ ش. تداوم یافت تا اینکه در این سال به دنبال گسترش مدارس متوسطه (دبیرستان) نیاز به دبیر برای این مدارس افزایش یافت. از این روی وزیر وقت معارف، اعتمادالدوله قراگوزلو، درصدد گسترش دارالمعلمین مرکزی اعم از انتقال آن به ساختمان جدید، افزایش رشته‌های تحصیلی، استخدام اساتید فرانسوی و.. برآمد. (سالنامه دانش‌سرای عالی، سال تحصیلی ۱۳۱۳-۱۳۱۲: ۲) در این راستا در شورای عالی معارف اساسنامه جدیدی نیز برای دارالمعلمین تصویب شد که ساختار و شرایط مطلوبی را نوید می‌داد. نکته درخور توجه در این تحولات تغییر عنوان دارالمعلمین مرکزی به دارالمعلمین عالی مرکزی بود که در منابع به‌اختصار دارالمعلمین عالی نقل شده است. طبق ماده اول اساسنامه مذکور «دارالمعلمین عالی مرکزی مشتمل بر دو قسمت خواهد بود: قسمت ادبیات و قسمت علوم. قسمت ادبیات شامل شعبه فلسفه و ادبیات و شعبه تاریخ و جغرافیا است. قسمت علوم شامل سه شعبه فیزیک و شیمی، علوم طبیعی و ریاضیات خواهد بود و برای تمرین و آزمایش محصلین دارالمعلمین عالی یک دوره دوم متوسطه ضمیمه مدرسه مزبوره می‌گردد.» دوره آن نیز دو ساله بود. (آرشیو، مصوب جلسه ۱۴۸، مورخ ۱۳۰۸/۷/۲) اما تحول اساسی برای دارالمعلمین عالی توسط ریاست جدید آن در سال ۱۳۱۱ یعنی دکتر عیسی صدیق رقم خورد^۱، زیرا وی موفق شد عمارت معروف باغ نگارستان که از کاخ‌های مشهور قاجاریه در مرکز شهر تهران و در محدوده میدان بهارستان است، به مرکز آموزش معلمان اختصاص دهد. (سالنامه دانش‌سرای عالی، سال تحصیلی ۱۳۱۳-۱۳۱۲: ۲-۳) صدیق با عزمی جزم درصدد ایجاد

^۱ - رساله دکتری ایشان اخیراً به فارسی ترجمه و منتشر شده است: ایران مدرن و نظام آموزشی آن: پایان‌نامه دکتری عیسی صدیق از دانشگاه کلمبیا در سال ۱۳۱۰ ش. ترجمه علی نجات غلامی، انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی (وزارت علوم، تحقیقات و فناوری)، ۱۳۹۷

تحولاتی گسترده در این موسسه آموزشی برآمد^۱. در گام نخست در تاریخ ۱۹ اسفند ۱۳۱۲ نام آن را به دانش‌سرای عالی تغییر داد. سپس امکانات جدیدی نظیر کتابخانه، آزمایشگاه‌های خاص شیمی، فیزیک، گیاه‌شناسی و ... همچنین سالن مطالعه برای آن ایجاد کرد. (سالنامه، دانش‌سرای عالی، سال تحصیلی ۱۳۱۴-۱۳۱۳: ۲۶-۱)^۲ با تکاپوهای دکتر صدیق و به همت نمایندگان مجلس شورای ملی و اعضای شورای عالی معارف در این دوره جدید چندین مصوبه در راستای گسترش کیفی و کمی دانش‌سرا اعم از مقدماتی، عالی، پسران، دختران و شبانه به تصویب رسیده، اجرایی گردید که اهم آنها به شرح ذیل می باشد:

۲-۱-۴-۱- قانون تربیت معلم

این قانون^۳ در واقع همان «قانون اجازه تاسیس دانش‌سراهای مقدماتی و عالی» است (لوح قانون، مصوب مجلس دوره نهم شورای ملی، مورخ ۱۹ اسفند ماه ۱۳۱۲) که طبق ماده نخست آن دولت مکلف شد بیست و پنج باب دانش‌سرای مقدماتی تأسیس نماید. سایر مفاد این قانون به اجمال شامل مجانی و شبانه‌روزی بودن آموزش دوساله برای دانش‌سرای مقدماتی جهت تربیت آموزگار و سه‌ساله برای تربیت دبیر در دانش‌سرای عالی، اختصاص اعتبار سالیانه به مبلغ پانصد هزار ریال در بودجه کشور برای گسترش دانش‌سراها، تعهد وزارت معارف به استخدام فارغ‌التحصیلان دانش‌سراها، پذیرش بازنشستگی معلمان با ۵۰ سال سن و ۲۰ سال سابقه تدریس و ... بود. (سالنامه دانش‌سرای عالی، سال تحصیلی ۱۳۱۳-۱۳۱۲: ۲۳-۱۸) نظامنامه اجرایی تأسیس این دانش‌سراها نیز در نیمه اول سال بعد - ۱۳۱۳- در مجلس تصویب شد. (لوح قانون، مصوب مجلس دوره نهم شورای ملی، مورخ ۱۳۱۳/۵/۷). کما اینکه در گام نخست به همت وزیر با کفایت فرهنگ وقت علی اصغر حکمت،

^۱ - دکتر عیسی صدیق از سال ۱۳۱۱ تا سال ۱۳۱۹ ریاست دانش‌سرای عالی را به‌عهده داشت که پس از ایشان دکتر ولی‌الله نصر به این سمت منصوب شد.

^۲ - ضمناً گزارش مختصری از جایگاه تاریخی و امکانات باغ نگارستان در همین سالنامه آمده است. گفتنی است وسعت ساختمان‌های متعدد، باغچه‌های وسیع، میدان ورزشی، درختان انبوه و سایر امکانات آن باغ باعث شد ساختمان تربیت معلم برای چندین دهه در یک مکان تثبیت شود. به علت همین امکانات گسترده، به تدریج برخی مراکز آموزشی دیگر نظیر مدرسه فلاح، مدرسه صنایع مستظرفه و مدرسه علمیه نیز به این کاخ باغ منتقل شدند

^۳ - «قانون اجازه تاسیس دانش‌سراهای مقدماتی و عالی» معروف به قانون تربیت معلم، مصوب ۱۹ اسفند ۱۳۱۲ مجلس شورای ملی بود. این قانون در ۱۷ ماده، اساس و بنیان نظام تربیت معلم در ایران را اعم از نظر کمی و کیفی ارتقاء داد. برای متن قانون رک: نوید، مهدی و رحیم روح بخش، ۱۳۹۹، تربیت معلم به روایت اسناد شورای عالی معارف/فرهنگ/آموزش و پرورش، تهران، انتشارات دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، صص ۴۶۶-۴۶۳.

قانون تربیت معلم به‌خصوص بند مربوط به تأسیس سالیانه پنج دانشسرای مقدماتی در شهرهای تبریز، رشت، مشهد و شیراز در الویت قرار گرفت. (نوید، روح بخش، ۱۳۹۹: ۳۵۱-۳۵۰) البته قانون تأسیس دانشسراها بعدها با تصویب چند قانون دیگر از جمله «اساسنامه و دستور تحصیلات دانشسراهای مقدماتی» (آرشیو، مصوب جلسه ۱۵۰، مورخ ۱۳۰۸/۵/۲۱)، «اساسنامه و دستور تحصیلات دانشسرای عالی» (آرشیو، مصوب جلسه ۲۸۴، مورخ ۱۳۱۳/۶/۲۰) و «نظام‌نامه شرایط پذیرش فارغ‌التحصیلان دانشسراهای مقدماتی در دانشسرای عالی» (آرشیو، مصوب جلسه ۳۳۰، مورخ ۱۳۱۵/۳/۲۶) تکمیل گردید.

۲-۱-۵- از دارالمعلمیات تا دانشسرای دختران

همزمان تبدیل «دارالمعلمین» به «دانشسرا»، «دارالمعلمیات» نیز به «دانشسرای دختران» تغییر نام داد و وزارت معارف برای جبران کمبود معلم و تأمین آموزگاران مدارس دخترانه، گسترش تربیت معلم دختران و تأسیس دانشسراهای مقدماتی دخترانه را بیش از پیش مورد توجه قرار داد. در گام نخست دانشسرای مقدماتی دختران براساس قانون تربیت معلم و «اساسنامه و برنامه دانشسراهای مقدماتی دختران» در تهران تأسیس شد. (آرشیو، مصوب جلسه ۳۳۹، مورخ ۱۳۱۵/۸/۱۲) کما اینکه طبق قانون مذکور نیز تأسیس یک دانشسرای عالی دخترانه در تهران و پنج دانشسرای مقدماتی دخترانه در ولایات در دستور کار وزارت معارف قرار داشت. (سالنامه دانشسرای عالی، سال تحصیلی ۱۳۱۳-۱۳۱۲: ۲۳-۱۸) در این راستا از سال تحصیلی ۱۳۱۵-۱۳۱۴ شمسی، دختران به دانشسرای عالی راه یافتند و در کلاسی با عنوان «کلاس مخصوص» شرکت کردند. حتی برای ترغیب آنان به شغل معلمی- با عنایت به برخی نگرش‌های سنتی و مذهبی جامعه- امتیازاتی نظیر امکان ارتقاء از دانشسرای مقدماتی به عالی فراهم شد. (آرشیو، مصوب جلسه ۳۳۹، مورخ ۱۳۱۵/۸/۱۲) البته ناگفته نماند که اختصاص دروس پرورشی و تربیتی خاص دختران از جمله روان‌شناسی و اخلاق، دروس علمی به‌ویژه در زمینه بهداشت، نقاشی، تربیت بدنی، کشاورزی، فنون تربیت فرزند و بچه‌داری نیز در استقبال دختران از این کلاس‌ها و در نتیجه افزایش آگاهی آنان در امور مختلف فردی و اجتماعی کمک می‌کرد. لذا دانشسرا از این منظر درس زندگی و شیوه مدیریت خانه‌داری را به آنان می-

آموخت و با ارسال صورت این مواد درسی به دانشسراهای دختران در ایالات و ولایات مختلف، سعی در آموزش مهارت‌های نوین به دختران داشت.

۲-۱-۶- از اصلاح تا انحلال دانش‌سرای عالی

بعد از تثبیت جایگاه دانشسرا، شورای عالی فرهنگ به اقتضای شرایط قوانین جدیدی در راستای بهبود وضعیت معلمان تصویب کرد. از آن جمله طبق مصوبه «آیین‌نامه خدمات فنی و اداری و ساعات کار دبیران و آموزگاران» ساعات تدریس معلمان در هفته به شرح: ۳ سال اول خدمت ۲۲ ساعت، ۳ سال دوم ۲۰ ساعت، ۳ سال سوم ۱۸ ساعت، ۳ سال چهارم ۱۶ ساعت و باقیمانده دوره خدمت ۱۴ ساعت تعیین گردید.^۱ (آرشیو، مصوب جلسه ۴۹۲، مورخ ۱۳۲۳/۵/۱۵)

با این احوال شواهد و قرائن نشان می‌دهد از زمانی که دانشسرای عالی در سال ۱۳۱۳ با عنوان دانشکده علوم و ادبیات زیر مجموعه دانشگاه تهران قرار گرفت^۲، به تدریج جایگاه اصلی خود را از دست داد. «گزارش مشاوران ماوراء بحار» که بخشی از آن با عنوان «طرح توسعه هفت ساله دولت ایران با تاکید بر بخش آموزش» در سال ۱۳۲۸ تهیه شده، از «زوال و سقوط» تربیت معلم در این دوره سخن به میان آورده و پیشنهاد داده: «اقدامات فوری برای بازگشت پرستیژ و منزلت این مرکز آموزشی [تربیت معلم] موثر صورت پذیرد و امکانات و تجهیزات و پرسنل با کیفیت و غیره برای بهبود شرایط این نهاد فراهم شود.» (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۸: ۱۰۳) به نظر می‌رسد در پی اینگونه پیشنهادات و به خصوص به دنبال تحولات سیاسی ناشی از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و شائبه جذب دانشجومعلمان دانشسرا به فعالیت‌های سیاسی تند دانشجویی در دانشگاه تهران، ساختمان و تشکیلات دانشسرا در سال ۱۳۳۴ از این دانشگاه جدا شد و مجدداً زیر نظر وزارت فرهنگ قرار گرفت. بعدها این استقلال با مصوبه قوه مقننه در ۱۷ آذر ۱۳۳۸ تکمیل گردید. در نهایت دانش‌سرای عالی در تاریخ ۳۱ مرداد ۱۳۴۲ منحل و «سازمان تربیت معلم و تحقیقات تربیتی» جایگزین آن شد. هرچند در آستانه این تحولات تکاپوهایی نیز برای گسترش آموزش‌های حرفه‌ای و مهارتی در تربیت معلم از جمله تصویب «اساسنامه کلاس تربیت معلم حرفه‌ای پسران» (آرشیو، مصوب جلسه

^۱ - با این استدلال که «چون بر اثر مداومت در کار تدریس در دبیرستان، فرسودگی و خستگی در دبیران پدید می‌آید»

^۲ - در سال ۱۳۲۱ دانشکده علوم و ادبیات (که در واقع همان شعبات ادبی و علوم دانشسرای عالی بود) از هم تفکیک شده و تحت عنوان دو دانشکده مجزا - زیر مجموعه دانشگاه تهران - به فعالیت خود ادامه دادند.

۱۰۴۶، مورخ ۱۳۴۱/۷/۱۵) و «اساسنامه تربیت معلم آموزشگاه‌های حرفه‌ای دختران» (آرشیو، مصوب جلسه ۱۰۴۷، مورخ ۱۳۴۱/۸/۶) صورت گرفت.^۱

ناگفته نماند که در همین دوره بنا بر ضرورت چندین مرکز تربیت معلم، خاص آموزش تخصصی معلمان در یک رشته یا حوزه خاص تاسیس شد که از آن جمله می‌توان به دانشسرای تربیت بدنی، دانشسرای کشاورزی، دانشسرای عشایری، تامین مربیان هنر و موسیقی، کلاس‌های کمک آموزشی، تربیت معلم دوساله روستایی، مراکز تربیت معلم یک ساله، مرکز تربیت معلم دینی، مرکز تربیت معلم یشیوا (مخصوص کلیمیان)، تربیت معلم کودکان استثنایی، انستیتو مربیان هنری و مرکز تربیت معلم کودک اشاره کرد.

۲-۱-۷- تربیت معلم در دهه چهل

تحولات دهه چهل در حوزه‌های مختلف از جمله آموزش و پرورش مبتنی بر اصول انقلاب سفید بود. دو ویژگی مرتبط با آموزش و پرورش در این تحول یکی اولویت بخشی به حوزه آموزش روستایی و دیگری تغییر ساختار نظام آموزشی از کودکستان تا مراحل عالی دانشگاهی بود. اقدام اخیر مهم‌ترین تحول در تغییر نظام و ساختار آموزشی تلقی می‌شد که بر اساس آن دوره ۶ ساله (ابتدایی)، ۳ (متوسط اول) و ۳ (متوسط دوم) تبدیل به ۵ ساله (ابتدایی)، ۳ (راهنمایی)، ۴ (متوسطه) شد.

کما اینکه گسترش مدارس روستایی بواسطه افزایش مراکز تربیت معلم ایالتی به خصوص تاسیس دانشسرای خاص سپاه دانش به شرح ذیل در دستور کار قرار گرفت:

۲-۱-۷-۱- مراکز تربیت معلم ایالتی و ولایتی

بررسی تاریخ تربیت معلم حاکی است که به اقتضای نیازهای محلی اعم از استانی و حتی شهرستانی بارها در شورای عالی معارف/ فرهنگ/ آموزش و پرورش، مجوز تاسیس مراکز تربیت معلم خاص یک استان با شرایط و امتیازات ویژه برای رفع نیازهای معلم آن استان صادر شده است؛ چنانکه گذشت نقطه عزیمت این رویکرد با قانون تربیت معلم در سال ۱۳۱۲ ش. کلید خورد. سپس در

^۱ - دکتر پرویز نائل خانلری، وزیر وقت فرهنگ نقش تعیین کننده‌ای در تصویب و اجرای این مصوبات داشت. وی بارها در خلال مذاکرات جلسات شورای عالی فرهنگ بر ضرورت گسترش مهارت های فنی و حرفه ای معلمان و همچنین توسعه مراکز تربیت معلم روستایی به خصوص از طریق سپاه دانش تاکید کرده و توجه اعضای شورا را به عرصه‌های جدید تربیت معلم جلب می‌کرد.

سال‌های بعد به دنبال افزایش تعداد مدارس در اقصی نقاط کشور، شورای عالی فرهنگ مجوز تاسیس مراکز تربیت‌معلم را در شهرهای مربوطه صادر کرد.

از آن جمله طبق «اساسنامه کلاس تربیت‌معلم برای دارندگان دیپلم متوسطه» به ادارات فرهنگ آذربایجان شرقی (تبریز) و استان مرکزی (تهران) اجازه داد آموزشگاههایی خاص شرایط و نیاز استانی خود تاسیس نمایند. (آرشیو، مصوب جلسه ۹۷۴، مورخ ۱۳۳۷/۷/۱۸). همچنین براساس «اساسنامه تربیت‌معلم آموزشگاه‌های حرفه‌ای دختران» مجوز تاسیس مرکز تربیت معلم یکساله^۱ فقط برای دختران شهرستان‌ها را مشروط به تعهد پنج سال خدمت در شهرستان مورد نیاز را داد. (آرشیو، مصوب جلسه ۱۰۴۷، مورخ ۱۳۴۱/۸/۶) در موارد خاص نیز «مجوز تاسیس آموزشگاه تربیت‌معلم دختر روستایی در دزفول» (آرشیو، مصوب جلسه ۱۰۷۵، مورخ ۱۳۴۳/۳/۳۱) را صادر کرد.^۱ این امتیاز به گونه‌ای دیگر نیز برای شهرهای مرزی تعلق گرفت، از آن جمله طبق «مجوز تاسیس دبیرستان نمونه شبانه‌روزی و دانش‌سرای مقدماتی نمونه شبانه‌روزی در شهرهای مرزی کشور، مقرر گردید «وزارت آموزش و پرورش»^۲ از محل صدی ده شهریه مدارس بابت کمک به دانش‌آموزان مستعد جنوب و نوار مرزی که مبلغ موجود آن ۸۶ میلیون ریال است، دبیرستان نمونه شبانه‌روزی و دانش‌سرای مقدماتی نمونه شبانه‌روزی را به‌طور مجزا در محل‌هایی که صلاح بداند، ایجاد نماید. دانش‌آموزان این موسسات از کلیه شهرهای نوار مرزی که در زیر نام برده می‌شود، به تناسب و ضوابطی که در هر سال از طرف شورای عالی آموزش و پرورش تعیین می‌شود، انتخاب و اعزام می‌گردند: برازجان، بوشهر، بندرلنگه، میناب، بندرعباس، چابهار، خاش، سراوان، زابل، سرخس، مریوان، بانه، نقده، تربت جام، ماکو، شاهپور، اهر (ارسباران)، دره‌گز، شیروان، بجنورد، بهبهان، دشت میشان، مهاباد، پاوه، قصر شیرین، ایلام، دهلران، سوسنگرد.» (آرشیو، مصوب جلسه ۱۷، مورخ ۱۳۴۷/۱۰/۲۲)

^۱- با این استدلال که «در دهات خوزستان دختر فارغ‌التحصیل ششم ابتدایی پیدا نمی‌شود، پذیرفتن دختران روستایی که تحصیلات آن‌ها کمتر از ششم ابتدایی باشد، بلامانع است.»

^۲- لازم به تذکر است که با تغییر نام وزارت فرهنگ به وزارت آموزش و پرورش، عنوان شورای عالی فرهنگ نیز به شورای عالی آموزش و پرورش تغییر یافت. اما شماره جلسات شورا - برخلاف مرحله قبل در تغییر عنوان شورای عالی معارف به شورای عالی فرهنگ در سال ۱۳۱۷ - از شماره ۱ (یک) شروع شد.

۲-۱-۷-۲- مراکز تربیت معلم حرف روستایی

برای گسترش مشاغل و حرف روستایی در گام نخست، گسترش مراکز تربیت معلم حرفه‌ای پسران و دختران مورد توجه قرار گرفت. چنانکه بر اساس «اساسنامه کلاس تربیت معلم حرفه‌ای پسران» (آرشیو، مصوب جلسه ۱۰۴۶، مورخ ۱۳۴۱/۷/۱۵) مقرر گردید، همچون دوره های یکساله تربیت معلم آموزگاری: «به منظور تربیت معلم برای تعلیم در آموزشگاه‌های حرفه‌ای کشور کلاسی به نام کلاس یکساله تربیت معلم حرفه‌ای پسران تشکیل می‌گردد.» در تداوم همین هدف، در آغاز دهه پنجاه، برنامه‌های خاصی نیز برای تربیت معلم دختران در مناطق روستایی در دستور کار قرار گرفت، که بر اساس ماده نخست «اساسنامه دانش‌سراهای روستایی دختران» (آرشیو، مصوب جلسه ۹۳، مورخ ۱۳۵۱/۴/۲۲) هدف از آن: «تربیت دختران روستایی برای آموزگاری در کلاس‌های اول تا پنجم دبستان‌های روستاها است.» داوطلبان این مراکز که از خود روستا بودند، می‌بایست در روستا نیز تدریس می‌کردند. این دانش‌سرا شبانه‌روزی و مدت آن یک سال تعیین گردید.

۲-۱-۷-۳- دانشگاه سپاهیان انقلاب

اما مهم‌ترین اقدام در این دهه برای گسترش سوادآموزی در روستاها، تشکیل سپاه دانش براساس اصل ششم اصول انقلاب سفید بود. طبق این اصل، افراد دیپلمه می‌توانستند به جای خدمت نظام وظیفه سربازی، به عنوان معلم بعد از یک دوره آموزش نظامی، در روستاها به تدریس در کلاس‌های ابتدایی بپردازند. سپاه دانش وسیله‌ای موثر و کم‌خرج و تا حدودی آسان برای رفع کمبود معلم برای مبارزه با بی‌سوادی بود. سپاهیان دانش به دورترین و محروم‌ترین دهات فرستاده می‌شدند تا در آنجا مدارس باز کرده، معلمی‌کنند. وظیفه آنان هم فقط آموزش خواندن و نوشتن و حساب کردن نبود بلکه مفاهیم و فواید عمرانی، بهداشتی و کشاورزی نوین را نیز به اطفال و خانواده آنها می‌آموختند. برای این منظور متولیان نظام آموزشی طبق ماده نخست «اساسنامه کلاس تربیت آموزگار از سپاهیان دانش» در صدد جذب و استخدام انحصاری معلمان سپاه دانش برای شغل آموزگاری در دهات از سال تحصیلی ۱۳۴۴-۱۳۴۳ برآمدند. (آرشیو، مصوب جلسه ۱۰۵۷، مورخ ۱۳۴۲/۶/۲۴) در گام بعدی برای تربیت راهنمای تعلیماتی سپاهیان دانش، آموزش و پرورش اقدام به تأسیس دانش‌سرای عالی سپاهیان دانش نمود تا بدینوسیله بتواند در کار سپاهیان دانش نظارت کند. برای این منظور ۲۵۰

نفر از لیسانسیه‌های دانش‌سرای عالی سپاه دانش که هرکدام پنج سال سابقه خدمت داشته و رشته تعلیمات ابتدایی را طی کرده بودند، انتخاب شده تا وظیفه راهنمایی سپاهیان دانش را به عهده بگیرند. دکتر اقبال قاسمی‌پویا یکی از فارغ‌التحصیلان این دانش‌سرا، در مقاله‌ای فراز و فرود آن را به نگارش درآورده است. کلیات مقاله ایشان حاکی است دانش‌سرای عالی سپاه دانش (تاسیس ۱۳۴۳) که به دانشگاه سپاهیان انقلاب و سپس به دانشگاه ابوریحان بیرونی تغییر نام داد، یکی از مراکز تربیت معلم وابسته به «سازمان تربیت معلم و تحقیقات تربیتی» زیرمجموعه وزارت آموزش و پرورش بود. از دستاوردهای این دانشگاه طی ۱۵ سال فعالیت تا ۱۳۵۷ تربیت ۱۸۰۰ فارغ‌التحصیل معلم با درجه‌های فوق‌دیپلم و لیسانس بود. (قاسمی پویا، ۱۳۹۸: ۶۸۶-۶۵۸)

۲-۱-۷-۴- دانش‌سرای دوره تحصیلی راهنمایی

اما یک تحول دیگر در این دهه تاسیس دانش‌سرای خاص تربیت معلم برای دوره تحصیلی راهنمایی بود. این معلمان نیاز به تخصص راهنمایی و مشاوره برای هدایت تحصیلی دانش‌آموزان از دوره راهنمایی به دوره متوسطه داشتند. برای این منظور از سال ۱۳۴۹ ش. طی برگزاری جلساتی در شورای عالی فرهنگ «اساسنامه دانش‌سراهای دوره راهنمایی تحصیلی» (آرشیو، مصوب جلسه ۵۴، مورخ ۱۳۴۹/۳/۱۷) به تصویب رسید. براساس ماده ۵ این اساسنامه «در دانش‌سراهای دوره راهنمایی تحصیلی معلمان مورد نیاز برای تدریس علوم، ادبیات و علوم انسانی، زبان خارجه و شناخت حرفه‌وفن در چهار گروه مختلف تربیت می‌شوند» البته دو سال بعد طبق مفاد «اساسنامه دانش‌سراهای راهنمایی» (آرشیو، مصوب جلسه ۱۰۴، مورخ ۱۳۵۱/۱۱/۱۷) تعداد رشته‌ها به شش رشته‌با اضافه شدن علوم ریاضی و تربیت‌بدنی - گسترش یافت. این قوانین در سال‌های بعد تا تصویب مقرراتی اعم از آیین‌نامه امتحانات، جدول دروس درسی و ... تکمیل گردید.

۲-۱-۸- تربیت معلم بعد از انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ تحول فرهنگ را مهم‌ترین غایت خود می‌دانست. بر این اساس آموزش و پرورش به‌عنوان مهم‌ترین عرصه فرهنگی باید تغییر بنیادی می‌کرد و مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی بازتولید می‌شد. بر این اساس لازم بود از نقش و جایگاه معلمان تبیین جدیدی به عمل آید. به طوری که از همان آغاز طرح‌های چندی از جمله یسناداتی برای اصلاح

تربیت معلم^۱ مطرح و مذاکرات مربوط به آن در شورای عالی آموزش و پرورش شروع شد. بررسی صورت مذاکرات شورا حاکی از توجه جدی به این حوزه با نگاه انقلابی است. به طوری که در اهداف تربیت معلم طبق «اساسنامه مراکز تربیت معلم» مصوب سال ۱۳۶۲ که جزو اولین مصوبات مربوط در شورا است، از «تربیت معلمان صالح، ذی فن، آگاه و معتقد به ولایت فقیه مورد نیاز آموزش و پرورش» سخن به میان آمده و تاکید شده: «کلیه فعالیت‌های آموزشی و تربیتی و محتوای برنامه‌های مراکز تربیت معلم باید منطبق بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بوده، روح انقلاب اسلامی بر آن‌ها حاکم باشد.» در این اساسنامه بر مدت دوساله تحصیل دانشجومعلمان به صورت شبانه‌روزی و با دریافت حقوق کارآموزی اشاره شده است. (آرشیو، مصوب جلسه ۳۱۱، مورخ ۱۳۶۲/۶/۲) کما اینکه در شش ماه بعد همان سال که شورای عالی آموزش و پرورش در صدد تدوین «اساسنامه دانش‌سراهای تربیت معلم برای دوره تحصیلی ابتدایی» برآمد، نیز همین رویکرد به چشم می‌خورد: «دانش‌سراهای تربیت معلم به منظور تربیت آموزگاران صالح، آگاه به مسائل تعلیم و تربیت اسلامی و ذی فن و معتقد به ولایت فقیه و آشنا به فنون مقدماتی نظامی برای تربیت و تعلیم در دبستان‌ها، بالاخص در روستاها و مناطق محروم سراسر کشور تاسیس می‌گردد.» (آرشیو، مصوب جلسه ۳۳۳، مورخ ۱۳۶۲/۱۲/۳)

به هر حال در پی این مصوبات و به خصوص با مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی مبنی بر تشکیل «گروه هماهنگی برنامه‌های تربیت معلم» به ریاست وزیر آموزش و پرورش و با حضور کارشناسان دو وزارتخانه آموزش و پرورش و آموزش عالی در شهریور ۱۳۶۳ و مذاکرات اعضای این گروه، به تدریج ساختار کلی تربیت معلم شکل گرفت و بعدها با مصوبات جدید از جمله «تاسیس دوره کاردانی پیوسته دانش‌سراهای تربیت معلم» بر جذب آموزگار در مناطق محروم از میان فارغ‌التحصیلان سال دوم نظری تاکید کرد. (آرشیو، مصوب جلسه ۶۲۵، مورخ ۱۳۷۷/۶/۷) کما اینکه

^۱ - از دهها طرح دریافتی-موجود در آرشیو مرکز اسناد شورای عالی آموزش و پرورش- عناوین برخی از طرح‌های مربوط به تربیت معلم عبارت‌اند از:

- طرح پیشنهادی به شورای عالی آموزش و پرورش، برای تشکیل سازمان کل تربیت معلم کشور از دکتر یدالله سبحانی، دی‌ماه ۱۳۵۹.
- طرح تربیت معلم و مربی از محمدطاهر معیری، پیشنهاد مطرح‌شده در جلسه ۲۳۸ شورای عالی آموزش و پرورش، مورخ ۱۳۶۰/۲/۲۷
- تربیت معلم و مسایل آن از دکتر غلامحسین شکوهی، مرداد ۶۰
- البته در دهها طرح دیگر مربوط به آموزش و پرورش، بخشی هم به پیشنهاداتی راجع به تربیت معلم اختصاص یافته است.

شورا در سال‌ها اخیر ضمن تصویب «طراحی نظام معلمی جمهوری اسلامی ایران» به پیشنهاد وزارت آموزش و پرورش (آرشیو، مصوب جلسه ۷۶۴، مورخ ۱۳۸۷/۲/۳)، «سنگندانه معلمی» (آرشیو، مصوب جلسه ۹۲۹، مورخ ۱۳۹۵/۱/۳۰) و مخصوصاً «برنامه زیر نظام تربیت معلم و تامین منابع انسانی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران» از مجموعه زیر نظام‌های شش‌گانه سند ملی آموزش و پرورش را تصویب کرده است. (آرشیو، مصوب جلسه ۹۶۵، مورخ ۱۳۹۸/۴/۱۷)

البته در این راستا با تاسیس دانشگاه آزاد اسلامی و بعدها دانشگاه پیام نور، تربیت بخشی از معلمان مورد نیاز در شرایط اضطراری به عهده این مراکز آموزشی واگذار گردید. این شیوه تامین معلم از طریق مراکز آموزش عالی به تدریج از دهه هشتاد رونق گرفت و بخشی از متولیان نظام آموزشی به این نتیجه رسیدند که اصولاً آموزش و پرورش معلمان مورد نیاز را از طریق دانشگاه‌ها تامین نماید. به این ترتیب برخی از مراکز تربیت معلم تعطیل و یا برای سایر نیازهای آموزشی مورد استفاده قرار گرفت. این امر تا آنجا مورد توجه قرار گرفت که در کنکور سال ۱۳۸۷ ش. برای مراکز تربیت معلم، دانشجویی پذیرفته نشد. کما اینکه در این راستا از شیوه‌های جدیدی از پذیرش معلم با عناوین سرباز معلم، معلم حق‌التدریسی، استخدام مربیان نهضت سوادآموزی و ... نیز استفاده شد. (صافی، ۱۳۸۷: ۹۶) البته این رویکرد در سال‌های اخیر با تاسیس دانشگاه فرهنگیان از سال ۱۳۹۰ ش. سمت و سوی دیگری یافته است، به این ترتیب که مقرر شده آموزش و پرورش معلمان مورد نیاز خود را از طریق این دانشگاه تامین نماید؛ هرچند طبق ماده ۲۸ «اساسنامه دانشگاه فرهنگیان» مجوز به‌کارگیری فارغ‌التحصیلان دانشگاهی را نیز با شرایطی ممکن ساخته است. (شورای عالی انقلاب فرهنگی، اساسنامه دانشگاه فرهنگیان، جلسه ۷۰۴، مورخ ۱۳۹۰/۱۰/۶)

از بررسی تشکیل و سیر تحول یک‌صد سال تربیت معلم در ایران چند نکته قابل توجه و تأمل به نظر می‌رسد: نخست اینکه بنای تربیت معلم در آغاز به‌خصوص در سال‌های ۱۳۱۵-۱۳۱۲ با عنایت به تدبیر و تخصص متولیان وقت نظام آموزشی، به‌ویژه اعضای شورای عالی معارف، به‌صورت بنیادی و اساسی پایه‌گذاری گردید؛ به‌طوری که این ساختار با اندک اصلاحاتی در دوره‌های بعدی تداوم یافت.

نکته دوم اینکه از همان آغاز شکل‌گیری تربیت‌معلم در ایران، به‌خصوص با تأسیس دانشگاه تهران، تمایل وابستگی ساختاری تربیت‌معلم به دانشگاه در آن قوت گرفت. به‌مرور گرایش به اینکه مراکز تربیت‌معلم ذیل دانشگاه و بعدها وزارت علوم قرار بگیرد، شدت یافت. به‌طوری که در پی انحلال «سازمان تربیت‌معلم و تحقیقات تربیتی» (تأسیس ۱۲ مرداد ۱۳۴۲) و به دنبال ایجاد وزارت علوم و آموزش عالی در سال ۱۳۴۶ تربیت‌معلم زیرمجموعه این وزارت‌خانه جدیدالتأسیس قرار گرفت. بعدها نیز با تصویب «شورای گسترش آموزش عالی» در سال ۱۳۵۳ به دانشگاه تربیت‌معلم تغییر نام داد. کما اینکه در تداوم همین رویکرد در بهمن ۱۳۹۰ بخشی از دانشگاه تربیت‌معلم تفکیک و با عنوان دانشگاه خوارزمی ذیل وزارت علوم قرار گرفت.^۱ البته با تدوین اساسنامه دانشگاه فرهنگیان از تجمع و تمرکز سایر مراکز تربیت‌معلم در کشور و تصویب آن در شورای عالی انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۹۰ سعی شده است این دوگانگی مرتفع شود. در حال حاضر این دانشگاه وابسته به آموزش و پرورش و منطبق با قوانین و ضوابط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری فعالیت می‌کند و از امتیازات و استانداردهای دانشگاهی برخوردار است. اما این دوگانگی چنان‌که این نوشتار نیز نشان می‌دهد از تنوع در نام شامل دارالمعلمین، دانش‌سرا، تربیت‌معلم، دانشگاه خوارزمی، دانشگاه پیامبر اعظم (ص)، دانشگاه تربیت‌دبیر شهید رجایی، دانشگاه فرهنگیان و... تا سایر عرصه‌هایی نظیر تکثر نام و وابستگی سازمانی شاگردان آن اعم از محصلان، متعلمین، دانش‌آموزان، دانشجویان، دانشجو‌معلمان و... حتی عرصه‌های حقوقی، اداری و ... نیز سرایت کرده است.

سوم اینکه باوجود برخی اقدامات، تمرکزگرایی افراطی مانع از استقلال عمل نسبی شعبات استانی و شهرستانی تربیت‌معلم شده است. با همه این احوال در سیر تاریخی تحول تربیت‌معلم در ایران می‌توان برخی نقاط عطف نظیر اهتمام ویژه به دانش‌سرای دختران، گسترش تربیت‌معلم روستایی، تأسیس دانشگاه سپاهیان انقلاب و اخیراً تشکیل دانشگاه فرهنگیان را از افتخارات آن برشمرد.

۲-۱۰- تاریخچه تعلیم و تربیت در همدان

^۱-گفتنی است که ساختمان اصلی مرکز تربیت‌معلم از سال‌های نخستین تأسیس در خیابان شهید مفتاح قرار داشت. متأسفانه در پی درخواست مسئولان و هیئت‌علمی دانشگاه تربیت‌معلم در سال ۱۳۹۰ ش. این دانشگاه به دانشگاه خوارزمی تغییر نام یافت. مدتی بعد دانشگاه علوم اقتصادی نیز با دانشگاه خوارزمی ادغام گردید.

قبل از تأسیس مدارس در شکل نوین آن در **همدان** تنها مراکز تحصیل علم به غیر از حوزه ها و مدارس علمیه حضور مکتب خانه ها در محلات همدان بود که البته هیچ نوع مدرک و نوشته و تاریخی که معلوم کننده بنیانگذار اولیه یا زمان آغاز یا انجام قطعی آن باشد در دسترس نیست.

آنچه مسلم است اغلب مکتب داران یا به قول مردم آن دوران آملّا (آقا ملّا) ها از تحصیل کردگان در مدارس و حوزه های علمیه بودند. تشکیل مکتب خانه ها اصلاً نیازی به داشتن جواز یا مدرک و گواهینامه تحصیلی و صدور تأییدیه و صلاحیت و غیره از سوی مقامات ذیصلاح را نداشت، کافی بود که یک نفر فرد نسبتاً باسواد اطاقی از اطاق های منزل خودش یا محل دیگری را به صورت مکتب خانه درآورد و در آنجا به مکتب داری بپردازد. (قراگزلو، ۱۳۷۳ : ۳۶۶-۳۶۵) و (پیام بهارستان ، ۱۳۸۸ : ۲۶۰)

۲-۱۰-۱- مدارس دینی همدان

در تواریخ و تراجم مربوط به **همدان** و بزرگان علمی آن ، نام مدرسی به اجمال برده شده که محل علم و تربیت علماء و دانشمندان بوده است اگر چه به تفصیل از آنها بحث نشده اما شواهد و قرائنی وجود دارد که این مدارس از اهمیت خاص برخوردار بوده اند و همچنین اماکن عمومی که محل سکونت بوده و نام «رباط» وجود داشته که بعضی از آن مورد استفاده طلاب علوم دینی قرار می گرفته است.

این مدارس عبارتند از :

۱- **مدرسه حاجبیه** : این مدرسه را وزیر سلجوقی به نام « جمال الدین اقبال خادم جاندار » بنا نهاده و ریاست و تدریس مدرسه را به « ابوالفضل طاووسی قزوینی » سپرد. از این مدرسه در عصر ما اثری نیست .

۲- **مدرسه عمادیه** : این مدرسه در قرن هفتم وجود داشته ولی نام، بانی و تاریخ بنای آن مشخص نیست. (صابری همدانی، ۱۳۸۱ : ۲۰۶-۲۰۵).

۳-مدرسه عین القضاء : این مدرسه را عارف عالیقدر « عبدالله بن محمد» معروف به « عین القضاء» مقتول و مصلوب در ۵۲۵ ق ، برپا داشته و در آن تدریس می کرد و در همان مدرسه ، بالای چوبه دار رفت (همان : ۱۹۳).

۴-مدرسه شهرستان : این مدرسه در قرن ششم در همدان وجود داشته که « فخر الدین عراقی » در آن تدریس می کرد.

۵-مدرسه زنگنه (مدرسه بزرگ) : این مدرسه یکی از مدارس بزرگ دینی همدان است که در مجاورت میدان مرکزی شهر قرار دارد این مدرسه را « شیخ علی خان زنگنه » وزیر شاه سلیمان بنا کرده که موقوفات آن در زمان رضا شاه پهلوی غصب و دستخوش حوادث گردید. از طرف عالم فقیه حاج سید نصرالله بنی صدر ریاست مدرسه به یکی از مجتهدین به نام « حاج میرزا ابوالقاسم ربانی شاهنجری» واگذار گردید.

۶-مدرسه شاهنجری : این مدرسه در قریه شاهنجری از بلوک درجین به وسیله یکی از محترمین بنا شد و « آیت الله حاج میرزا ابوالقاسم شاهنجری » مدتی آن را اداره کرد این مدرسه در عصر ما نزدیک میدان مرکزی شهر قرار دارد.

۷-مدرسه کوچک : این مدرسه که نسبت به مدرسه بزرگ از مساحت کوچکتر بوده به نام « مدرسه کوچک» نامیده می شد و موقوفاتی هم داشته است ، از این مدرسه در عصر ما اثری نیست.(همان : ۲۰۹-۲۰۶).

۸-مدرسه آخوند : این مدرسه در خیابان شورین (شهدای فعلی) واقع شده که بانی آن فقیه و عالم شهیر و متقی مرحوم « آخوند ملا علی همدانی » می باشد و طلاب بسیار در آن به تحصیل علم و کسب معرفت مشغولند و همچنین دارای کتابخانه مرتب و مفصلی شامل کتب ممتاز خطی و غیر خطی می باشد.(قراگزلو، همان : ۳۶۵) (پیام بهارستان ، همان : ۲۶۱)

۹-مدرسه دامغانی : از مدارس جدیدالبنای دینی همدان است که بانی آن یکی از علمای بزرگ و موجه همدان آقای « حاج میرزا محمدعلی دامغانی» می باشد.

۱۰-مدرسه قروه در جزین: این مدرسه در قروه در جزین توسط عالم ربانی « حاج شیخ یوسف احدی قروه ای » بنا شد.

حوزه های علمیه دیگری در شهرهای دیگر استان همدان مانند نهاوند ، تویسرکان ، ملایر ، اسدآباد و غیره وجود دارد که مرکز آموزش طلاب علوم دینی از خواهران و برادران می باشند و زیر نظر علمای صالح و فاضل اداره می شوند. (صابری ، همان : ۲۱۱-۲۱۲).

تا سال ۱۲۸۲ ش به جز دو باب مدرسه به نام مدرسه آمریکایی که تحت نظر عده ای از مبلغین آمریکایی اداره می شد و دیگری با نام مدرسه آلیانس (اتحاد) که با شهریه اطفال و کمک و مساعدت کمیته جهانی آلیانس یهودیان که مرکز آن در فرانسه بود اداره می گردید مدرسه دیگری که با اصول نوین آموزشی برقرار باشد وجود نداشت. اکثریت دانش آموزان این مدرسه از ارامنه و یهودیان همدان بودند. و مسلمانان شهر از فرستادن فرزندان خود به این دو مدرسه امتناع می کردند عموم اطفال اهالی همدان از رفتن مدرسه و آموزش های نوین بی بهره بودند.

۲-۱۰-۲ مدارس اقلیت های مذهبی

این مدارس پس از انقلاب مشروطیت با همت برخی از فرهنگیان همدان و جمعی از بیگانگان در این منطقه شکل گرفت که عبارتند از :

۱-مدرسه آمریکایی لازاریست همدان : که در سال ۱۲۹۸ش توسط هیئت مذهبی آمریکاییان ساخته شد.

۲-مدرسه آلیانس اسرائیلیات پسران (۱۲۹۷ش / ۱۳۱۸ق) از مدارس معروف همدان بود که اتحادیه جهانی یهود آن را ساخت .در سال تحصیلی ۱۳۲۴-۱۳۲۳ ق این مدرسه دارای ششصد دانش آموز بود. طبق آمار سال ۱۳۰۶ ش وزارت معارف ، این مدرسه در سال مذکور چهارصد و هفتاد و پنج دانش آموز و دوازده آموزگار داشت و تعداد فارغ التحصیلان مدرسه از آغاز تأسیس تا آن سال بالغ بر یک صد نفر بود.

۳-مدرسه آلیانس اسرائیلیات دختران (۱۲۹۷ش/۱۳۱۸ق) از مدارس معروف همدان بود که توسط اتحادیه جهانی یهود ساخته شد. این مدرسه در سال تحصیلی ۱۲۳۴-۱۳۲۳ ق دارای سیصد دانش آموز بود برابر آمار سال ۱۳۰۶ ش این مدرسه در سال مذکور دارای دویست و پنجاه و نه دانش آموز و هشت آموزگار بود، هفتاد و پنج تن از دانش آموزان این مدرسه به رایگان تحصیل می کردند. (قاسمی پویا ، ۱۳۷۷ : ۵۴۳) و (پیام بهارستان؛ همان :۲۶۲).

در روزنامه های شهر همدان نیز حضور مدارس خارجی در تعلیم و تربیت نو نهالان و نوجوانان این شهر بسیار پر رنگ بوده است. به طور مثال در روزنامه گلگون آمده « روز جمعه ۱۸ خرداد (۱۳۰۷ش) جشن منظمی در کلیسای آرامنه از طرف مدرسه دخترانه آمریکایی منعقد شد. » (گلگون، ۱۳۰۷، ش ۱۸ :ص ۴)

و یا در شماره بعدی این روزنامه تحت عنوان جشن فارغ التحصیلی آمده « امروز عصر (پنجشنبه) هفت بعداز ظهر جشن فارغ التحصیلی در مدرسه آمریکایی منعقد و آقای تقی زاده که از طرف مدرسه مزبور دعوت شده اند نطق ایراد می نمایند. » (گلگون، ۱۳۰۷، ش ۱۹: ص ۴)

این مراسم که با حضور متجاوز از هزار نفر برگزار شد افرادی چون منصور بدیع ، مسترزنگله و مستر فیشر سخنرانی کرده و سپس حسن تقی زاده خطابه ای مفصل مبنی بر اهمیت و لزوم معارف برای ترقی مملکت و سپاس از زحمات میسیون آمریکایی در تعلیم و تربیت محصلین ایراد نمود. (گلگون، همان ، ش ۲۰ :ص ۳).

تا آن که بعد از یکی دوسال یعنی تقریباً از سال ۱۲۸۴ ش بر اثر کوشش و فداکاری عده ای از مشروطه خواهان و آزادی طلبان این شهر اولین دبستان اسلامی به سبک و اصول جدید با نام مدرسه علمیه به مدیریت مرحوم تقی رسولی معروف به « مدیر » افتتاح و دائر گردید. معلمین این مدرسه را عده ای از طلاب روشنفکر مدارس قدیمه تشکیل می دادند. این مدرسه در زمان خود توانست به توسعه فرهنگ کمک قابل توجهی نماید. (سالنامه دبیرستان پهلوی همدان، ۲۶-۱۳۲۵ : ۱۱-۱۰).

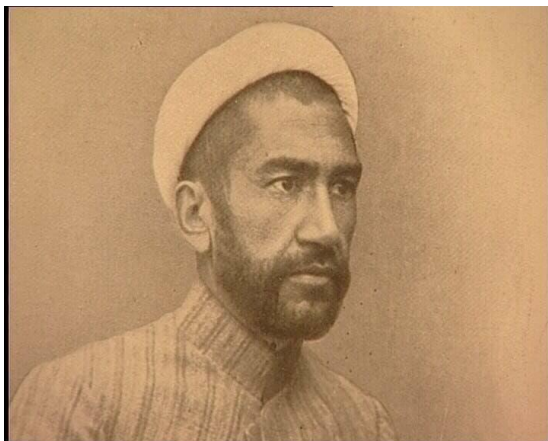
۲-۱۰-۳- آموزش و پرورش همدان پس از مشروطیت

پس از مدت اندکی با همت عده ای از روشنفکران و دلسوزان امر تعلیم و تربیت دبستان دیگری به نام دبستان امیریه در همدان افتتاح شد. معلمان آن عبارت بودند از آقایان موسی نثری ، سیدحسین مجیدزاده ، میرزا حسن علی خان سحاب ، میرزا محب علی قراگزلو ، ملا حسین علی طبرسی و میرزا محسن طبرسی. که هریک خدمات و فداکاری های شایسته ای در امر تعلیم و تربیت جوانان و بسط و توسعه فرهنگ همدان انجام دادند. در همان اوان دبستان ملی چهار کلاسه دیگری به نام مدرسه افتخاریه به مدیریت آقای میرزا اسدالله که ایشان هم از آزادی خواهان و روشنفکران زمان و محیط اجتماعی خود بودند دایر گردید.

مشاهیر فرهنگ همدان

در ادامه این روند از سوی حزب دموکرات همدان که رهبران آن فریدالدوله گلگون ، فریدالسلطان ، ثقه الاسلام ، میرزا یوسف مجتهد زاده و عده دیگر بودند یک دبستان دیگر ملی به نام مدرسه نصرت افتتاح گردید که مدیریت آن در ابتدا بر عهده عطا الله خان و سپس فریدالدوله گلگون بود در ادامه شمس الدین خان و موسی نثری عهده دار آن شدند.

موسی نثری

سید حسین کلگون معروف به فرید الدوله
اولین شهردار همدان در سال ۱۳۰۱

مدتی بعد مدرسه امیریه به علت کسر بودجه و اختلاف نظر بین موسسین آن منحل گردید ولی معلمین و کارکنان آموزشی دبستان مزبور از این پیش آمد مایوس نشده و در اندک زمانی دوباب مدرسه دیگر به نام های الفت و شرافت تاسیس نمودند. مدیریت مدرسه الفت را میرزا حسن علی سحاب و مدرسه شرافت را میرزا محب علی قراگزلو برعهده گرفتند.

مرحوم محبعلی قراگزلو معروف به پیر معارف همدان

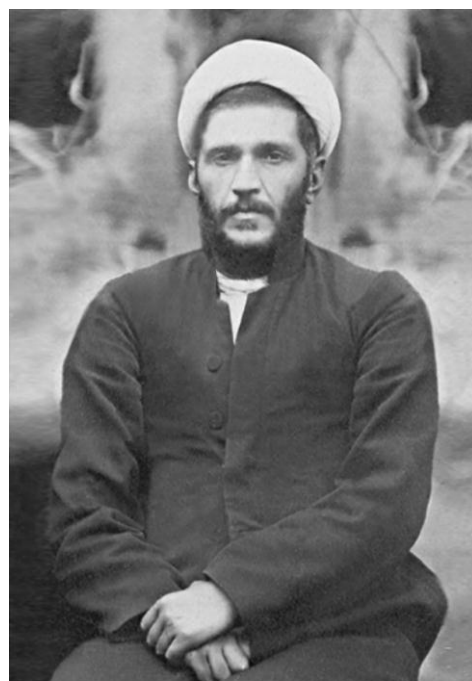
در سال ۱۲۹۰ ش مدرسه الفت که با سعی و کوشش میرزا حسن علی سحاب اداره می شد دچار کسر بودجه شد و بدین خاطر ضمیمه مدرسه نصرت گشته و در مجموع دارای هشت کلاس شدند. اگر چه حقوق معلمان مدارس مزبور فوق العاده کم و ناچیز بود ولی عموماً بواسطه داشتن هدف مقدس ، با وجود فشارهای زندگی هیچ کدام از بذل مساعی و فداکاری در راه بسط و توسعه فرهنگ مضایقه نکردند.

باید دانست که از طرف دولت مرکزی تا آن تاریخ کمترین توجهی به فرهنگ این شهر نشده بود و حتی اداره ای به نام فرهنگ در همدان وجود نداشت و به این علت در تمام آن مدت در کلیه مدارس جدید برنامه منظمی وجود نداشت تا آن که در اوایل سال ۱۲۹۴ ش و برحسب دستور وزارت فرهنگ ، اداره فرهنگ و اوقاف در همدان دایر شده و ریاست آن را میرزا محمود خان

پرورش که خود یکی از رجال آزادیخواه و از قاعدین مشروطه طلب بود بر عهده گرفت . وی در زمان تصدی خویش اصلاحات قابل توجهی در اوضاع فرهنگ مخصوصا مدارس انجام داد و برنامه رسمی وزارت فرهنگ را در دبستان ها عملی نمود . به طور مثال در سنه ۱۲۹۵ ش اولین دسته محصلین فارغ التحصیل با گذراندن امتحان نهایی موفق به گرفتن گواهینامه شدند . به نظر می رسد دوره دوم نهضت فرهنگی همدان از همان سال شروع شده و هرروزه بر تعداد مدارس و شمار دانش آموزان افزوده گردید . (سالنامه دبیرستان پهلوی، همان : ۱۲-۱۳).

غمام همدانی

آزاد همدانی در لباس روحانیت

دیگر از خادمین و مصلحین حقیقی فرهنگ همدان میرزا محمد خان درخشان بود که بعد از میرزا محمود خان پرورش عهده دار ریاست فرهنگ همدان شد. وی دنباله اصلاحات مدیر قبلی را گرفته و روز بروز اوضاع فرهنگ و مدارس را بهتر نمود. او توانست با استخدام عده ای از جوانان دیپلمه از

تهران و افتتاح دوره اول متوسطه و در دنباله آن با تاسیس یک باب آموزشگاه دخترانه به نام **مدرسه نسوان** بیش از پیش بر وسعت فرهنگ درهمدان افزود.

پس از ایشان **موسی نثری** عهده دار ریاست فرهنگ همدان شد. وی در زمان تصدی خویش کوشش بسیار نمود تا دوره متوسطه اول را کامل نموده و همواره با وسایل و از طروق مختلف اهالی را وادار می نمودند تا اطفال خویش را به مدارس جدید بسپارند. در همان موقع با اقدامات مجدانه شیخ موسی نثری و مکاتبات متوالی با وزارت فرهنگ موفق به خرید محلی جهت مدرسه نصرت گردید زیرا تا آن زمان هیچ گونه ساختمانی از طرف دولت برای مدارس نوین ساخته نشده بود. پس از اتمام بنای مدرسه مزبور چون بودجه مدرسه از محل شهریه اطفال اداره می گردید و به واسطه نا کافی بودن آن مجبور شدند از مخارج ضروری از قبیل تهیه میز و صندلی و حتی حقوق معلمان کم نمایند تا مدرسه سرپا بایستد.

پس از آقا موسی ، **میرزا مسیح کیائی** حدود دو سال ریاست فرهنگ همدان را برعهده گرفت. مجدداً ریاست فرهنگ چندسالی برعهده شیخ موسی نثری واگذار شد. بعد از مدتی مترجم نظام به عنوان رئیس فرهنگ انتخاب شد. در سال ۱۳۰۷ش ، **فخرداعی** ریاست فرهنگ را تقبل نمود و در دوره خدمت خود خدمات شایانی به فرهنگ این شهر نمود . (همان ، ۱۵)

در سال های ۱۳۰۸-۱۳۰۹ش بر طبق دستور وزارت فرهنگ ، تشکیلات فرهنگی کشور به ناحیه های چندی تقسیم و مرکز ناحیه غرب ، شهر همدان تعیین گردید و ریاست ناحیه غرب بر عهده آقای ممتازالسلطان واگذار شد. ایشان در دوره تصدی خویش با جدیت و کوشش خستگی ناپذیری در بسط و توسعه فرهنگ همدان خصوصاً و فرهنگ ناحیه غرب کشور همت گماشتند. در زمان نامبرده نهضت عظیمی در مدارس و معارف ایجاد گردید. در این زمان بر تعداد دبیرستان ها و دبستان های همدان افزوده شد. دبستان و دبیرستان نصرت که تا آن زمان مختلط بود از یکدیگر تفکیک شده و یک دبیرستان کامل شش کلاسه به نام دبیرستان پهلوی تشکیل شد و با پیشنهاد ، سعی و کوشش ممتازالسلطان ، وزارت فرهنگ اجازه خرید و ساخت محلی برای دبیرستان پهلوی را با اسلوب جدید صادر نمود. ایشان حدود پنج سال تا ۱۳۱۲ش عهده دار ریاست فرهنگ همدان بود.

برای چندمین بار آقا موسی نثری مجددا ریاست فرهنگ را برعهده گرفت و دنباله اصلاحات ممتازالسلطان را پیگیری کرد. در زمان تصدی ایشان اوضاع فرهنگ همدان به اندازه ای مطلوب شد که اکثر شهرستان های غرب از قبیل کرمانشاه و کردستان و ملایرو بروجرد و اراک برای اصلاح فرهنگ منطقه خود از همدان آموزگار و دبیر استخدام می نمودند. (همان، ۱۶).

بعد از ایشان علی اکبر رضی از طرف وزارت فرهنگ به سمت بازرس ساختمان محل دبیرستان به همدان آمده و سپس عهده دار ریاست فرهنگ شد. پس از یک سال ابوالقاسم شکرایی به ریاست فرهنگ رسید. وی در مدت تصدی خویش که چهار سال یعنی تا سال ۱۳۱۸ش به طول انجامید خدمات فراوانی به همدان نمودند. در این دوره وضع مدارس شهر از لحاظ ظاهر هم ترقی نمود. تعداد دانش آموزان در این زمان بالغ بر دوازده هزار نفر شد. در حقیقت وضعیت فرهنگ همدان بعد از تهران در درجه دوم قرار گرفت. در اکثر روستاها و قصبات همدان دبستان های شش کلاسه و چهار کلاسه دایر شد و در خود شهر نیز دبستان های مختلط دخترانه و پسرانه افتتاح شد. نکته مهم و مرتبط با این مطلب آن است که در این دوره (۱۳۱۵-۱۳۱۶) از طرف وزارت فرهنگ طبق قانون تربیت معلم کلاس های دانش سرای مقدماتی پسران و دختران افتتاح گردید.

پس از ایشان حسین گونیلی که از اعضای فعال و لایق وزارت فرهنگ بود به ریاست فرهنگ همدان منصوب شد. وی در زمان ریاست خویش با کمال جدیت و فعالیت خستگی ناپذیر معایب و نواقص مدارس و اداره فرهنگ را برطرف نمودند.

پس از دو سال، معزالدین مهدوی به ریاست فرهنگ همدان منصوب و از سال ۱۳۱۹ تا ۱۳۲۰ شمشغول انجام خدمات فرهنگی شدند. (همان: ۱۷).

در ادامه اشاره ای مختصر به مدارس ملی و دولتی همدان ارائه می گردد:

۲-۱۰-۴- مدارس ملی و دولتی

مدارس دیگری نیز در همدان به دو شکل ملی و دولتی تأسیس شد که در ذیل به آنها اشاره می شود :

۱- **مدرسه فخریه مظفری** : این مدرسه به عنوان اولین مدرسه به سبک جدید در شهر همدان آمده است و در حوالی سال ۱۳۲۰ ق تأسیس و شروع به کار نمود و مدیر آن تقی نراقی بوده است.

۲- **مدرسه اسلامیة** : این مدرسه توسط دو تن از بزرگان طایفه قراگوزلو در سال ۱۳۲۳ ق در روستای شورین احداث و تأسیس کنندگان آن حسین قلی خان ضیاء الملک و زین العابدین حسام الملک بودند .

۳- **دبستان اسلامی** : این مدرسه توسط تقی رسولی در سال ۱۳۲۳ ق بنا شد.

۴- **مدرسه امیریه** : این مدرسه در سال ۱۳۲۵ ق در همدان تأسیس و سومین مدرسه به سبک جدید در امر تعلیم و تربیت در همدان محسوب می شود. مدرسه مذکور به همت برخی از فرهنگیان و شیفتگان خدمات فرهنگی همدان همچون سید محمد غمام همدانی و موسی نثری و عده دیگر دایر گردید، فعالیت های آموزشی مدرسه امیریه پس از پنج سال با تأسیس مدرسه نصرت متوقف گردید.

مدرسه امیریه همدان

۵- **مدرسه تأیید:** این مدرسه در سال ۱۳۲۶ ق تأسیس و سال ها بر پا بود و در دوره سلطنت رضا شاه پهلوی به صورت مدرسه ابتدایی و متوسطه اداره می شد.

۶- **مدرسه الفت :** پس از منحل شدن مدرسه امیریه مدرسه الفت در همدان تأسیس و دایر گشت، مدیریت این مدرسه را میرزا حسنعلی سحاب کبودرآهنگی بر عهده داشت و نظر به حسن خطی که از آن برخوردار بود در این مدرسه و دیگر مدارس به تعلیم خط می پرداخت. در سال ۱۲۹۰ ش مدرسه الفت به سبب مشکلات مالی و کمبود بودجه با مدرسه نصرت ادغام گردید.

۷- **مدرسه شریفیه :** این مدرسه اولین مدرسه علمی همدان بود که بعدها تبدیل به مدرسه شرافت شد. بانی و مؤسس آن حاج محمد شفیع از متمولان و خیرخواهان همدان بود. یکی از آموزگاران این مدرسه شیخ میرزا محبعلی قراگوزلو بود که تا قبل از تأسیس مدرسه شرافت مدیریت و آموزگاری این مدرسه را بر عهده داشت.

۸- **مدرسه ملی شرافت :** این مدرسه در سال ۱۲۸۸ ش به مدیریت شیخ میرزا محبعلی قراگوزلو در شش کلاس رسماً افتتاح گردید در این مدرسه علاوه بر علوم مذهبی علوم نظیر : شرعیات، مقدمات ریاضی ، هندسه ، تاریخ و جغرافیا و حتی زبان فرانسه نیز تدریس می گردید. مدرسه شرافت ادامه همان مدرسه شریفیه بود که توسط بانی آن میرزا محبعلی قراگوزلو ملقب به پیر معارف همدان به نام مدرسه شرافت و با مدیریت جدید نامگذاری شد. هدف تأسیس این مدرسه را مقابله با مدارس خارجیان و مدارس اقلیت های مذهبی که در حال گسترش و تأثیرگذاری بر مسلمانان بودند و نیز کمبود مدارس ملی و دولتی تشکیل می داد.

۹- **مدرسه نصرت :** مدرسه دولتی نصرت در سال ۱۲۹۵ ش در همدان تأسیس شد این مدرسه از آثار و مؤسسات حزب سوسیال دموکرات همدان به شمار می آمد که به گفته موسی نثری به همت جمعی از معارف خواهان همدانی دایر گردید. در تأسیس این مدرس افراد دمکرات همدانی همچون فریدالدوله ، علی محمدآزاد، موسی نثری، فریدالسلطان و غمام نقش بسزایی داشتند. نخستین مدیر مدرسه میرزا عطاء الله خان بود.

۱۰-مدرسه سادات : این مدرسه تا حدودی متعلق به سادات بود و مدیریت آن را حاج سیدعلی اکبر قندهاری بر عهده داشت و به سبب عدم دریافت شهریه از محصلین در فاصله اندکی بعد از تأسیس دچار تعطیلی شد و دانش آموزان جهت ادامه تحصیل به مدرسه محمدیه رفتند.

۱۱-مدرسه محمدیه : این مدرسه در سال ۱۳۰۰ ش توسط میرزا محمد زرین قلم در همدان تأسیس شد. شاگردان این مدرسه در قرائت قرآن مجید و تعلیمات دینی و برپا نمودن جشن ها و سوگواری های مذهبی سرآمد بودند. این مدرسه جزء مدارس ملی محسوب می شد.

۱۲-مدرسه جمالیه : این مدرسه در قصبه اسدآباد همدان در سال ۱۳۰۱ ش تأسیس شد و به یاد جمال الدین اسدآبادی « جمالیه » نامگذاری گردید.

۱۳-مدرسه دختران : این مدرسه دولتی و در سال ۱۲۹۷ ش تأسیس شد در این مدرسه که فقط دختران تحت تعلیم و آموزش بودند دروس فارسی ، عربی ، انگلیسی ، تاریخ حساب ، جغرافیا و علم اشیاء تدریس می شد.

۱۴-مدرسه تهذیب : این مدرسه دولتی و در سال ۱۳۰۱ ش تأسیس شد.

۱۵-مدرسه طهور : این مدرسه در سال ۱۳۰۲ تأسیس شد.

۱۶-مدرسه موهبت : این مدرسه از مدارس دخترانه همدان بود و جزء مدارس دولتی محسوب می شد.(قاسمی پویا، همان : ۴۴۹-۴۵۰) و (پیام بهارستان ، همان : ۲۶۳).

فصل سوم:

تأسیس دانشسراها و تربیت معلم

در استان

۳-۱- روند تأسیس تربیت معلم در ایران عصر پهلوی اول

۳-۱-۱- آموزش و پرورش و تجددخواهی

هنگامی که رضا شاه با کودتای ۱۲۹۹ ش به قدرت رسید، نظام آموزشی در ایران عقب افتاده و اکثراً در اختیار افراد و بخش خصوصی بود. این اندیشه که دولت باید در آموزش و پرورش نقشی داشته باشد تا اوایل قرن بیستم زمینه ای در ایران نداشت. حکم صادره در مورد تعلیم و تربیت در ۱۲۸۵ ش، دوره تحصیل را به شش کلاس اجباری برای پسران و دختران مقرر نمود. یکی از نتایج دوره مشروطه تأسیس وزارت آموزش و پرورش بود. (که در آن دوره، وزارت علوم و معارف نامیده می شد که در سال ۱۲۸۹ ش به وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه تغییر نام داد.) و جای شورای مدارس ملی سال ۱۲۷۷ ش را گرفت و بند مربوط به آموزش و پرورش در قانون اساسی که در ۱۲۹۰ ش به تصویب مجلس رسید و به دوره ای که هر فردی می توانست مدرسه ای را تأسیس نماید پایان داد. از سال ۱۲۸۵ ش تا ۱۳۰۰ ش شاهد رشد قابل توجه تعداد مدارس عمومی (دولتی) می باشیم. (کرونین، ۱۳۸۷: ۱۸۷).

نگرش رضا شاه در مورد یک ایران نوین طبعاً آموزش و پرورش را از همان زمانی که وزیر جنگ شد یکی از مهمترین برنامه های وی قرارداد. نخستین نمونه های این برنامه، تأسیس مدرسه ای در سال ۱۳۰۱ ش برای آموزش کارکنان وزارت دادگستری و نیز تأسیس دانشکده افسری بود که در آن تجهیزات آموزشی موجود تیپ قزاق با مدرسه نظام قدیمی زمان قاجار در هم ادغام شد. با این وجود از همان آغاز فقدان منابع مالی و آموزشی، رژیم جدید را مجبور کرد که میان آموزش ابتدایی از یک سو و آموزش متوسطه عالی از سوی دیگر به یکی بیشتر توجه کند و در واقع به انتخاب بپردازد. بسیاری از اشخاص سرشناس که در یافته بودند هیچ بنای استوار آموزشی بدون شالوده نیرومند آموزش پایه نمی تواند ساخته شود، اصرار داشتند که توجه اصلی به آموزش سطح ابتدایی معطوف شود.

این اندیشه در بعضی از اقدامات اولیه آموزش رژیم جدید از جمله طرح برنامه ای برای دوره شش ساله تحصیل ابتدایی بازتاب یافت. در سال ۱۳۰۶ ش فرمانی برای تحصیل رایگان کسانی که

توانایی مالی پرداخت شهریه مدارس را نداشتند صادر شد. در سال ۱۳۰۷ ش، وزارت آموزش و پرورش شروع به چاپ کتاب های درسی کرد که به طور رایگان در اختیار دانش آموزان نیازمند و تهیدست گزاریده می شد ولی به بقیه فروخته می شد. در سال ۱۳۱۲ ش اولین کودکان ها تاسیس شدند. در سال ۱۳۱۴ لباس متحدالشکل برای دانش آموزان دوره ابتدایی در نظر گرفته شد که مدارس مختلط را نیز در بر گرفت و در سال ۱۳۱۸ ش، وزارت آموزش و پرورش موفق شد اولین سری کتاب های درسی نظام مند را برای تمامی دوره های ابتدایی تا دوره اول متوسطه چاپ کند.

با افتتاح مدرسه تجارت در ۱۳۰۴ ش، فهرست مؤسسات آموزشی متوسطه و عالی در ایران شامل دارالمعلمین یا دانشسرای مقدماتی که عمر آن به ۱۲ سال می رسید، مدرسه پزشکی، مدرسه داروسازی، مدرسه حقوق، مدرسه کشاورزی، مدرسه فنی، مدرسه تجارت، مدرسه دندانپزشکی و مدرسه علوم سیاسی شد. در دهه ۱۳۱۰ ش یک مدرسه دندان سازی و دانشکده های موسیقی و هنر تاسیس شدند و در سال ۱۳۱۴ ش دولت تعدادی کالج مقدماتی نظامی در استان ها تاسیس کرد. مدارس عالی دانشگاهی در رشته های مختلف نظام پزشکی و دامپزشکی نیز در دهه ۱۳۱۰ ش ایجاد شدند. اوج توسعه آموزش عالی در ایران را می توان تاسیس دانشگاه تهران در سال ۱۳۱۴ ش دانست . (کرونین، همان: ۱۸۹).

در ادامه خواننده را به نقطه نظر یکی از بانیان دانشسراها در ایران و در این دوره خاص جلب می نمایم: در اسفند ۱۳۱۲ ش، قانون تربیت معلم به تصویب مجلس شورای ملی رسید و مقرر شد طی ۵ سال ۲۵ دانشسرای مقدماتی در سراسر کشور دایر شود. (صدیق، ۱۳۴۲ : ۳۶۹). این دانشسراها در سال ۱۳۴۳ منحل شدند. (صافی، همان : ۳۰). در این رابطه دکتر علی اکبر سیاسی میگوید « من در مدتی کوتاه لایحه قانونی تربیت معلم را تهیه کردم و حکمت (علی اصغر) آن را به مجلس شورای ملی برده و به تصویب رسانید. این قانون بدون سر و صدا انقلابی عظیم در فرهنگ ایران ایجاد کرد. معلم شدن شرایطی پیدا کرد و تکلیف حقوق و مزایا و ارتقای معلمین را قانون معین کرد.

ضمناً اصطلاحات تازه فارسی قانوناً رسمیت یافتند از آن جمله هستند دبستان به جای مدرسه ابتدایی، دبیرستان به جای مدرسه متوسطه، آموزگار به معنی معلم دبستان و دبیر به معنی معلم دبیرستان. در

این قانون تأسیس دانشسراهای مقدماتی به منظور تربیت آموزگار پیش بینی شده بود و برای تشویق جوانان به این که داوطلبان ورود به دانشسرا با داشتن تحصیلات کلاس نهم، یعنی سه سال اول دوره متوسطه، می توانند دو سال به تحصیل بپردازند و دیپلم فارغ التحصیل آن ها از نظر مزایای قانونی معادل دیپلم کامل متوسطه محسوب شود، یعنی یک سال زودتر به این امتیاز دست بیابند. ثانیاً پایه حقوق آنها به میزانی تعیین شد که بالاتر از میزان حقوق کسانی بود که وارد کادر اداری می شدند. ثالثاً دانشسرا به صورت شبانه روزی و مجانی بود. غرض از شبانه روزی بودن به خصوص این بود که آموزگاران آینده در این دو سال زیر نظر دبیران ورزیده و مربیان متخصص ضمن فراگرفتن معلومات کافی و روش های مناسب تدریس ضمناً تربیتی مناسب حاصل کنند و شایستگی تربیت اخلاقی کودکان و نوجوانان را علماً و عملاً بدست آوردند. مقدمات تأسیس دانش سراها در شهرستان های مهم بتدریج فراهم می شد و من در این باره اصرار مخصوص داشتم و الحق حکمت هم کوتاهی نداشت. من آرزویی که در ته دل می پروراندم، چنانکه آن این بود که مقدمات امکان برقراری آموزش ابتدایی عمومی مجانی هر چه زودتر فراهم شود. اساسی ترین اقدام برای حصول منظور، تأسیس روز افزون همین دانش سراها بود. هم زمان با تهیه و تصویب قانون تربیت معلم در اداره تعلیمات عالی، کمیسیونی دیگر مرکب از محمدعلی فروغی، غلامحسین رهنما، دکتر عیسی صدیق و من تشکیل یافت برای تهیه قانون تأسیس دانشگاه ... در این جا یادآوری این نکته لازم است که قبل از تصویب قانون دانشگاه، دانشسرای عالی (که قبلاً دارالمعلمین متوسطه بود و بعد بر اثر فعالیت رئیس آن دکتر عیسی صدیق تبدیل به دارالمعلمین عالی با دانش سرای عالی شد) دارای یک شعبه علمی و یک شعبه ادبی و یک شعبه تربیت معلم بود. در قانون دانشگاه، شعبه های علمی و ادبی دانش سرای عالی عنوان دانشکده های علوم و ادبیات را پیدا کردند و شعبه تربیت معلم به همان نام دانش سرای عالی ضمیمه دانشگاه به شمار آمد. » (سیاسی، ۱۳۹۴: ۱۰۴-۱۰۳).

۳-۲- شکل گیری تربیت معلم و دانشسرا در همدان

در همدان هم به مانند دیگر شهرهای ایران و به خصوص منطقه غرب کشور، نهضت تأسیس دانشسراهای مقدماتی شور و هیجان زایدالوصفی را برای مردم به بار آورد. همان طور که پیشتر

عنوان شد برپایی و احداث مدارس نوین که از مدارس میسیون های خارجی و اقلیتهای مذهبی آغاز شده بود سطح فرهنگی شهر را آماده بازگشایی **دانشسرای مقدماتی** و پذیرش آموزش ورزان در این مراکز نموده بود و به آن به عنوان پدیده ای نو در راه شکوفایی علم و ادب و فرهنگ نگریسته می شد.^{۱۶}

همان طوری که در مطالب قبلی در مورد تاریخ تعلیم و تربیت و فرهنگ در **همدان** آورده شد در فاصله زمانی سال های ۱۳۱۶ تا ۱۳۱۷ شمسی **اولین دوره دانشسرای مقدماتی** به صورت رسمی در این شهر به همت رئیس فرهنگ ادب دوست و علاقمند آن مقطع تاریخی یعنی **شکرایی** گشایش یافت و اولین دوره دانشجویان آن در حدود سال های ۱۳۱۸ ش **فارغ التحصیل** شدند که تعداد آن ها بالغ بر **بیست و دو نفر** بوده است. در **دومین دوره** نیز که در سال ۱۳۱۸-۱۳۱۹ فارغ التحصیل گردیدند در حدود **بیست و چهار نفر دانشجوی پسر** بودند که دروس خود را به پایان رسانیدند.

در این بین مورد جالب حضور ، تحصیل و فارغ التحصیلی دانش آموزانی از **اقلیت های مذهبی همدان** در این **دانشسرا** و در دوره های اول است که حدود چهل درصد قبولی ها را شامل می شده است. البته در دوره های بعدی از تعداد این افراد کاسته شده است. البته در این بین نامی از **فارغ التحصیلان دختر** برده نشده است. در صورتی که به احتمال **دانشسرای مقدماتی در همدان** برای هر دو جنس افتتاح شده ولی نبود عکس ها و گواهینامه های دختران اظهار نظر قطعی را در این زمینه مشکل می ساخت.

^{۱۶}. در نگارش دوره تاریخی مورد نظر ابتدا باید در نظر داشت که اسناد گردآوری و کلاسه شده ای از مرکز و یا مراکز تربیت معلم **همدان** موجود نبوده و اسناد، عکس ها ، گواهینامه ها و... لااقل تا سال ۱۳۵۷ شمسی به صورت جسته و گریخته در اختیار نگارندگان قرار گرفته است که این کمبود می بایست در یک تحقیق کاملتری مورد عنایت دیگر محققان قرار گرفته تا ماحصل آن، احترامی باشد به زحمات دبیران، مسئولان و دانش آموزان و سایر زحمتکشان امر تعلیم و تربیت در **همدان**.

تا این که اسنادی در مورد امتحانات دختران شاغل به تحصیل در دانشسرای مقدماتی همدان در سال های ۱۳۱۸ و ۱۳۱۹ به دست نگارندگان افتاد. که نشان دهنده قبولی آنها به تعداد ۱۲ نفر در امتحانات خرداد و شهریور در سال های مذکور بود که خود نشان از رشد آموزش دختران در این کهن شهر داشته است. (سند شماره یک)

با توجه به شعار آزادی زنان توسط پهلوی اول و مشاوران و دست اندرکاران امر آموزش و پرورش و پس از تاسیس دانشگاه تهران و به خصوص پس از اعلام و اجرای قانون کشف حجاب بانوان در ایران ، به نظر می رسد که در زمینه حق تحصیل در دانشسرا های مقدماتی کشور نیز می بایست تساوی بین دختران و پسران اعمال شده باشد و پذیرش تنها پسران قابل قبول نبوده است. البته در شهری مذهبی همانند همدان تاسیس دانشسرای دخترانه خود انقلابی فرهنگی به حساب می آمد.

۳-۲-۱- علل و چرایی پذیرش دختران در دانشسراهای مقدماتی و عالی

دولت پهلوی اول در اجرای دست به اجرای برنامه های مختلفی منجمله تاسیس دانشسراهای دخترانه زد که هدف آن تامین و تربیت معلمان خانم بود. این برنامه در ارتقای جایگاه آموزشی و فرهنگی زنان باسواد جامعه نقش بسزایی داشت. قبل از دوره پهلوی زنان در جامعه ایرانی به صورت محدودی نقش ایفاء می کردند و در جامعه مرد سالار عملاً جایی برای حضور بانوان وجود نداشت. (زندیه، ش ۱۱۶: ۱۰۸).

علاوه بر مطالبات بانوان و تلاش فرهنگی و عملی طرفداران آنان ، موضوع مهم ، تعلیم و تربیت دختران و کمبود آموزگاران خانم جهت تدریس در مدارس دخترانه بود که تعداد آن ها روز به روز بیشتر می شد. این امر دولت را بر آن داشت تا در کنار پسران اقدام به تاسیس دانشسرای دختران نماید. که خود از مهم ترین و تاثیر گذارترین اقدامات در حوزه نظام آموزش کشور شد. دانشسرا های مقدماتی دختران آموزشگاه هایی بودند که دو هدف مهم را دنبال می کردند . اول افزایش معلومات عمومی دختران و دوم تربیت و مهیا نمودن آنان برای یاد گیری فن معلمی . مهمترین پیامد تاسیس دانشسراهای دختران ، افزایش سطح سواد علمی اینان بود .

راه یابی به دانشگاه و ادامه تحصیل در سطح عالیه از دیگر پیامدهای ایجاد دانشسرای دختران بود. این مراکز نقش عمده ای در دانش اندوزی زنان داشت که در ارتقای فکری آنان هم موثر بود. از دیگر اثرات مثبت تاسیس این مراکز می توان به افزایش سطح آگاهی فردی و اجتماعی دختران ، آموختن حرفه و هنرهای مختلف ، افزایش تعداد آموزگاران خانم در کل کشور و تلاش برای مشارکت در عرصه اجتماع اشاره نمود. (زندگی، همان: ۱۲۳).

تا سال ۱۳۱۶ش تعداد کل دانشسراهای کشور به ۱۱ باب رسید. که در شهرهای ارومیه، تبریز، همدان، اهواز ، کرمان ، اصفهان و شیراز ساخته شده بودند. در سال ۱۳۱۷ش تعداد دختران فارغ التحصیل در تهران به ۲۰ و در شهرستانها به ۹۹ نفر بالغ شد. در سال ۱۳۱۸ش این تعداد در تهران به ۲۸ و در شهرستانها به ۱۳۵ نفر رسید. و در سال ۱۳۱۹ش این تعداد در تهران ۲۸ و در سایر نقاط ایران بالغ بر ۱۲۵ نفر بود. (زندیه، همان: ۱۲۲). بهر حال تاسیس این مدارس در رشد فرهنگی و بالا بردن سواد بانوان ایرانی بسیار موثر بوده و علت آن تربیت معلمان خانم برای مدارس دخترانه بود.

در روند تاسیس دوره های مختلف آموزشی در کشور که به نظر سرعت زیادی هم داشته تا عقب ماندگی های گذشته در امر تعلیم و تربیت جبران گردد شاهد صدور فرامین و دستورالعمل هایی هستیم که چند نمونه از آن ها در بخش پیوست به نظر خوانندگان خواهد رسید . به طور مثال در دو سند مجزا و دنبال هم که در آذر و دی ماه سال ۱۳۰۶ شمسی صادر شده و در آن طی دو دستورالعمل (متحدالمال)، از راه اندازی و ادامه فعالیت دارالمعلمین ابتدایی و دارالمعلمین اکابر شبانه در جهت تکمیل معلومات و رفع نقایص تعلیمی و تحصیلی معلمان مدارس ابتدایی نام برده شده است و مسائل جدیدی را در اختیار خواننده قرار می دهد. این دستورالعمل از طرف وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه که تولیت امر آموزش و فرهنگ در آن سال ها را بر عهده داشته است به ادارات معارف چندین شهر از جمله معارف همدان ارسال شده و از روسای معارف شهرها خواسته شده که دوره های یک ساله ای را در مدارس متوسطه شهر مربوطه و به صورت رایگان جهت تربیت معلمان برپا نمایند. طبق سند به دست آمده با دستور رئیس معارف همدان، سه مدرسه متوسطه تعیین و انتخاب شدند که عبارت بودند از مدرسه متوسطه دولتی نصرت ، متوسطه دولتی (ملی) تایید و مدرسه متوسطه الیانس اسرائیلی ، زیرا این مدارس به خصوص مدرسه ملی تایید از سال

۱۳۰۴ شمسی دوره های شش ساله ابتدایی و متوسطه پسران را که یکی از شروط اصلی جهت برپایی دوره های یک ساله تربیت معلم بوده را برگزار می کرده اند. فارسی، حساب، هندسه، جبر، تاریخ، جغرافیا، فیزیک، شیمی، تاریخ طبیعی و فن تعلیم و تربیت از اهم دروس تدریسی در آن دوره یک ساله بوده و به نظر می رسد که خود، انقلابی در سیر آموزش مربیان و معلمان بوده که توسط دبیران محلی هم تدریس می شده است. آن چه مسلم است آن که تا شهری امکانات آموزشی جهت برپایی چنین دوره هایی را نداشته، لزوماً نامه رسمی واداری برای آن هم نباید ارسال می شده است اما نامه ریاست معارف همدان در ابلاغ دوره ها به سه مدرسه یادشده می تواند گواهی باشد بر سابقه قدیمی تر همدان در تربیت معلم به نسبت تواریخ ثبت شده و برگزاری دوره های دارالمعلمین ابتدایی در این شهر. (سند شماره دو) در مجموع دوران پهلوی اول تاثیر عمیق و مستمری در آموزش جوانان دختر و پسر جهت پذیرش امر معلمی داشته است و به نظر می رسد که علاقه خود این جوانان نیز باعث شد که لااقل در شهری چون همدان تاثیر مهمی در افزایش سطح فرهنگی مردم اجتماع شهری نیز داشته است که ثمرات آن در دوره پهلوی دوم بیشتر دریافت شد. اما سقوط شاه بر اثر دخالت و حضور نیروهای بیگانه در خلال جنگ دوم جهانی روند تاثیرپذیری این قبیل امور را در جامعه کند و کم اثر نمود.

۳-۳- سیر عملکرد مراکز دانشسرای مقدماتی و دانشسرای راهنمایی همدان در دوران پهلوی دوم

با آغاز و ادامه جنگ دوم جهانی شعله های این جنگ ویرانگر کشور ایران را نیز در بر گرفت. ورود متفقین به مرزهای مملکت با ادعای وابستگی و دلبستگی رضاشاه به آلمان نازی باعث صدمه رسیدن به زیر ساخت های اقتصادی و فرهنگی ایران زمین شد.

سیستم نوین آموزشی که مسیری مشخص و با سرعتی معین را طی می نمود در پی این حملات دچار وقفه ای در همه زمینه ها گردید. همدان نیز از این قاعده مستثنی نبود. حضور نیروهای روسی و انگلیسی و امریکایی که خود را فعال مایشاء می دانستند فضایی جنگی به شهر داده و هر ساختمانی که شکل و شمایل داشت به تصرف اینان در می آمد. بی گمان تاثیر اولیه حضور این نیروها تعطیلی مدارس و مراکز علمی شهر بود تا پس از چندی که از اقامت آنان در شهر گذشت اندک اندک بازگشایی این گونه مدارس نیز آغاز شد اما چند دستگی بین دانش آموزان این مدارس و طرفداری از

یکی از طرفین محاربه و حضور حزب توده خود بر جو سیاسی شهر افزود. در نهایت تنها با تخلیه منطقه بود که ارامش به محیط های آموزشی بازگشت و **دانشسراها** هم به روال قبلی خود ادامه داد. بهر حال روند آموزشی در **همدان** و در **دانشسرای شهر** به روال عادی در جریان افتاد و دانشجویان به فراگیری دروس مشغول شدند. در سندی برجا مانده از سال ۱۳۲۳ شمسی موضوع جالبی دیده می شود که می پردازد به تقاضای تعدادی از **فارغ التحصیلان پسر دانشسرای مقدماتی همدان** در خصوص پرداخت حقوق کامل آنان براساس مواد ۱۲ و ۱۵ قانون آموزش اجباری. این که پاسخ داده شده از طرف مسئولین وقت به این افراد ثمره ای هم داشته یاخیر ملاک نیست بلکه موضوع از آن جهت می تواند برای خواننده گان جلب نظر کند آن است که چگونه عده ای دانشجو در قالب تشکلی صنفی خواستار احقاق حقوق خود شده اند و این که آیا این اتحاد دانشجویی قبل تر هم وجود داشته است؟ البته این شاید بر می گردد به فضای باز سیاسی بعد از سقوط پهلوی اول در کشور و حضور نیروهای خارجی در ایران و آزادی که باوجود نشریات و روزنامه ها در جامعه ایجاد شده بود. و این که با وجود جو نظامی در کشور همچنان **دانشسرا** ها به کار خود ادامه می داده اند.

در سال های ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۶ **دانشسرای دختران همدان** هم پایه پای مدرسه پسران به فعالیت خود ادامه می داده است. محل تحصیل آنان هم چون دوره پهلوی اول جدا از مرکز پسرانه بوده است. مدیریت **دانشسرای دختران** در این سال ها بر عهده شخصی به نام **بانو کلهر** بوده است. در حالی که مدیریت **دانشسرای پسران** بر عهده **احمد علی نصرالهی** بوده است. اما دروس و امتحانات آنان مشابه هم بوده و حتی مدرسین و اساتید آنان نیز از بین دبیران برجسته و با سابقه دبیرستان های **همدان** انتخاب می شده است.

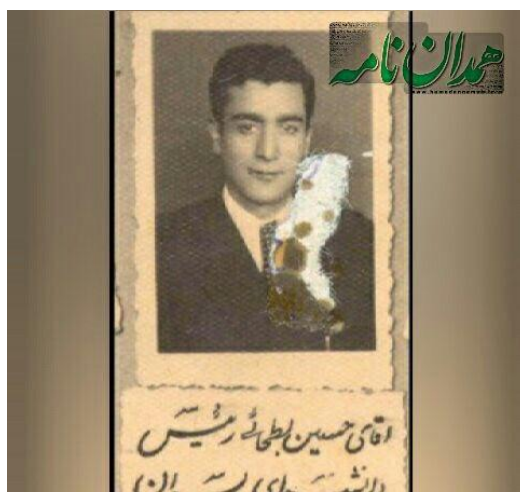
در سال ۱۳۲۵ ش اساسنامه کلاس های تربیت معلم به تصویب رسید که به موجب آن مقر شد به طور آزمایشی در تهران کلاس تربیت معلم تاسیس شود.

در سال تحصیلی ۲۶-۱۳۲۵ **دانشسراهای مقدماتی دختران و پسران همدان** نیز هم چنان زیر نظر اداره آموزش و پرورش شهرستان اداره می شد و در رده بندی آموزشگاه های شهر **همدان** هم پایه دبیرستان های دخترانه و پسرانه از آنها نام برده می شد. (سالنامه دبیرستان پهلوی سال تحصیلی ۱۳۲۶-۱۳۲۵)

یک نکته جالب که در بررسی اسناد مختلف به آن برخورد شد در رابطه با اختلاف بین استان های مجاور به جهت گرفتن و تخصیص اعتبارات و برجسته شدن نام و آوازه شهری بر شهر دیگر بود که همه گاه در مناطق مختلف کشورمان وجود داشته است. این اختلافات حتی به فضاهای آموزشی نیز کشیده شده و نمود بارزتری پیدا کرد. به طور مثال یکی از مسائل مناقشه بر انگیز در سال ۱۳۲۴ شمسی ، اعتراض هیئت مدیره جمعیت محلی **کرمانشاه** بود که در قالب ارسال چندین نامه اعتراض آمیز به وزارت فرهنگ و دفتر نخست وزیری بود. علت این نامه ها **اعتراض به اختصاص سهمیه دانشسرای شبانه روزی به همدان به جای کرمانشاه** بوده است. نویسندگان با ارائه دلایل چندی نسبت به ارجحیت **همدان** به **کرمانشاه** اعتراض خود را ارائه نموده اند. حتی در قسمت هایی از نامه حالت تهدید آمیز به خود گرفته و ضمن بیان مزایای شهر **کرمانشاه** درخواست برپایی این دوره ها در **کرمانشاه** را نیز علاوه بر **همدان** داشته اند. در پاسخ داده شده به این نامه از طرف وزارت خانه ذیربط آورده شده که **از دلایل مهم انتخاب همدان** داشتن و دارا بودن مکان هایی جهت پذیرش هشتاد نفر یا بیشتر در هر دوره آموزشی به صورت شبانه روزی بوده که هم چنین دارای کتابخانه، لابراتوار، سالن سخنرانی ، اطاق های مطالعه ، سالن غذاخوری ، آبدارخانه، انبارهای لازم و اطاق های مدیران و معلمان باشد. که این امکانات در **کرمانشاه** لااقل در آن سال ها موجود نبوده و حتی در جهت تلطیف احساسات مردمی آن منطقه پانزده روز به مردم و مسئولین در **کرمانشاه** فرصت داده شد که بتوانند با تهیه محل و امکانات فوق این سهمیه به آنان نیز اختصاص داده شود. نکته جالب از این نامه نگاری ها **اهمیت همدان** و داشتن این امکانات وسیع در شهر در آن سال ها بوده که نشان از دارا بودن پشتوانه و قدمت فرهنگی در این شهر و همت دوست داران علم و دانش داشته است. (سند شماره ۳)

اهمیت دادن به درس و نمره دانشجویان و تشویق آنان در مناسبت های مختلف همواره مد نظر اولیای **دانشسراها** قرار داشته است. درسندی از سال ۱۳۲۸ شمسی آمده که شاگردان حائز رتبه اول **دانشسرای مقدماتی همدان** مورد تشویق کشوری قرار گرفته و مدال فرهنگ به آنان اعطا شده است. که این علاقه و پیشرفت سطح آموزشی این دانشسرا را نمایان می گرداند.

همانطور که آورده شد **دانشسرای مقدماتی همدان** (شبانه روزی) در سال ۱۳۱۶ شمسی در دوره ریاست فرهنگ **شکرای** افتتاح گردید. و از سال ۱۳۲۵ ش به صورت **شبانه روزی** در آمده بود. اما وجه مشخصه این دوران یعنی تا سال تحصیلی ۲۸-۱۳۲۷ این بود که **دانشسرای شبانه روزی همدان** که پذیرای دانشجویان بیشتری از مناطق مختلف هم بود هنوز محل مناسب و درخور پذیرش تعداد افزون تری از محصلین را نداشت ولی در این سال باهمت و سعی **حسین بطحائی رئیس دانشسرا** و کوشش اداره فرهنگ و موافقت فرماندار وقت ، محل یک پرورشگاه که متروکه بوده و غیر قابل استفاده شده بود به اداره فرهنگ واگذار شد و اداره فرهنگ از بودجه ساختمانی، محل مزبور را که وسعت بیشتری را دارا بود تعمیر و برای **دانشسرا** آماده ساخت. **دانشسرای همدان** در این سال (۳۱-۱۳۳۰) وسائل تحصیل شبانه روزی ۶۰ نفر دانش آموز را داشته است و تا آن زمان بیش از ۲۵۰ نفر آموزگار از **دانشسرای همدان** فارغ التحصیل شده بودند و در فرهنگ همدان یا شهرستان های دیگر به خدمت شریف آموزگاری مشغول شده بودند.

ساختمان دانشسرای مقدماتی همدان. سال تحصیلی ۲۷-۲۸

ریاست دانشسرا در آن سال (۱۳۳۱-۱۳۳۰) برعهده ابوالحسن درخشان از کارمندان با سابقه فرهنگ همدان بود و نظامت آموزشگاه هم با علی درویشی لیسانسیه فلسفه و علوم تربیتی بود. دراین قسمت بی مناسبت نیست تا نظر خوانندگان را به یک آماری که از وضعیت تحصیلی و پذیرش دانشجویان دانشسرای مقدماتی همدان در طی سال های ذکر شده جلب نمائیم.

آمار دانش آموزان آموزشگاه یا دانشسرای مقدماتی همدان از سال ۱۳۲۵ تا سال ۱۳۳۰

سال تحصیلی	پسر	دختر
۱۳۲۵-۱۳۲۶	۲۹	۱۶
۱۳۲۶-۱۳۲۷	۴۱	۹
۱۳۲۷-۱۳۲۸	۴۷	۴
۱۳۲۸-۱۳۲۹	۴۹	-
۱۳۲۹-۱۳۳۰	۵۵	-
۱۳۳۱-۱۳۳۲	۶۱	-

همانطور که در آمار فوق مشخص است، در سال های ۱۳۲۸ تا ۱۳۳۰ از تعداد دانش آموزان دختر کاسته شده (بنابر هر دلیلی) و بر آمار دانش آموزان پسر افزوده شده است.

همان طور که درصفحات پیشین عنوان شد دانشسراهم جزئی از سیستم آموزش و پرورش به حساب می آمد و امتحان در تمام موارد زمان یکسانی داشته است. به طور مثال امتحانات نهایی دوره های متوسطه شهر همدان در سال تحصیلی ۱۳۳۱-۱۳۳۰ (که شامل دانشسرای پسران هم بوده است) از روز دهم خردادماه ۱۳۳۱ آغاز شده و جریان آن تا هفته اول تیرماه ادامه داشته است این امتحانات کلا

در محل دانشسرای پسران همدان برگزار شده است و نتیجه امتحانات دانشسرا روز سه شنبه ۱۳۳۱/۳/۲۷ اعلام شده است.

در امتحانات دانشسرای مقدماتی در آن سال تعداد ۲۶ نفر پسر شرکت داشته که تعداد ۱۹ نفر قبولی و ۷ نفر تجدید شده بودند. در آن سال از بین دانش آموزان دانشسرای همدان دانشجویی به نام امامی با معدل کل ۱۶/۱۲ اول و محمدرضا بیاناتی با معدل کل ۱۴/۶۸ نفر دوم شده بودند. (سالنامه دبیرستان پهلوی، سال ۱۳۳۱ - ۱۳۳۰) در آذرماه ۱۳۳۸ش قانون سازمان در استقلال دانشسرای عالی از تصویب مجلسین گذشته تا دانشسرای عالی به صورت یک موسسه مستقل به کار خود ادامه دهد. در سال ۱۳۳۸ و به منظور تامین آموزگاران مورد نیاز دبستان های کشور ، دوره یک ساله تربیت معلم تاسیس گردید ولی در همدان در دهه ۴۰ شمسی و تنها در یک نوبت این دوره به مورد اجرا گذاشته شد. شرط ورود به این دوره داشتن دیپلم کامل متوسطه بود و به فارغ التحصیلان آن فوق دیپلم داده می شد .

با شروع کار سپاهیان دانش در سال ۱۳۴۱ش کلاس های تربیت معلم بادره های یک ساله برای پسران تعطیل شده و با راه اندازی برنامه سپاهیان دانش دختران در سال ۱۳۴۷ش دوره های یک ساله تربیت معلم نیز منحل گردید.

در سال ۱۳۴۶ش دانشسرای عالی دایر شد و در سال ۱۳۴۹ش دانشسرای راهنمایی تحصیلی در تهران و شهرستان های رشت، تبریز، همدان ، کرمانشاه ، اهواز و..... راه اندازی شد. تاسیس این دانشسرا ها با توجه به تغییر ساختار آموزش و پرورش در سال ۱۳۴۵ش و پیش بینی دوره راهنمایی تحصیلی در نظام آموزش و پرورش ایران صورت گرفت.

در دوران پهلوی دوم ، تعلیم و تربیت معلمان از ارکان اجرایی و سیاسی حکومت به شمار می رفته است . دولت سعی بر آن داشته تا با اختصاص کمک هزینه و امکانات رفاهی در همراه کردن دانشجو معلمان با فرایند رشد کشور موفق گردد. وضعیت تحصیلی دختران و پسران و معلمان آینده از نظر مسئولین ذیربط دور نمانده و افراد کارآمد و آموزش دیده و تحصیل کرده در جهت سرپرستی دانشجویان انتخاب و راهی مناطق می گردیدند. از سال ۱۳۴۵شمسی به مدت ۹ سال مدیریت دانشسرای شبانه روزی همدان برعهده قدیرطلایی قرار داده شد.وی که فارغ التحصیل دانشسرای

عالی تهران در رشته تعلیم و تربیت بود پس از اخذ مدرک لیسانس به همدان آمده و مسئولیت دانشسرا را پذیرفت. معاونین ایشان در آن دوره عبارت بودند از آقایان ناصر منوچهریان ، وفادار، سید کاظم حسینی، علی بهرامیان و منزله. محل این دانشسرا در دوره مدیریت وی در انتهای خیابان کمال آباد و محل اداره مدیریت دولتی یا ضمن خدمت سابق بوده است. در این دوره یک گواهی باید به محصلین داده می شد که به منزله رضایت از وضعیت دانشجوی بوده و کسب آن جهت استخدام الزامی بوده است. مدرک دانشسرا به خودی خود ضامن ورود به دوره های بالاتر نبوده و گرفتن دیپلم دبیرستان برای ورود به دانشگاه الزامی بوده است. در همان زمان مدیریت دانشسرای دخترانه با بانو صادقی بوده است. قدیر طلایی به پاس خدمات فرهنگی شایان خود در سال ۱۳۵۳ به دریافت یک قطعه نشان فرهنگ نائل می گردد.

رئیس دانشسرای قدیم قدیر طلایی مدیر دانشسرای خدمات عالی سران ساله ۱۳۴۵-۱۳۴۶. دارنده نشان فرهنگ خوشنویس بوده است. در این سال در امتحانات پایان امتحانات سال اول این دانشسرا دروس در چند زیر گروه تقسیم بندی می شد که عبارت بودند از:

علوم تربیتی و روان شناسی (روان شناسی، اصول روش های آموزش و پرورش، تعلیم و تربیت تطبیقی)

زبان و ادبیات فارسی (املاء، انشاء، قرائت و دستور زبان فارسی، عربی)

علوم ریاضی (حساب، جبر، هندسه و رسم)

علوم تجربی (فیزیک، طبیعی و بهداشت)

زبان خارجه (دیکنه، قرائت، مکالمه)

علوم اجتماعی (انقلاب سفید، تاریخ و تعلیمات مدنی، جغرافیا، آموزش تعاون و جامعه شناسی روستایی)

امور تربیتی و هنری (کاردستی و تهیه وسایل کمک آموزشی، پلیس مدارس و پیشاهنگی و فعالیت های شیر و خورشید)

تربیت بدنی و سرود (ورزش و بازی های کودکانه و سرود)

روش های تدریس (روش های تدریس)

انضباط (انضباط و مراقبت)

دانشسرای مقدماتی شبانه روزی دختران همدان هم در دهه چهل شمسی فعالیت تام و تمامی داشته و فارغ التحصیلان آن جذب آموزش و پرورش همدان و سایر شهرستانها شده اند.

از مواد درسی که در سه ثلث از دانش آموزان امتحان گرفته می شد می توان به فارسی، عربی، تعلیمات دینی و اخلاق، فیزیک، شیمی، طبیعی و بهداشت، جغرافیا، تاریخ، علوم اجتماعی، حساب، هندسه، جبر، زبان خارج، روانشناسی آموزش و پرورش، موسیقی و سرود، نقاشی و رسم، کاردستی، خانه داری، خیاطی، بچه داری، آموزش روستایی، ورزش و پیشاهنگی، اشاره نمود. قابل ذکر است که دانش آموزان این دانشسرای مقدماتی (دختران و پسران) با پایه سیکل قدیم وارد این مراکز می شده اند و برای گرفتن دیپلم حتما، باید امتحان جداگانه ای را برگزار می کرده اند.

نکته قابل ذکر آن که دانشسرای راهنمایی پسران و دختران در سال های دهه ۵۰ در اوج خود بوده است، تعداد فراوان فارغ التحصیلان پسر و دختر این مراکز خود نشان دهنده ظرفیت بالای پذیرش و آموزش آنان بوده است. در این مراکز رشته های جدید و گرایش هایی مانند علوم تجربی و علوم انسانی وارد سیستم تدریس شده بود. دوره های آن دو ساله بوده و در پایان دو سال گواهینامه پایان تحصیلات دانشسرای راهنمایی به آنان داده می شد.

مواد درسی به طور مثال در رشته علوم تجربی شامل دروس عمومی و دروس اختصاصی می‌شده است.

دروس عمومی (روانشناسی، روانشناسی تربیتی، تاریخ آموزش و پرورش، فلسفه آموزش و پرورش، تربیت و تعلیم دینی، اصول و روش‌های مشاوره و راهنمایی، قرائت زبان فارسی و خارجه، موسیقی، نقاشی و شکل‌سازی، تربیت بدنی و ورزش و...)

و **دروس اختصاصی** (ریاضی نظری، ریاضی عملی و محاسبه، فیزیک، شیمی، طبیعی و بررسی کتابهای درسی علوم تجربی و ریاضیات دوره راهنمایی) بوده است.

حجم و عناوین کتب، مشخص کننده فشردگی دروس بوده است و رؤسای دانشسرای دوره راهنمایی تحصیلی تا انقلاب، آقایان خوشنویس و رادینا بوده اند.

دولت در آن دوره سعی داشته تا با گسترش بیشتر دانشسراها در سطح کشور و بالا بردن ظرفیت پذیرش دانشجویان، تعداد بیشتری از جوانان را تحت آموزش قرار دهد تا کمبود کادر معلمان خود را در سطح مناطق شهری و روستایی با سرعت بیشتری جبران نماید حتی سازمان های نظامی و انتظامی نیز به این فارغ التحصیلان نیاز پیدا می کرده اند. به طور مثال در سال های ۱۳۴۸ و ۱۳۴۹ شمسی کمبود دبیر برای بعضی دروس در مدارس ایجاد شده جهت فرزندان کارمندان پایگاه هوایی شاهرخی همدان چنان بغرنج بوده که باعث نامه نگاری های مقامات ارشد کشوری از جمله ارتشبد جم، رئیس ستاد بزرگ ارتشتاران به دکتر فرخ روی پارسا وزیر آموزش و پرورش جهت استفاده از این افراد گردید. که قرار بر استفاده موقت از فارغ التحصیلان دانشسرای همدان تا تکمیل کادر دبیری از مرکز شده بود. (سند شماره ۵)

در سال ۱۳۴۹ شمسی عده کثیری از دانشجویان دانشسرای عالی دوره راهنمایی نظام جدید فرمانداری کل همدان (در تقسیمات کشوری آن سال ها) طی طوماری از مقام وزارت آموزش و پرورش تقاضا می کنند که به آن ها اجازه داده شود تا از طریق تحصیل مکاتبه ای تا اخذ مدرک لیسانس قادر به ادامه تحصیل باشند. در جواب وزیر اعلام داشته که دانشجویان دانشسرای عالی اجازه ادامه تحصیل دارند و نیازی به نامه نگاری نبوده است. (سند شماره ۶)

از دیگر نکات جالب درقبال افراد ورودی به دانشسراها، گرفتن تعهد از داوطلبان تحصیل در مراکز تربیت معلم و تربیت مربی کودک و هم چنین آموزگاران داوطلب تحصیل در کلاسهای تکمیلی شبانه دانشسرای عالی در همدان بوده است. تا پس از پایان مدت دوره تحصیلی خود موظف به خدمت در مناطقی باشند که مسئولین وقت با توجه به کمبودهای آموزشی برای آنان تعیین می کرده اند. این مناطق عموماً در روستاها و مکانهای دور از شهر بوده است.

در تابستان سال ۱۳۵۱ اداره کل آموزش و پرورش همدان جهت تحصیل در کلاس های دوره اول دانشسرای مقدماتی از بین دختران و پسران علاقمند با شرایطی ثبت نام به عمل آورده است. توجه به شرایط در اطلاعیه پذیرش آن سال نشان دهنده آن است که سطح سواد و سن داوطلبان نسبت به دوره های قبل تر تفاوت هایی داشته است.

از دیگر نکات جالب توجه در این سال ها، استفاده از دانش و تجربه کارشناسان خارجی بود. با توجه به روابط حکومت پهلوی دوم با اروپائیان به خصوص از دهه ۵۰ شمسی به بعد دعوت از متخصصین آموزشی خارجی از رؤس اصلی برنامه های دفتر تربیت معلم وزارت آموزش و پرورش شده بود. این کارشناسان که اغلب از اساتید و مشاوران دانشگاه های اروپایی و آمریکایی بودند با آشنایی که با فرهنگ ایران پیدا کرده بودند سعی در نزدیکی منابع آموزشی و تربیتی چه از لحاظ دروس یا فضاهای آموزشی بین ایران و سیستم اروپایی یا آمریکایی را داشتند. در این راه آنان به طور مرتب با سرکشی به دانشسراهای مختلف در سراسر کشور از وضعیت این مراکز آگاه می شدند. به طور نمونه در آبان ماه سال ۱۳۵۱ از اداره کل تربیت معلم مرکز چند تن از کارشناسان خارجی به اتفاق کارشناس ایرانی قصد حضور در همدان جهت بررسی دانشسراها را داشته اند و در نامه ای رسمی از مسئولین آموزشی همدان خواسته شده تا مدرسان زبان انگلیسی و علوم تجربی دانشسرای راهنمایی همدان با این گروه همکاری نمایند. از آقایان عراقچی، اختری، اسدی و کوشا دعوت به همکاری شده است. (سند شماره ۷) متأسفانه از روند این بازدیدها و اثراتی که بر پیشرفت امر آموزش در دانشسرای همدان داشته است سند و مدارکی به دست نیامد.

۳-۴- روند فرآیند آموزشی همدان در دوران پهلوی دوم

۳-۴-۱- دوره تکمیلی سپاه دانش

از سال ۱۳۴۲ ش، فارغ التحصیلان دوره متوسطه به جای خدمت سربازی، ضمن آموزش نظامی با علم تعلیم آشنا می‌شدند و به عنوان **سپاهی دانش** دوره موظف سربازی را به کار معلمی و عمران روستایی می پرداختند. پس از اتمام خدمت نظام وظیفه کسانی که علاقمند به استخدام در وزارت آموزش و پرورش بودند در یک دوره تکمیلی ۴ ماهه شرکت می کردند و پس از استخدام رسمی در روستاها به خدمت معلمی ادامه می دادند. در میان این عده افراد ممتاز با توفیق در "آزمون شایستگی"، برای ادامه تحصیلی به صورت بورسیه تحصیلی به دانشسرای عالی سپاه دانش اعزام می شدند، **نخستین** گروه سپاهیان ممتاز در سال ۱۳۴۷ از دانشسرای عالی سپاه دانش فارغ التحصیل شدند.

۳-۴-۲- سپاه دانش در همدان

حضور سپاهیان دانش و بهداشت در روستاها و مناطق محروم و فقیر سراسر کشور از اهداف رژیم پهلوی دوم جهت آموزش سوادآموزی و رعایت بهداشت در این مناطق و استفاده از آنان به عنوان نماینده فرهنگ حکومت در این مناطق بوده است. که با اعزام جوانان دختر و پسر که اغلب دارای مدرک لیسانس نیز بودند سعی در ارتقا سطح فرهنگی_ بهداشتی به خصوص در روستاها را داشته است. در **همدان** نیز چندین دوره آموزشیاران سپاهی دانش پس از گذراندن دوره های آموزشی خاص جهت تعلیم و تربیت کودکان به روستاها اعزام شده بودند. رفتار و کردار آنان در مناطق تعیین شده کاملاً توسط کارشناسان مربوطه ارزشیابی می شده است و این افراد جهت استخدام رسمی به نمره این ارزشیابی نیاز داشته اند. در خصوص همین ارزشیابی و چگونگی خدمت آموزگاران سپاهی دانش و فارغ التحصیلان دانشسرای راهنمایی و مقدماتی در سال ۱۳۵۴ دستوراتی داده شده تا پس از

این

تعدادی از فارغ التحصیلان سپاهی دانش همدان دهه ۴۰

۳-۴-۳- نوسازی دانشسراها در همدان

بحث ساخت و ساز نوین و بالا بردن راندمان و کیفیت ظاهری و حتی کمیت ساختمان دانشسراها در دهه پنجاه شمسی و افزایش تعداد کلاس‌های درس این مراکز از دیگر اهداف مهم مسئولین آموزشی و ذریبط و سایر دست اندرکاران در تربیت معلم بوده است، با بالا رفتن تعداد پذیرفته شدگان در هر سال تحصیلی، نیاز به این افزایش ساختمان و کلاسهای درس بیش از پیش در همدان نیز احساس می‌شده است. کار ساخت این مراکز به شرکت‌های مختلف ساختمانی که اکثر از خارج استان بوده و در مناقصه‌هایی برنده می‌شدند محول می‌شده است و آنان موظف به تحویل ساختمان‌ها در موعد مقرر بودند. که البته در بعضی از موارد به علت خلف وعده پیمانکار منجر به اعتراضاتی نیز از سوی کارفرما می‌گردید. به طور نمونه قرارداد ساخت ساختمان جدید تربیت معلم همدان از سال ۱۳۵۲ منعقد شده و تا سال ۱۳۵۵ علیرغم اعتراض مسئولین هم چنان از سوی پیمان کارادامه داشته و پس از اعتراضات مسئولین، طرف سازنده بر اثر این مسائل نسبت به تعدیل قیمت اولیه ساخت پروژه رضایت داشته تا کار از وی گرفته نشود. (سندشماره ۸)

۳-۴-۴- مسائل رفاهی دانشجو معلمان

در سال ۱۳۵۵ و در ادامه روند احترام به معلمین و دانشجویان و فارغ التحصیلان دانشسراهای همدان، در بین اسناد مورد مذاقه به دونه نمونه از پرداخت مسئولین به مسائل رفاهی مراکز تربیت معلم در همدان برخورد شد. که عبارت بودند از ۱- رسیدگی به دفترچه‌های درمانی دانش‌آموزان و دانشجویان

که هر سال برای آنان تمدید می شده است و ۲- تخفیف سفر با قطار برای دانشجویان **دانشسرا** بوده که در نوع خود جالب توجه بوده است. (سندشماره ۹) رسیدگی به مسائل دانشجو-معلمان این مراکز در سراسر کشور رعایت می شده است. در همین راستا در **همدان** نیز براساس اسنادی که در دسترس قرار گرفته است بحث **بیمه های درونی و تاکید بر سلامت** این افراد بسیار مورد اهتمام مسئولین آموزش و پرورش وقت بوده است. به نظر می رسد که سلامتی و رفاه این دانشجو- معلمان که در آینده سکان تربیت نوباوگان کشور را در دست می گرفته اند بسیار مورد توجه اولیای وزارت آموزش و پرورش قرار داشته است که در نوع خود جالب و آموزنده است. (سندشماره ۱۰)

۳-۴-۵- مرکز تربیت مربی کودک در همدان

از گروه های مهم در چارت تربیت معلم ، **مرکز تربیت مربی کودک در همدان** بوده است. این مراکز پس از کنفرانس آموزشی رامسر به منظور تاسیس کودکانستان های دولتی در سراسر کشور در سال ۱۳۵۱ شمسی به منظور تربیت مربیان کودکانها و دوره آمادگی در مراکز استان ها و فرمانداری های کل با عنوان مرکز تربیت مربی کودک تشکیل گردید. بانوان واجد شرایط با داشتن دیپلم و دارا بودن سنین ۱۸-۳۰ سالگی در این مراکز پذیرفته می شدند. دوره های تحصیلی در این مراکز ابتدا شش ماهه بوده و پس از راه اندازی دوره های یک ساله ، و گذراندن در حدود هزار ساعت درسی عده ای از این فارغ التحصیلان استخدام شده و در کودکانستان های دولتی در **همدان** مشغول به کار شدند. از سال ۱۳۵۵ به بعد هم شرط ورود به این مراکز همچون دانشسراهای راهنمایی داشتن دیپلم کامل متوسطه بود. از سال ۱۳۵۶ نیز به کسانی که در این مراکز مشغول تحصیل بودند از عبارت دانشجو معلم استفاده شد. در این مراکز فقط بانوان ویا دارا بودن مدرک دیپلم متوسطه قادر به ادامه تحصیل بودند. در این سال ریاست **مرکز تربیت مربی کودک همدان بر عهده آقای حسینی وفا** بوده است. از اهم فعالیت های این مرکز در **همدان** تشکیل کار گروه هایی جهت تحقیق بر روی موضوعاتی مانند روابط معلم و شاگرد ، شناخت دانش آموزان در مقاطع تحصیلی مختلف ، روش های ارزشیابی و امتحانات ، میزان افت تحصیلی در مقاطع مختلف و بررسی علل آن و تحقیق در مورد نثرنویسان بیست ساله اخیر (دهه بیست شمسی) بوده است. هم چنین دانشجو معلمان این مرکز علاوه بر کارآموزی در کودکانستان ها می بایست ساعاتی را نیز در مهد کودک های سطح شهر **همدان** به کارآموزی مشغول می

شدند در سال مورد اشاره تعداد ۱۲۸ نفر جهت این مرکز ثبت نام کرده بودند. در سال تحصیلی ۵۶- یک سری کارهای تحقیقاتی دیگری نیز زیر نظر **قباد پوینده دبیر مرکز** و توسط دانشجو معلمان **مرکز تربیت مربی کودک همدان** صورت گرفته که می تواند جالب توجه باشد این کارهای تحقیقاتی عبارت بودند از: ۱-تهیه جزوه ای برای آشنایی دانشجویان با روش تحقیق ۲- تشکیل جلساتی با داوطلبان کارهای تحقیقی و انتخاب موضوع های تحقیقی که بعضی از این موضوعات عبارت بوده است از بررسی امکانات ، تنگناها و مشکلات معلمان در سطح مدارس شهر همدان ، بررسی کتاب های اول دبستان ، بررسی تربیت بدنی و درس ورزش و چگونگی برگزار کردن این درس و نارسائیهای آن . در سال ۱۳۵۷ اقداماتی صورت گرفت تا دوره یک ساله مربی کودک تبدیل به دوره دوساله شده تا فارغ التحصیلان آن به دریافت فوق دیپلم نائل گردند.(سندشماره ۱۱) که با پیروزی انقلاب اسلامی و تعطیلی این مراکز سرنوشت آن به صورت دیگری رقم خورد.

به طور کلی و در یک آمار ضمنی می توان به نمایی از تعداد دانشجویان تربیت معلم شاغل در دانشسرای راهنمایی وبا تفکیک رشته های تحصیلی رسید که می تواند جالب نظر باشد.

سال	تعداد کل دانشجو- معلمان	رشته علوم تجربی	رشته علوم انسانی	زبان خارجه	ریاضی	حرفه و فن
۱۳۴۸	۸۳۴	۳۲۴	۵۱۰	-	-	-
۱۳۴۹	۸۹۷	۱۴۵	۵۱۹	۱۴۵	-	۱۴
۱۳۵۰	۹۰	-	۵۶	۳۴	-	-
۱۳۵۱	۲۱۱	۴۱	۲۳	۱۴۵	-	-
۱۳۵۲	۳۸۸	۱۱۴	۱۷۴	۳۰	-	۷۰
۱۳۵۳	۹۵	-	-	۴۳	-	۵۲
۱۳۵۴	۳۱۴	۴۸	۱۰۴	۴۰	-	۷۶
۱۳۵۶	۳۳۵	۴۳	۱۶۱	۵۹	-	۳۳
۱۳۵۷	۲۶۹	-	۹۷	۲۶	-	-

در سال های ۵۶ و ۵۷ و با شروع **اعتراضات مردمی** سال های انقلاب، اوضاع در **مراکز تربیت معلم** نیز از حالت عادی خود خارج شدو دانشجویان این مراکز که اکثرا از میان قشرهای متوسط و بعضا

محروم برخاسته بودند هم‌دوش با سایر اقشار مردمی به مبارزه با رژیم پهلوی پرداختند. و با به تعطیلی کشاندن **دانشسراها** و شرکت در اعتصابات و هماهنگی با سایر اقشار فرهنگی و هم چنین با ارتباطی که با محصلان مدارس شهر و روستاها داشتند با یک انسجام کامل از تمام عناصر آموزشی و فرهنگی، سهم ارزنده‌ای در آگاهانیدن جوانان و نوجوانان در مقابل نظام شاهنشاهی بر عهده داشتند.

حضور دانش آموزمعلمان دانشسرای مقدماتی همدان در راهپیمایی های انقلابی

درمجموع به نظر می رسد که دوران پهلوی دوم در ادامه همان مسیر آموزشی پهلوی اول بوده است ولی با تغییرات در سرفصل های آموزشی و دسترسی به منابع مالی بیشتر که از درآمد نفت حاصل شده بود چه از نظر کمی و چه از نظر کیفی سطح آموزشی دانشسراها و مراکز آموزشی تربیت معلم ودبیر بسیار بالا رفته و درحد مطلوبی قرار داشته است.

فصل چهارم:

سیر عملکرد مراکز تربیت معلم استان

پس از پیروزی انقلاب ۱۳۵۷ ش آموزش معلمان دچار فراز و نشیب‌های فراوان شد. از جمله افزایش سریع تعداد دانش آموزان مدارس در تمام سطوح بود که در دهه دوم انقلاب سبب شد تا بسیاری از افراد بدون آن که آموزش معلمی دیده باشند به استخدام وزارت آموزش و پرورش درآیند. آموزش ضمن خدمت این گروه اغلب ناقص و محدود بود. افزایش دانش آموز، بازنشسته شدن معلمان مجرب و عدم تأمین نیروی آموزش دیده کافی، سطح آموزش را تنزل داد و توجه به کمیت مانع از آن شد که کیفیت آموزش معلمان بالا رود (معتدی، ۱۳۹۵: ۲۰)

۴-۱- مراکز تربیت معلم دوساله

در مهر ماه ۱۳۵۸ ش، دانشسرای های مقدماتی، مراکز تربیت مربی کودک و دانشسراهای روستایی به تدریج تعطیل شدند. دانشسراهای راهنمایی تحصیلی که در ۲۸ مرکز روزانه به تربیت دبیر برای تدریس در مدارس راهنمایی تحصیلی اشتغال داشتند به مراکز تربیت معلم دو ساله تغییر نام یافتند و نخستین دوره تربیت معلم دو ساله در سال ۱۳۵۸ در رشته به تحصیل مشغول شدند. شرایط پذیرش در این مراکز دارابودن دیپلم متوسطه، حداقل ۱۷ و حداکثر ۲۲ سال سن و پذیرفته شدن در آزمون ورودی تعیین شده بود به فارغ التحصيلات مدارک دیپلم اعطاء می شد.

۴-۲- دانشسراهای تربیت معلم چهار ساله

با تعطیل شدن دانشسراهای مقدماتی و مراکز تربیت مربی کودک، نیاز به معلمان ابتدایی به ویژه در روستاها فزونی یافت. به طوری که قبل از تهیه و تدوین اساسنامه آن ها توسط شورای عالی آموزش و پرورش در سال ۱۳۶۱ در مناطقی از کشور دانشسراهای تربیت معلم روستایی دایر شدند. و پس از تصویب اساسنامه آن در تاریخ ۱۳۶۲/۱۲/۲ فعالیت گسترده این مراکز آغاز شد. به موجب اساسنامه مزبور دوره تحصیلی در این مراکز ۴ سال بود و فارغ التحصیلان پایان دوره راهنمایی تحصیلی با داشتن حداقل ۱۴ و حداکثر ۱۷ سال سن و با آزمون ورودی در این مراکز پذیرفته می شدند. در مراکز بخش ها یا دهستان ها، این مراکز به صورت شبانه روزی اداره می شدند. به فارغ التحصیلان پس از ۴ سال تحصیل و توفیق در آزمون نهایی، دیپلم کامل متوسطه در رشته آموزش ابتدایی اعطاء می شد. (صافی، همان: ۴۰)

۴-۳- دانشسراهای تربیت معلم دو ساله

به دلیل افزایش جمعیت دانش آموزان دوره ابتدایی، مسئولان وزارت آموزش و پرورش را بر آن داشت تا نسبت به تأسیس مجدد دانشسراهای دو ساله و پذیرش دانشجو از میان دارندگان مدرک تحصیلی دوم متوسطه اقدام کنند. شورای عالی آموزش و پرورش در تاریخ ۱۳۶۵/۱/۲۱ مقرر داشت که بنابر ضرورت در مناطق شهری دانشسراهای دو ساله دایر شود و برای این کار، مفاد اساسنامه ۱۳۶۲/۱۲/۲ ملاک عمل قرار گیرد. دوره تحصیلی در این مراکز ۲ سال تعیین شده بود و به فارغ التحصیلان در صورت توفیق در آزمون نهایی، دیپلم کامل متوسطه در رشته آموزش و پرورش ابتدایی اعطاء می شد (صافی همان: ۴۱)

۴-۴- وضعیت تربیت معلم همدان پس از پیروزی انقلاب اسلامی

با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ شمسی و سرنگونی رژیم پهلوی، تغییرات عمده ای در سازمان و ساختار دوره های تربیت معلم در همدان بوجود آمد. از جمله آن که تا مدتی کلاسها تعطیل شد تا طرح جدیدی با توجه به آموزه های اسلامی برای این مراکز پرداخته شود. درگیری هواداران گروه های سیاسی نیز به مشکلات افزوده بود. با آغاز جنگ تحمیلی و شورو شوق حضور دانشجو - معلمان در جبهه ها فضای جدیدی بر این مراکز مستولی شد. به طور مثال در بعضی مراکز مانند ملایر و بنا به دستور مقامات مسئول، اموال و اثاثیه و تجهیزات دانشسرای دخترانه آن شهرستان به لحاظ شرایط جنگی و به طور موقت و تا تعیین تکلیف قطعی در اختیار سپاه پاسداران قرار گرفت. در دهه ۶۰ شمسی آقای فامیل روحانی که از معلمان با سابقه و معتقد استان بود جهت سروسامان دادن به وضعیت تربیت معلم همدان و آغاز به کار مجدد این مراکز به تهران فرا خوانده شده و به عنوان مدیر این مراکز انتخاب می گردد تا با روشی نوین و پرداختی اسلامی - انقلابی، مرکز را در همدان راه اندازی نماید.

سیدعلی اکبر فامیل روحانی، مدیر تربیت معلم پسران در سال ۶۰

باید توجه داشت که در بعد از انقلاب ، به طور کلی سرفصل های دروس تغییرات عمده ای پیدا کرده و آموزه های قرانی- اسلامی جایگزین بعضی از دروس قبلی گردید . بعضی از عناوین دروس و رشته ها مانند علوم تربیتی ، معارف اسلامی ، ادبیات عرب و... جانشین مباحث و رشته های رژیم قبل گردید. معاونت های جدید مانند معاونت آموزشی و معاونت پرورشی نیز به چارت اداری اضافه گردید. در این دوره خانم **نیک سیرت** مسئولیت تربیت معلم دخترانه را عهده دار بود. در سال ۶۰ جهت آموزش قبل از خدمت پسران و دختران فارغ التحصیل مراکز تربیت معلم قدیم دوره هایی برگزار می شد و از جمله درس قانون اساسی جهت آنان تدریس می شده است.

اما از سال های ۶۰-۶۱ روال کاری در ادارات تابعه منظم تر شده و پذیرش و ثبت نام در تربیت معلم **همدان** در سال ۶۱ و در رشته های ابتدایی ، تجربی ، اجتماعی و ادبیات با حدود ۱۰۸ نفر آغاز گردید. در همین سال تعداد شرکت کنندگان به قدری چشمگیر بوده که آمار ذخیره های آزمون بالغ بر ۳۲ دختر و ۷۵ پسر اعلام شده است. در همین سال **آمار دانشجویان** مشغول به تحصیل در مراکز تربیت معلم این استان در رشته های مختلف به طور خلاصه به این گونه اعلام شده: ادبیات ۳۲ دختر و ۳۷ پسر. علوم اجتماعی ۳۲ دختر و ۴۵ نفر پسر. آموزش ابتدایی ۵۳ دختر و ۲۲۹ نفر پسر ، علوم تجربی ۲۶ دختر و ۵۳ پسر. در آمار دیگری از دریافت کنندگان گواهی قبولی و پذیرفته شدگان آزمون تربیت معلم سهمیه **همدان** در این سال از رشته های دیگری چون تربیت بدنی با قبولی ۲ نفر دختر و ۵ نفر پسر ، تعلیمات دینی و عربی ۱۱ نفر دختر و ۱۹ نفر پسر، حرفه و فن ۳ نفر پسر ، علوم ریاضی ۱۵ پسر ، علوم هنری یک نفر دختر و ۶ نفر پسر و کودکان استثنایی ۴ نفر پسر یاد شده است. دانشجویان این مراکز به جز از علاقمندان بومی **همدان** ، از استان های دیگر کشور مانند سمنان ، زنجان ، آذربایجان غربی ، آذربایجان شرقی ، باختران (کرمانشاهان) ، تهران ، فارس و اصفهان جهت ادامه تحصیل به **همدان** می آمده اند.

در سال ۱۳۶۲ مراکز شهرستان ها هم بتدریج راه اندازی و به فعالیت پرداختند. به نظر می رسد که ظرفیت این مراکز نیز افزایش یافته بود. در مجموع چهار مرکز یعنی تربیت معلم دخترانه شهید باهنر ، تربیت معلم پسرانه شهید رجائی در **همدان** ، مرکز پسرانه ملایر و مرکز پسرانه شهید بهشتی **تویسرکان** حدود ۹۱۱ دانشجو ظرفیت و پذیرش داشته اند. از مهمترین مسائل این مراکز روبرو بودن

با کمبود نیروی انسانی به خصوص دبیر لیسانسیه بوده است به طوری که طبق آمار ، مرکز شهیدرجایی همدان ۲ نفر دبیر ادبیات و یک نفر در معارف اسلامی ، مرکز مقصودی یک نفر دبیر معارف ، یک نفر در علو تجربی و یک نفر در تدریس زبان انگلیسی ، مرکز شهید باهنر ددرروس ادبیات ، معارف ، علوم تجربی و علوم اجتماعی کمبود مدرس واجد شرایط داشته اند. در این سال یعنی ۱۳۶۲ آمار دانشجویان سال دوم مراکز تربیت معلم استان همدان در پنج رشته تحصیلی بالغ بر ۱۷۷ دختر و ۳۵۳ پسر بوده است. در همین سال مرکز جدیدالتاسیس شهید مقصودی همدان هم به جمع مراکز تربیت معلم استان افزوده شده است. یکی دیگر از نکات جلب در این سال وجود مراکزی تحت عنوان تربیت معلم روستایی در بهار با ۷۰ دانشجو، دررزن با ۷۰ دانشجو و کبوترآهنگ با ۵۰ دانشجو بوده است. که درجهت پذیرش دانشجو_معلم از بین قشر علاقمند جوانان روستایی و در پی تربیت این افراد برای رفع مشکل کمبود معلم در مناطق محروم روستایی بود. در سال ۱۳۶۴ ، امار دانشجویان دختر در مرکز تربیت معلم دختران شهید باهنر بالغ بر ۲۵۰ نفر برآورد شده و جهت تعیین سهمیه مواد غذایی به استانداری همدان انعکاس داده شده است. که نشان از افزایش تعداد علاقمندان دختر به رشته معلمی و افزایش سطح کمی این مرکز در همدان بوده است.

در بازه زمانی ده ساله ۱۳۶۰ تا ۱۳۷۰ آمارهایی در دسترس است که حکایت از وضعیت های دانشراها و مراکز تربیت معلم در استان همدان دارد. این آمار ها وضعیت مدرسین ، سطح تحصیلات آنان ، تعداد دانشجویان این مراکز ، تعداد فارغ التحصیلان این مراکز ، تعداد آموزشگاه ها و وضعیت ساختمان ها ی آموزشی فعال و کلاس های دائر و چند نوبته تربیت معلم را در اختیار خواننده و محققین قرار می دهد. (سندشماره ۱۲)

در یک آمارتهیه شده از روند گسترش این مراکز، تمرکز تعداد دانشجویان مشغول به تحصیل در مراکز تربیت معلم همدان (دختران – پسران) در طول سال های ۶۱ تا ۶۶ بدین ترتیب بوده است:

سال تحصیلی ۶۱-۶۲	۷۱۸ نفر
سال تحصیلی ۶۲-۶۳	۱۰۵۱ نفر
سال تحصیلی ۶۳-۶۴	۱۲۹۵ نفر
سال تحصیلی ۶۴-۶۵	۱۴۷۸ نفر

سال تحصیلی ۶۵-۶۶	۱۸۹۶ نفر
سال تحصیلی ۶۶-۶۷	۲۱۸۱ نفر

که رشد هر ساله این تعداد از پذیرفته شدگان بسیار قابل توجه است. و نشان از گسترش فضاهای آموزشی در سطح استان همدان داشته است.

از سال ۱۳۷۲ به بعد تربیت معلم پسرانه شهید مقصودی و مرکز دخترانه شهید باهنر در قالب دو بازوی تربیت دبیر در امر آموزش قدم های مهم و برجسته ای را در استان همدان برداشتند که تا کنون هم اثرات مفید آن دیده می شود. در آمارهایی که جهت این کتابچه تهیه شده به خوبی مشخص است که زحمت مدرسان و مسئولین وقت در هر سال تحصیلی چه تاثیری در بالابردن تعداد فارغ التحصیلان دوره های کاردانی و کارشناسی این مراکز داشته است و از نظر کمی و کیفی همدان را در جایگاه برجسته ای در امر آموزش و پرورش قرار داده است .

۴-۵- تأسیس دانشگاه فرهنگیان

در واقع تأسیس دانشگاه فرهنگیان را که بر بستر و ساخت نظام تعلیم و تربیت معلم و دانشسراهای قبلی پایه ریزی شده است، می بایست در فرایند تطور و تکامل این نهاد مهم و مأموریت محور، تبارشناسی کرد. به عبارتی تغییر عنوان از مراکز تربیت معلم به دانشگاه فرهنگیان که مخالفت برخی از کنشگران حقیقی و نهادی فرهنگی و آموزشی حقوقی را نیز به دنبال داشته است خود نوعی انطباق این نهاد آموزشی و تربیتی با تحولات عصر جدید از یک سو و اهداف فرهنگی انقلاب اسلامی در تربیت معلمان شایسته نظام جمهوری اسلامی از سوی دیگر تلقی می شود.

در واقع به دلیل این که توجه به مقولات فرهنگی و تربیتی از وجوه بارز و ساخت مایه های مهم فرهنگی شکل گیری و استقرار انقلاب اسلامی به شمار می آید تربیت نیروی انسانی در آموزش و پرورش از شأن و جایگاه مهمی برخوردار است. لذا تأسیس دانشگاه فرهنگیان و فعالیت رسمی آن از سال ۱۳۹۱ شمسی در راستای تکمیل این رسالت مهم انجام شده است. به همین دلیل انتظار می رود روز به روز بر اهمیت این دانشگاه نوپا که سنت و تجدد را باخود به همراه دارد، افزوده گردد. بنابراین ایجاد دانشگاه فرهنگیان نه تنها گسست و انقطاعی از تربیت معلم به شیوه قبلی به شمار نمی

رود بلکه استمرار و تکامل سنت تربیت معلم قلمداد می شود که این سنت هم چنان تکامل پذیر است و تعطیل بردار نیست.

اساسنامه دانشگاه فرهنگیان در جلسه ۷۰۴ مورخ ۹۰/۱۰/۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسید، بخش هایی از آن چنین است:

ماده ۱- کلیات

دانشگاه فرهنگیان دانشگاهی است برای تأمین ، تربیت و توانمند سازی نیروی انسانی وزارت آموزش و پرورش ، پیشرو در آموزش ، پژوهش، تولید و ترویج علم مورد نیاز آموزش و پرورش، سرآمد در آموزش و شایستگی های حرفه ای و تخصصی تربیت محور، توانمند در بهره گیری از فناوری های نوین آموزشی و تربیتی در انجام مأموریت ها، مبتنی بر معیارهای اسلامی، توانمند در زمینه سازی برای شکوفایی فطرت ، استعدادها و شکل گیری هویت یکپارچه اسلامی- ایرانی - انقلابی دانشجو ، معلمان برخوردار از هیأت علمی و مدیران مؤمن...

۱-۲ اهداف این دانشگاه در ۵ ماده خلاصه می شود.

۱- تربیت نیروی انسانی دارای فضائل اخلاقی در طراز جمهوری اسلامی

۲- تربیت نیروی انسانی خلاق ، نوآور متناسب با مبانی و ارزش های اسلامی و نیازهای جامعه

۳- تسهیل فعالیت های آموزشی و پرورشی در تلفیق علم و دین و مشارکت در نهضت تولید علم

۴- ایجاد تحول و نوآوری در نظام تربیت معلم کشور و تغییر و اصلاح و ارتقای روش ها و برنامه های آموزشی و پژوهشی

۵- توسعه زمینه پژوهندگی و تقویت روحیه پژوهش

ماده ۳-وظایف و اختیارات

۱- تعلیم و تربیت دانشجو ، معلمان و مدیران و کارشناسان با شایستگی های اخلاقی ...

۲- تربیت مدیران آموزشی و تربیتی توانمند

۳- توانمند سازی و ارتقای سطح تربیتی ، دانشی و مهارتی فرهنگیان

۴- ارتقای توانمند سازی دانشجو معلمان

۵- حرکت در مسیر نظریه پردازی و کار بست نظریه های اسلامی

۶- برگزاری کارگاه ها، همایش ها ، گردهمایی های آموزشی ، پژوهشی

۷- همکاری با مراکز آموزشی و پژوهشی

۸- انجام مطالعات و پژوهش های کاربردی و تولید دانش مورد نیاز وزارت آموزش و پرورش

۹- انتشار مجله، کتاب علمی ، جزوه آموزشی ، تولید نرم افزار

۱۰- فراهم آوردن امکان بهره گیری از ظرفیت مدارس تجربی

ماده ۴ - شخصیت حقوقی دانشگاه

دانشگاه دارای شخصیت حقوقی و استقلال اداری و مالی وابسته به وزارت آموزش و پرورش است.

ماده ۵- محل فعالیت دانشگاه

سازمان مرکزی دانشگاه در تهران مستقر است و واحد های آموزشی در هر یک از استان با پیشنهاد هیأت امنا و تصویب شورای گسترش آموزش عالی ، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری امکان پذیر است.

۴-۵-۱- تشکیل دانشگاه فرهنگیان در همدان

در سالهای دهه ۱۳۹۰ و با تغییر نام مراکز تربیت معلم به دانشگاه فرهنگیان ، هم اکنون این دو مرکز مقصودی - باهنر به دو واحد دانشگاهی (پردیس) دختران و پسران از دانشگاه فرهنگیان همدان تبدیل شده ودر مقاطع کارشناسی در رشته های مختلف و هم چنین در دوره های کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی به تعلیم و آموزش دبیران آینده این مزو بوم مشغول هستند. درزمان تنظیم این مطالب مسئولیت این دانشگاه بر عهده دکتر علیرضا علی صوفی بود.

۴-۶- روند تحولات تربیت معلم در شهرستان های استان همدان

درروند تربیت معلم جهت تدریس در مراکز آموزشی همدان و پس از تامین زیرساخت های اولیه ، ترتیبات ایجاد مراکز تربیت معلم در سایر شهرستان های همدان نیز برقرارگردید.بعضی از این مراکز در دوران پهلوی دوم و مابقی درپس از پیروزی انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ تاسیس شدند.ایجاد این مراکز باعث گردآمدن جوانان همان مناطق در کلاس ها گردید تا کمبود معلم دراین شهرها به نوعی رفع گردد. اکثر این مراکز در دو قسمت دخترانه و پسرانه وبه صورت مجزا برپا شد.در ادامه به صورت خلاصه ودر نبود مدارکی که درپی تعطیلی این مراکز اکثرا ازبین رفته اند به روند تاسیس و

ظرفیت ها، مدیران و سال تعطیلی پرداخته شده است. پس از خاتمه کار این مراکز دانشجویان علاقمند در مرکز همدان پذیرش می شدند.

۴-۶-۱- شهرستان تویسرکان

تویسرکان از شمال و در خط الراس رشته کوه های الوند به شهرستان همدان و اسدآباد، از شرق به ملایر، از جنوب به نهاوند و از غرب به استان کرمانشاه محدود است. مساحت این شهرستان ۱۴۶۳ کیلومتر مربع است و ۷/۷ درصد مساحت استان همدان را در بر گرفته است. این شهرستان دارای دو شهر به نام های تویسرکان و سرکان و به مرکزیت تویسرکان و دارای ۱۲۶ آبادی، دو بخش و هفت دهستان است. بخش مرکزی شامل چهار دهستان به نام های خرم رود، حیقوق نبی، سید شهاب و کرزان رود است. بخش قلقل رود شامل سه دهستان به نام های کمال رود، قلقل رود و میان رود است. این شهرستان در دامنه های جنوب غربی کوه الوند قرار گرفته و منطقه ای کاملاً کوهستانی با آب و هوای نیمه خشک و سرد است (ابراهیمی، همان: ۴۱)

۴-۶-۱- تربیت معلم در تویسرکان

دانشسرای مقدماتی پسران در تویسرکان در سال ۱۳۵۳ ش در این شهر تاسیس شد. در این مرکز دانش آموختگان در ۲ سال فارغ التحصیل می شدند. محمود روغنی - رئیس وقت اداره فرهنگ تویسرکان و اهل بهار همدان- بسیار برای تأسیس و ادامه فعالیت دانشسرا کوشیدند. از گروه ها و مواد درسی این دوره در قبل از انقلاب می توان به علوم دینی و اجتماعی- زبان و فرهنگ ملی- علوم ریاضی و تجربی- روانشناسی و علوم تربیتی- روش های تدریس و تدریس علمی- هنر و ورزش و زبان خارجه اشاره نمود.

از روسای این مرکز در سال های مختلف می توان از علی صدوقی و محمد صادق خزایی نام برد. آمار فارغ التحصیلان رشته آموزش ابتدایی این مرکز در سال های بازگشایی پس از انقلاب بدین گونه است.

سال ۱۳۶۴	۱۱۳ نفر
سال ۱۳۶۵	۱۱۹ نفر
سال ۱۳۶۶	۶۱ نفر

سال ۱۳۶۷	۷۸ نفر
سال ۱۳۶۸	۱۵۰ نفر
سال ۱۳۶۹	۶۱ نفر
سال ۱۳۷۰	۷۴ نفر
سال ۱۳۷۰	۲۷ نفر

ساختمان مرکز تربیت معلم شهید بهشتی تویسرکان در دهه ۶۰ و ۷۰. محل فعلی اداره آ.پ شهرستان

این مرکز بعد از پیروزی انقلاب اسلامی تا زمان انحلال آن تحت عنوان مرکز تربیت معلم شهید بهشتی شهرستان تویسرکان به فعالیت ادامه داد.

۴-۶-۲ شهرستان رزن

شهرستان رزن از شمال به استان قزوین، از جنوب به شهرستان همدان و کبودرآهنگ و از غرب به شهرستان کبودرآهنگ محدود است. مساحت این شهرستان ۲۷۲۱ کیلومتر مربع و ۱۴/۳ درصد از مساحت استان را در بر گرفته است. شهرستان رزن دو شهر بنام های رزن و قروه درجین دارد. این شهرستان سه بخش، هفت دهستان و ۱۴۰ آبادی دارد. بخش مرکزی رزن شامل دو دهستان به نام های رزن و خرقان است، بخش قروه درجین دو دهستان به نام های درجین علیا و سفلی دارد این شهرستان دارای آب و هوای خشک و سرد است. از مراکز دیدنی آن باید از امامزاده اظهر، امامزاده هود، حمام قدیمی قروه درجین، مسجد جامع درجین، امامزاده ازناو فامنین و حمام نظام آباد نام برد.

۴-۶-۲-۱- تربیت معلم در رزن

دانشسرای مقدماتی رزن تحت نام الزهرا در سال ۱۳۶۸ تاسیس گردید. این مرکز در سال ۱۳۷۲ تحت قانون جدید منحل گردید. از روسای این مرکز در سال های مختلف می توان از نسرین چرخیان، معصومی- شهین مصطفایی و مریم همتی نام برد. در این مراکز مسابقات ورزشی در درون خود مرکز صورت می پذیرفت و بر آمادگی جسمانی دختران تاکید ویژه ای شده بود، فعالیت های فرهنگی (سرود- تئاتر و...) از اهمیت خاصی برخوردار بوده است. این مرکز پس از انحلال به مرکز تربیت معلم دخترانه نیک سیرت در شهر همدان پیوسته است که تحت ریاست مهری فخاریان و معاونت خانم وهاج اداره شده است. اساتید این مرکز اکثرا از دبیران دبیرستان های همدان تامین می شده است. یکی دیگر از مراکز دانشسرای تربیت معلم در دهه ۶۰ که تا دهه هفتاد هم در رزن فعالیت داشته ، دانشسرای تربیت معلم امام جعفر صادق شهرستان دماق بوده که در رشته آموزش و پرورش ابتدایی دانشجو می پذیرفته است.. ریاست این مرکز در سال تحصیلی ۶۹-۱۳۶۸ برعهده علی حمیدی نیا بود.

Comment [E]: معرفی شهرستان باید در فصل اول انجام شود منتقل کنید

۴-۶-۳- شهرستان ملایر

شهرستان ملایر با مساحتی در حدود ۳۲۰۸ کیلومتر مربع یکی از شهرستان های استان همدان است. از نظر محدوده جغرافیایی، شهرستان ملایر از شمال به شهرستان همدان و تویسرکان، از غرب به شهرستان نهاوند، از جنوب به استان لرستان و از شرق به استان مرکزی محدود می شود. شهر ملایر به عنوان مرکز شهرستان، دومین شهر پرجمعیت استان است که با وسعتی معادل ۳۲۰۸ کیلومتر مربع محدوده ای بالغ بر ۱۶/۹ درصد از کل وسعت استان را به خود اختصاص داده است. این شهرستان دارای آب و هوایی نیمه خشک و سرد است. این منطقه از زمان های دور، آباد و پر جمعیت بود. روستاهایی چون گوراب، مانیزان، اسکنان و آثاری چون دژ گوراب و تپه نوشیجان بیانگر قدمت تاریخی این منطقه است.

بنای کنونی شهر ملایر مقارن حکومت فتحعلیشاه قاجار در سال ۱۱۸۸ ش است. این شهر ابتدا دولت آباد نامیده می شد. از مراکز دیدنی آن می توان از مجموعه بازار، مسجد جامع یا مسجد شیخ الملوک، امامزاده عبدالله آتشکده و قلعه باستانی نوشیجان، برج سامن، یخچال میر فتاح، خانه قدیم لطفعلیان، خانه صدوقی و... نام برد.

۴-۶-۳-۱- تربیت معلم ملایر

از فعالیت این مرکز در پیش از انقلاب اسلامی اطلاعی بدست نیامده. از بعد از پیروزی انقلاب و در سال ۶۲ این مرکز تحت عنوان دانشسرای مقدماتی شهدای محراب ملایر مشغول به فعالیت شد. این مرکز در سال ۱۳۷۴ منحل گردید. از روسای این مرکز در سال های یاد شده می توان از محمدعلی فیروزی، محمد رضا اصلانی و حسین ملاحسینی بنام برد.

محمد رضا اصلانی. مدیر تربیت معلم شهدای محراب ملایر. از سال ۶۲ تا ۶۶

[E Comment ۹]: معرفی شهرستان باید در فصل اول انجام شود. از این جا منتقل شود

حسین ملاحسینی. مدیر تربیت معلم شهدای محراب ملایر. از سال ۶۶ تا ۷۲

تعداد دانش آموزان این مرکز در سال ۱۳۶۶ شمسی ، ۳۵۰ نفر بوده است .درملایر چند مرکز تربیت معلم دیگر فعالیت داشته که عبارتند از : فاطمیه (دخترانه) ، حاج طوسی (پسرانه - شبانه) و البته مرکز مستقر در شهرستان جوکار بنام ولی عصر، تربیت معلم شهید محراب ملایر در دوران دفاع مقدس افتخار تقدیم تعداد ۱۱ شهید را داشته است. در مجموع تعداد کل دانش آموختگان این چند مرکز یاد شده در ملایر حدود ۲۹۶۲ نفر بوده است.متأسفانه مدارک قابل ارائه ای از مراکز یاد شده درملایر وجوکار جهت ارائه در این کتاب به دست نیامد.

۴-۶-۴ شهرستان نهاوند

این شهرستان با مساحت ۱۴۶۱ کیلومتر مربع در جنوب غربی استان همدان قرار دارد. این شهرستان از شمال به شهرستان تویسرکان و از شمال غربی و غرب به استان کرمانشاه ، از جنوب به استان لرستان و از شرق به شهرستان ملایر محدود است. شهرستان نهاوند دارای آب و هوای نیمه خشک و سرد است. این شهرستان مقارن انقراض هخامنشیان و در حمله اسکندر مقدونی مورد تاخت و تاز قرار گرفت اما به دلیل داشتن دژ و باروهای محکم در امان ماند. سلوکیان اما درحمله به شهر موفق به فتح آن شده و مدتی را نیز در آن اقامت گزیدند. در حمله اعراب به ایران ، سپاهیان اسلام در نهاوند با مقاومت سپاهیان ایران روبه رو شدند ولی در نهایت سپاه ایران شکست خورد. در دوره

[E Comment ۱۰]: معرفی شهرستان

نهاوند باید در فصل اول انجام شود. همه این موارد در متن اصلاح شود و به آنجا برده شود

قارجایه ، ناصرالدین شاه ضمن بازدید از این شهر دستور داد قلعه نهاوند را که دژی تاریخی محسوب می شد را خراب کنند.

از مراکز دیدنی در این شهر می توان از : تپه باستانی گیان ، مقبره لقمان بن مقرون ، حمام حاج آقا تراب ، سراب گیان و... را نام برد.

۴-۶-۱- تربیت معلم در نهاوند

از فعالیت مراکز تربیت معلم در نهاوند در دوران پهلوی دوم سند و اطلاعی در دست نیست. اما در سال های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و بطور دقیق تر در سال تحصیلی ۶۷-۱۳۶۶ مرکز تربیت معلم در نهاوند تحت عنوان دانشسرای شهید قدوسی با پذیرش ۱۱۰ دانشجو معلم آغاز به کار و فعالیت نمود. از رؤسای این مرکز می توان از علی نجفی و احمد شهبازی نام برد. از معاونین این مرکز هم م حمدرضا داوودی دانسته شد، این مرکز در سال تحصیلی ۷۴-۱۳۷۳ که آخرین سال فعالیت دانشسرا در نهاوند هم بود، منحل گردید. در پیوست آمار انتهای کتاب، جدول آماری و اینفوگرافی از فعالیت مرکز از سال ۱۳۶۶ تا ۱۳۷۴ ارائه می گردد.

۴-۶-۵- شهرستان اسدآباد

شهرستان اسدآباد از شمال غربی به استان کردستان ، از غرب و جنوب غربی به استان کرمانشاه، از شرق و شمال شرقی به شهرستان بهار و از جنوب شرقی به شهرستان تویسرکان و محدود است و مساحت کردن ۱۱۹۵ کیلومتر مربع ، ۶ / ۱ درصد از وسعت استان همدان را داراست. این شهرستان دارای یک نقطه شهری بنام اسدآباد است. این شهرستان دارای ۱۲۲ آبادی ، یک بخش مرکزی و شش دهستان به نام های سیدجمال الدین، کلیایی ، پیرسلیمان ، جلگه ، چهاردولی و در بند رود است. اسدآباد دارای آب و هوای نیمه خشک سرد است.

از مراکز دیدنی این شهرستان می توان از: تپه های تاریخی ، کتیبه آقاجان بلاغی ، پل شکسته خسروآباد، سنگ نوشته ی شاه طهماسب صفوی ، آب انبار شاه عباسی و ... را نام برد.

۴-۶-۵-۱- تربیت معلم در اسدآباد

از فعالیت مراکز تربیت معلم اسدآباد در قبل از انقلاب اسلامی اطلاع و سندی در دسترس نیست. تأسیس این مراکز در سال ۶۶-۱۳۶۵ و تحت عنوان مرکز تربیت معلم علامه طباطبایی رخ داده

[E Comment ۱۱]: معرفی شهرستان ها در فصل اول باید باشد

است. انحلال این مرکز در سال ۱۳۷۳ اتفاق افتاد. مدیران مرکز در طی این سال ها بر عهده عبدالله طیوری خواه، حاجعلی گوهری و مرتضی اختری بود. شروع فعالیت دانشسرای تربیت معلم اسدآباد با تعداد ۴۸ دانش آموز معلم بود و در سال ۱۳۷۴ (سال انحلال این دانشسرا) تعداد ۲۵۰ نفر دانش آموز معلم از این مراکز فارغ التحصیل شدند. در این مراکز علاوه بر دروس عادی و مقرر، دانشجویان در رشته های سرود و تأثر هم فعالیت های قابل توجهی داشتند.

گروه تئاتر دانش آموزمعلمان دانشسرای علامه طباطبائی اسدآباد. دهه ۶۰

گردهمایی دانش آموزمعلمان و مدیران دانشسرای علامه طباطبائی بعد از ۳۰ سال در برنامه سلام همکلاسی

۴-۷- وضعیت کنونی دانشگاه فرهنگیان استان همدان

دانشگاه فرهنگیان همدان، اینک بصورت مجتمع به امر تعلیم و تربیت دانشجومعلمان همت گمارده است. این دانشگاه شامل دو پردیس پسرانه شهید مقصودی و پردیس دخترانه شهید باهنر می باشد.

در ادامه ضمن اشاره به موقعیت فعلی دانشگاه فرهنگیان همدان ، رئوس فعالیت‌های جاری در این مرکز آموزشی نیزمورد توجه قرار خواه گرفت.

نمای ورودی پردیس شهید مقصودی همدان

نمایی از پردیس شهید باهنر همدان

۴-۷-۱ رشته های تحصیلی

رشته های تحصیلی در آغاز تأسیس دانشگاه فرهنگیان در سال ۱۳۹۰ در استان همدان شامل ۱۱ رشته تحصیلی بوده که بعد از قطبی شدن رشته ها با توجه به امکانات سخت افزاری و نرم افزاری استان های مختلف کشور، پردیس های استان همدان در مقطع کارشناسی پیوسته در رشته های : آموزش ابتدایی، علوم اجتماعی ، ادبیات فارسی، الهیات و در مقطع کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی در حال فعالیت آموزشی می باشند.

۴-۷-۲ بالندگی

دوره های بالندگی برگزار شده در سال ۹۶ این دانشگاه جهت بهره مندی اعضای هیأت علمی حدود ۲۵۰۰ نفر ساعت بوده است.

دوره های برگزار شده در این دانشگاه جهت بالندگی اعضای غیر هیئت علمی ۷۰۰۰ نفر ساعت بوده است.

دوره های ضمن خدمت در این دانشگاه به دو صورت حضوری و خود خوان مجازی برگزار شده است.

در سال ۹۷ جهت اعضای هیئت علمی ۱۲۰۰ نفر ساعت دوره بالندگی برگزار شده است.

جهت اعضای غیر هیئت علمی ۳۰۰۰ نفر ساعت دوره بالندگی برگزار شد.

۴-۷-۳ فعالیت های عمرانی و اقدامات توسعه ای دانشگاه فرهنگیان همدان

۴-۷-۳-۱ اقدامات انجام شده در سال ۱۳۹۶

۱- تغییر سیستم آشپزخانه از حالت سنتی به سیستم صنعتی با ظرفیت پاسخگویی به بیشتر از ۱۵۰۰ نفر دانشجوی در هر وعده غذایی

۲- امکان فضا سازی آشپزخانه

۳- ایجاد آشپزخانه دانشجویی در طبقه زیرین سلف سرویس

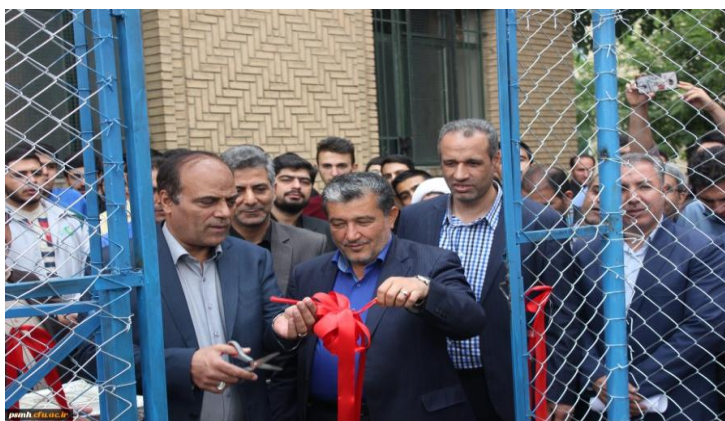
۴- ایجاد آشپزخانه دانشجویی در بلوکهای دانشجویی

تغییر سیستم آشپزخانه از حالت سنتی به سیستم صنعتی

۴-۷-۳-۲- اقدامات انجام شده در سال ۱۳۹۷

- ۱- ایجاد ۶۰۰ متر مربع زمین چمن مصنوعی جهت فوتبال دانشجو معلمان
- ۲- ایجاد و نوسازی ۷ واحد سوئیت vip (دو خواجه و یک خواجه) با کلیه امکانات رفاهی
- ۳- نوسازی و بهسازی چند واحد و اطاق ویژه (مهمان)
- ۴- ایجاد و فضاسازی سالن مطالعه شماره ۲ با ظرفیت یکصد نفر

افتتاح پروژه های عمرانی دانشگاه فرهنگیان همدان در سال ۹۷ با حضور نماینده وقت مجلس شورای اسلامی

۴-۷-۳- اقدامات انجام شده در سال ۱۳۹۸

- ۱- شروع مطالعات و تحقیقات و نقشه برداری پروژه ساختمان آموزش پردیس شهید مقصودی
- ۲- آماده سازی و تبدیل کاربری یکی از ساختمانهای اداری _آموزشی پردیس شهید باهنر جهت خوابگاه دانشجویی
- ۳- ساخت و آماده سازی بیش از ۱۵ دستگاه سرویس بهداشتی دانشجویی در پردیس باهنر

۴-۷-۴- آمار پرسنل دانشگاه فرهنگیان

۴-۷-۴-۱- پردیس شهید مقصودی (پسرانه)

تعداد کارکنان رسمی پردیس شهید مقصودی عبارتست از ۱۹ نفر

تعداد کارکنان قراردادی پردیس شهید مقصودی عبارتست از ۳۳ نفر

تعداد کارکنان لایه استان عبارتند از ۸ نفر

تعداد نیروی شرکتی عبارتند از ۱۲ نفر

تعداد مأمور مدرس عبارتند از ۵ نفر

تعداد مأمور اداری عبارتند از ۲ نفر

۴-۷-۴-۲- پردیس شهید باهنر (دخترانه)

تعداد کارکنان رسمی پردیس شهید باهنر عبارتند از ۹ نفر

تعداد کارکنان قراردادی پردیس شهید باهنر عبارتند از ۱۷ نفر

تعداد کارکنان شرکتی پردیس شهید باهنر عبارتند از ۳ نفر

تعداد افراد مأمور به خدمت بخش اداری از طرف آموزش و پرورش عبارتند از ۵ نفر

۴-۷-۵- حوزه دانشجویی، فرهنگی - آموزشی

در این حوزه دانش جویان مرکز از فعالیت خوب و مستمری برخوردارند و غیر از موارد ارائه شده در ذیل در رشته های دیگری چون روزنامه نویسی ، نمایشنامه نویسی ، فیلمنامه نویسی ، فیلمسازی ، کتابخوانی و مسابقات نقد کتاب ، اجرای تئاترهای مناسبتی و سرود فعالیت دارند.

- سعید مؤمن علی دانشجویی رشته ریاضی - ورودی ۹۱ - دانشجوی نمونه ملی در سال ۱۳۹۵

- شیما ملکی دانشجوی رشته علوم تربیتی (کودکان استثنایی) مقام اول کشوری در سال ۱۳۹۶

- فرناز سلطانی پور دانشجوی رشته ریاضی ، مقام برتر در جشنواره دانشجوی نمونه کشوری در سال ۱۳۹۶

- ماندانا سلیمانی دانشجوی رشته ریاضی ، مقام برتر در جشنواره دانشجوی برتر کشوری سال ۱۳۹۶

و کسب بیش از ۴۵ رتبه کشوری و ملی در جشنواره های فرهنگی اجتماعی از سال ۹۱ توسط دانشجومعلمان پردیس های استان که حاکی از پتانسیل بسیار بالای فرهنگی، هنری، ادبی، قرآنی و علمی دانشگاه فرهنگیان همدان است.

۴-۷-۶- دستاوردهای برجسته دانشگاه فرهنگیان همدان

در طی دوران تاسیس این مرکز در همدان فعالیت هایی در جهت ارتقاء سطح کیفی و کمی صورت پذیرفته است از جمله:

- رتبه برتر کشوری در کمیت و کیفیت اسکان نوروزی مسافران در سال ۱۳۹۷

- ۳ رتبه کارمند نمونه کشوری در سال ۹۷

۴-۷-۷- معرفی پردیس پسرانه شهید مقصودی

پردیس شهید مقصودی در زمینی به مساحت ۳۷۷۰۰ متر مربع در سال ۱۳۶۲ بنا شد. مجموعه پردیس شهید مقصودی به لحاظ امکانات سخت افزاری و نرم افزاری، یکی از مجهزترین و کامل ترین مجموعه های اداری و آموزشی استان است. وجود هفت بلوک خوابگاهی با ظرفیتی بالغ بر ۱۵۰۰ نفر، سالن غذاخوری با ظرفیت ۱۰۰۰ نفر، آزمایشگاه و سالن آمفی تئاتر با ظرفیتی بالغ بر ۵۵۰ نفر، کتابخانه ای با بیش از ۳۰۰۰۰ جلد کتاب، سایت های کامپیوتری مجهز، زمین چمن مصنوعی و دیگر فضاهای ورزشی موجود در محوطه، این مجموعه را از دیگر مجموعه های هم شکل در استان متمایز نموده است و همین موضوع باعث شده تا هر ساله مسئولیت برگزاری برخی از همایشات و مسابقات کشوری و استانی را عهده دار باشد. هم اکنون ۹۰۹ نفر دانشجو در چهار رشته: آموزش ابتدایی، آموزش زبان و ادبیات فارسی (کارشناسی پیوسته و کارشناسی ارشد ناپیوسته)، آموزش علوم اجتماعی و الهیات و معارف اسلامی در این پردیس مشغول به تحصیل می باشند همچنین این پردیس هر ساله میزبان تعدادی از مهارت آموزان ماده ۲۸ که دارای مدرک تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد یا دکترا هستند می باشد که پس از قبولی در آزمون استخدامی آموزش و پرورش تحت آموزش های تخصصی یک ساله قرار می گیرند. از سال ۹۱ تا کنون تعداد ۱۷۳۵ نفر در دوره کارشناسی پیوسته و کارشناسی ناپیوسته فارغ التحصیل شده اند و تعداد ۲۵۴ نفر از مهارت آموزان ماده ۲۸ نیز دوره های آموزشی یکساله خود را به اتمام رسانده اند.

۴-۷-۱- رشته های تحصیلی ارائه شده در این پردیس

قبل از محدود شدن رشته ها به دلیل قطبی شدن ، رشته های تحصیلی در پردیس های استان همدان شامل ۱۱ رشته: ریاضی، فیزیک، شیمی، مشاوره، آموزش ابتدایی، تاریخ، ادبیات عرب، زبان انگلیسی، الهیات و معارف اسلامی، ادبیات و علوم اجتماعی بوده است که هم اکنون رشته های تحصیلی در پردیس پسرانه شهید مقصودی عبارتند از :

دوره های کارشناسی پیوسته شامل : آموزش ابتدایی - علوم اجتماعی - ادبیات فارسی - الهیات
دوره کارشناسی ارشد : زبان و ادبیات فارسی

۴-۷-۲- مدرسان و اعضای هیئت علمی

پردیس شهید مقصودی در حال حاضر دارای ۱۹ نفر اعضای هیئت علمی می باشد و سایر مدرسان در صورت نیاز از سایر دانشگاه های استان (اکثراً با مدرک دکترا) تأمین می گردد.

۴-۷-۳- آمار دانشجویان - معلمان

در جدول ذیل آمار دانشجویان پردیس شهید مقصودی به تفکیک رشته تحصیلی و سال ورود ارائه شده است.

رشته تحصیلی	سال ۹۶	سال ۹۷	سال ۹۸
رشته آموزش ابتدایی	۲۰۶	۱۱۰	۴۲
رشته علوم اجتماعی	۳۵	۱۵	۶
رشته ادبیات فارسی	۲۴	-	-
الهیات	۳۰	۲۱	۲
کارشناسی ارشد ادبیات فارسی	سال ۹۶	سال ۹۷	سال ۹۸
	۴ نفر	۴ نفر	۷ نفر

- در حال حاضر تعداد ۱۵ دانشجوی در رشته ادبیات فارسی مقطع ارشد در حال تحصیل هستند.
- در سال ۱۳۹۸ تعداد ۶۱ نفر از این پردیس فارغ التحصیل شده اند.
- در سال ۱۳۹۸ تعداد ۲۶۸ نفر در این پردیس پذیرش شده اند

- بطور کلی آمار دانشجویان نشان می دهد که در حال حاضر ۹۲۹ نفر در حال تحصیل است که از این تعداد در رشته های خود مشغول تحصیل هستند.

۱-آموزش ابتدایی ۶۲۸ نفر

۲-ادبیات فارسی ۹۸ نفر

۳-علوم اجتماعی ۱۲۵ نفر

۴-الهیات ۶۰ نفر

- لازم به ذکر است که این پردیس در سال های گذشته دارای رشته هایی چون : ریاضی ، زبان انگلیسی ، فیزیک ، زبان و ادبیات عرب و تاریخ بوده که در حال حاضر مجوز برگزاری آن ها را ندارد و امید است بعضی از این رشته ها به صلاحدید مسئولین محترم به استان بازگردانده شود.

۴-۷-۸- معرفی پردیس دخترانه شهید باهنر

این پردیس دخترانه به صورت مجتمع دربرگیرنده دانشجویان دختر جهت تحصیل دانشجو -معلمی در استان همدان می باشد.

۴-۷-۸-۱- رشته های تحصیلی ارائه شده در این پردیس

رشته های تحصیلی در پردیس دخترانه شهید باهنر عبارتند از : دوره های کارشناسی پیوسته شامل : آموزش ابتدایی - علوم اجتماعی - ادبیات فارسی می باشد. دوره های کارشناسی ناپیوسته شامل : آموزش ابتدایی می باشد.

۴-۷-۸-۲- مدرسان و اعضای هیئت علمی

این پردیس در حال حاضر دارای ۷ نفر اعضای هیئت علمی می باشد و سایر مدرسان آن در صورت نیاز از دانشگاه های دیگر تأمین می گردد .

۴-۷-۸-۳- آمار دانشجو - معلمان

جدول ذیل آمار دانشجویان در پردیس دخترانه شهید باهنر را به تفکیک رشته تحصیلی و سال ورود ارائه می دهد.

رشته تحصیلی	سال ۹۶	سال ۹۷	سال ۹۸
رشته آموزش ابتدایی	۶۰	۱۸۶	۱۱۴
رشته علوم اجتماعی	۲۴	-	-
رشته ادبیات فارسی	-	۵۵	۳۹

این تعداد ورودی های این پردیس دخترانه در سال های یاد شده است.

در مجموع این پردیس هم اکنون به تفکیک رشته های قید شده دانشجو دارد..

مجموع آموزش ابتدایی (پیوسته) ۳۸۵ نفر

مجموع علوم اجتماعی ۷۴ نفر

مجموع ادبیات فارسی ۹۴ نفر

مجموع آموزش ابتدایی (ناپیوسته) ۶۵ نفر

مجموع ۵۶۸ نفر

۴-۷-۹- چشم انداز آینده دانشگاه فرهنگیان

یک صد سال تلاش و ایثار بیش از پنج نسل در عرصه تربیت معلم، درحال حاضر پرچم پر افتخار پرورش معلمان را با آرم و نشان دانشگاه فرهنگیان به دست این نسل سپرده است. مسیری پرفراز و نشیب در این یک قرن طی شده است و ده ها هزارنفر، ده ها میلیون ساعت از عمر خود را فدا کردند تا آموزش فرزندان ایران زمین به دست فرهیختگان معلم انجام پذیرد.

دانشسراها به مراکز تربیت معلم رسیدند و این مراکز، پس از چهل سال مجاهدت، دانشگاه فرهنگیان را میراث دار خود معرفی کردند. فرجام نیکوی این دانشگاه نیز زمانی خواهدبود که در گام نخست باور به تداوم مراکزی خاص تربیت معلم در ضمیر مسئولان آموزش و پرورش نهادینه شود و به

قیمت کنارگذاشتن مسیر صحیح تربیت معلمان صالح، راه های میانبر و به ظاهر کم هزینه انتخاب نشوند.

تغییر محورهای برنامه ریزی از فرد به سیستم ، دیگر نیاز ضروری این دانشگاه است و لازمه آن تدوین سیاست های کلان درازمدت فارغ از دغدغه های گروهی و جناحی است. دورنگری و طرح برنامه هایی چون ۳۱-۱۰۰ که در افق صدساله برمقوله تربیت معلم می اندیشد نشان از عزمی جدی برای طراحی ساختاری محکم برای بنای تربیت معلم دارد و امید است این راه با پرچم دارانی باعزم و ارده به سرمنزل مقصود رسد.

نتیجه گیری

درمجموع چنین به نظر می رسد که دانشگاه فرهنگیان درقالب پردیس های دوگانه توانسته باشد از نظر کمی وآماری خودرا درحد مطلوبی مطرح نموده و به اهداف ازپیش تعیین شده دست یابد اما از نظر کیفی و همچنین ایجاد علاقمندی در بین دانشجویان و ایجاد حس معلمی ، گمان نمی رود که چنان موفق بوده باشد.استفاده ازروانشناسان تربیتی ودعوت از پیشکسوتان امرمعلمی می تواند قدم اولیه دراصلاح این امرباشد. این دانشگاه وام دار دانشسراها و تربیت معلم سابق است. سال ها تجربه و پیروزی ها و شکست ها را در خود دارد.

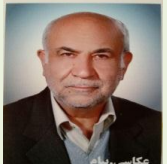
دانشگاه فرهنگیان می تواند با ترسیم یک ایده آل آموزشی-پژوهشی هم چنان با موفقیت به راه خود که تربیت معلمین و آموزگاران باسواد و متعهد است ادامه دهد. افزایش سهمیه پذیرش در دو پردیس پسرانه و دخترانه هم می تواند استان همدان را از کمبود احتمالی معلم مصون دارد. دعوت از اساتید مبرز و آگاه و البته جوان و علاقمند که جایگزین پیشکسوتان بازنشسته گردند تحولی عظیم در امر آموزشی را نوید می دهد.

پیوست ها

پیوست ۱:

رؤسای تربیت معلم همدان پس از پیروزی انقلاب اسلامی

ردیف	نام و نام خانوادگی	سال	عکس
۱	سیاوش دیهیمی	۱۳۵۸ تا ۱۳۶۰	
۲	سیدعلی اکبر فامیل روحانی	۱۳۶۰ تا ۱۳۶۰	
۳	سید احمد معصومی	۱۳۶۲ تا ۱۳۶۳	
۴	محمدعلی فیروزی	۱۳۶۳ تا ۱۳۶۵	
۵	سید اصغر جوادی	۱۳۶۵ تا ۱۳۶۷	
۶	سید حسین وفایی	۱۳۶۷ تا ۱۳۷۲	

	۱۳۷۲ تا ۱۳۸۰	امیر خجسته	۷
	۱۳۸۰ تا ۱۳۸۳	تولی صفری	۸
	۱۳۸۳ تا ۱۳۸۵	علی جلالوندیان	۹
	۱۳۸۵ تا ۱۳۸۷	مجید باقریان	۱۰
	۱۳۸۷ تا ۱۳۹۳	علی نجفی	۱۱
	۱۳۹۳ تا ۱۳۹۸	علیرضا علی صوفی	۱۲
	۱۳۹۸ تا ۱۳۹۸	علی نجفی	۱۳

پیوست ۲ :

شهدای تربیت معلم در استان همدان

— شهید محمد حسن سنجری

محل شهادت : ماووت در عملیات منطقه غرب متولد : ۱۳۴۶/۱/۹

تاریخ شهادت ۱۳۶۶/۱۲/۹

رشته تحصیلی علوم تجربی : پردیس شهید مقصودی

علی رغم قبولی در چند رشته دبیری ، شغل معلمی را انتخاب نمود. و ابزار می داشت.

«معلمی شغل انبیاست» وصیت نامه

— شهید محمدرضا اصیلی

محل شهادت فاو در عملیات والفجر ۸ تاریخ شهادت ۱۳۶۵/۲/۹

دانشجو ← رشته تجربی ← پردیس شهید مقصودی

وصیت نامه : شهادت فوزی عظیم است که خداوند تنها بر بندگان مخلص خودش ارزانی می

دارد. پس به درگاه خداوند التماس می کنم و دعا می کنیم که ما را در ردیف بندگان خاص

خودش قرار دهد.

— شهید ناصر زیغمی : محل شهادت : جزیره مجنون

تاریخ شهادت ۶۵/۶/۲۰

— شهید علی ادیانی کبیر تولد : ۱۳۴۵/۷/۱۰

محل شهادت : شلمچه عملیات کربلایی ۵ تاریخ شهادت : ۶۵/۱۰/۲۹

رشته دینی و عربی سال اول : مرکز شهید رجائی (تربیت معلم)

خدایا به تو پناه می برم، به تو پناه می برم که جز تو پناهی نیست که جز تو به هیچ کس

دلبستگی نیست. و تو شفا بخش همه دردها هستی . و آرامش دهنده قلبها

– شهید حمید رضا رضوانیان تولد : ۱۳۴۴/۵/۱

محل شهادت : دزفول عملیات بیت المقدس ۲

تاریخ شهادت ۱۳۶۶/۱۱/۱ رشته دینی و عربی شهید رجائی تربیت معلم

– شهید حجت اله رضائیان قراکزلو محل شهادت شلمچه عملیات کربلای ۵ تولد : ۱۳۴۶

تاریخ شهادت ۶۵/۱۰/۲۹

*یا ضامن آهوای امید رزمندگان و یاری دهندگان مستضعفان

*دستنوشته شهید (امت یعنی یک ملت واحدی کتاب خدا و خدای یگانه و پیامبر خدا را قبول

می کنند) برای پیروزی رزمندگان

رشته تحصیلی : آموزش ابتدایی ، سال اول تحصیلی – مرکز تربیت معلم شهید رجایی

– شهید تقی حسینی

تاریخ تولد: ۴۲/۱۱/۱۰ تاریخ شهادت: ۶۴/۱۱/۳۰ محل شهادت: فاو

–ای عزیزان این انقلاب را حفظ کنید که تنها نجات مومنین و تنها راه ریشه کن کردن کفر

است. آری عزیزان بر تمام شما واجب است این را که از خون شهیدان زنده شده است، خوب

نگهدارید و از میهن اسلامی خود دفاع کنید.

–دانشجویان عزیز، استادان بزرگوار راه شهدا را ادامه دهید که شهیدان حقی بر گردن شماها

دارند و همه اعمالتان بخاطر خدا باشد.

—شهید تقی نوری

تاریخ تولد: ۱۳۴۳/۶/۵ تاریخ شهادت: ۶۵/۱۰/۲۶ محل شهادت: شلمچه

—به هیچ چیز غیر خدا و کتاب او دل نبندید که دنیا زود گذر است و دنیا وفایی ندارد فریب زرق و برق دنیا را نخورید اگر باور ندارید به گورستان بروید و شهدای خودمان را نگاه کنید این دلیلی است بسیار بزرگ و اما روشن تر از آن خویشاوندان خودتان که در قبرستان خوابیده اند عبرت بگیرید مردم شما الان در محضر خدا هستید و دارید امتحان می شوید خوشا به حال آن افرادی که با موفقیت بیرون می آیند

—وظیفه ما در مقابل این خونهای پاک بندگی خدا و عمل به احکام اسلام است
—از شما جوانان عزیز مخصوصا برادران حزب الهی و برادران سپاه عازانه می خواهم توی و تبری را هیچ موقع فراموش نکنید و بدان عمل نمایید

—جوانان عزیز همه ما از بزرگ گرفته تا کوچکمان مسئولیم در برابر ملت های تحت ستم و در برابر خون شهدا برخیزید و بکوشید به یاری الله اسلام و ملت های مظلوم را از چنگ چپاولگران نجات دهید تا این انقلاب را به پیروزی کامل برسانیم و به دست صاحب اصلی اش حضرت ولی عصر (عج) تحویل دهیم شما مردم در این راه جز از خداوند سبحان از هیچ کس نهراسید —برادران نکند در رختخواب ذلت بمیرید که ابا عبدالله الحسین در میدان نبرد شهید شد مبادا در حال بی تفاوتی بمیرید که علی اکبر حسین در راه حسین و با هدف شهید شد
—شما خواهران حزب الله در همه جا حجاب را رعایت کنید و سخت با بی حجابی و بی بند و باری در جامعه مبارزه کنید و نگذارید در شهر شهیدان بی حجابی رواج پیدا کند حفظ حجاب شما به منزله جنگیدن در سنگر حساب می شود.

—شهید حسین نباتی

تاریخ تولد: ۱۳۴۲/۷/۱۱ تاریخ شهادت: ۱۳۶۵/۶/۲۰ محل شهادت: مجنون

—برادران مرگ حق است، هیچکس در این دنیا جاودان نخواهد ماند بیایید از میان همه مرگها
مرگ سرخ را انتخاب کنیم همان مرگی که علی(ع) دردل شب با سوزدل از خدا می خواست و
همان مرگی که مردان خدا خواستار آنند.

—از برادران و دوستان خود انتظار دارم بعد از شهادتم سلاح خونین مرا زمین نگذارید
—مردم انتظارمان دفاع از اسلام و جمهوری اسلامی است. مردم قدر اینها را بدانید

—شهید روح الله سیف

تاریخ تولد: ۱۳۴۵/۴/۲ تاریخ شهادت: ۱۳۶۵/۱۰/۲۱ محل شهادت: شلمچه

—چون وقتی فکرش را بکنی، دنیا مردن است و همه ما می میریم ولی این مرگ باید
شرافتمندانه باشد و مرگی باشد که وقتی آدم مرد، با روئی سپید در پیشگاه عدل الهی قرار
می گیرد .

—سفارش من این است که شما همیشه کلمه (لا اله الا الله) را در نظر داشته باشید و همیشه
نظرتان به سوی خدا باشد

—شهید سید علیرضا موسوی

تاریخ تولد: ۱۳۴۵/۱۱/۱۳ تاریخ شهادت: ۱۳۶۵/۱۰/۲۲ محل شهادت: شلمچه

—ای امت حزب الله سعادت واقعی و کام هر جوان عاشق حق تعالی کسب رضای اوست که
امروز در امر جهاد تحقق می یابد

—خواهرانم زینب وار پیام رسان خون شهدا و با حجاب باشید

—امت مبارز مسلمان نکند خدایی ناکرده حسین زمان را یاری نکرده و یا بلعکس از یزیدیان
باشید.

– شهید علی لطفی

تاریخ تولد: ۱۳۴۰/۳/۱ تاریخ شهادت: ۱۳۶۴/۱/۲۶ محل شهادت: مریوان

–ای مسئولین سرزمین حماسه خون، ای عزیزان همچنانکه تاکنون علی‌گونه در مقابل تمایل استکبار جهانی ایستاده‌اید به مقاومت دلیرانه خود ادامه دهید که وعده خدا مبنی بر حکومت وارثانش در زمین تخلف‌ناپذیر است. همچنانکه در میان مردم هستید با مردم باقی بمانید. به پایه‌های انقلاب یعنی کوششینان و روستائیان بیش از پیش خدمت نمایید و در برابر حیل‌های جهانخواران خم به ابرو نیاورید

–باید که آماده همه‌گونه فداکاری باشید

–عزیزانم به جهاد مقدس خویش در سنگرهایتان ادامه دهید و جامه ذلت نپوشید که هیئات من الذله

– شهید محمد نویسرکانی

تاریخ تولد: ۴۱/۱/۱ تاریخ شهادت: ۱۳۶۱/۱/۲۲ محل شهادت: خرمشهر

ای امت قهرمان دنیا برای ما آزمایشگاهی است که باید با انواع مشکلات و سختی‌ها مقابله کنیم و یکی از موانع بزرگ سر راه، هوای نفس است و اگر این نفس سرکش رام شود زندگی گلستان می‌شود و اگر عنان آن آزاد و رها گذاشته شود ما را به قعر جهنم خواهد فرستاد و بزرگترین جنگ، جنگ با هوای نفس و پیروز شدن بر آن است

—شهید هادی قربانی مقدم

تاریخ تولد: ۱۳۴۴/۱۱/۱۰ تاریخ شهادت: ۱۳۶۵/۱۰/۴ محل شهادت: اروند رود

—به دور و بر خود نگاه کنید و بنگرید راه و رسم زندگی چگونه است ، چه کسانی در زندگی موفق و چه کسانی ناموفق بودند چه کسانی سعادت‌مند و چه کسانی شقاوتمند شدند. آیا جز آن‌انکه راه اسلام را پویدند نامی و افتخاری باقی مانده است، آیا جز دین مقدس اسلام راهی دیگر باقی مانده که سعادت بشر را تضمین کند تمام مسائل و مشکلات بشر را کدام دین پاسخگو است، کدام دین آیین قانون حکومت را دارد و می تواند بر جامعه حکومت کند جز اسلام، آیا در مسیحیت، در یهودیت و سایر آیین که از خدا صحبت می کنند دینی به کاملی اسلام وجود دارد، آیا دینی است که تمام برنامه حکومتی ، اخلاقی ، رفتاری و اجتماعی انسان را بیان کرده باشد، تمام قوانین اسلام منطبق با فطرت انسان پاک است. شما را سفارش می دهم در جامعه نگاه کنید به فردی که از اسلام دم می زند و عمل می کند و آنها که دم می زنند و عمل نمی کنند. بنگرید آنها را که بیشتر پایبند به اسلام هستند و ظواهر اسلامی را رعایت می کنند. آنگاه قضاوت کنید از نظر رفتار و اخلاق کدام بهتر هستند کدام حتی در این جهان سعادت‌مند هستند ، کدامیک خیال آسوده تری دارند، کدامیک بیشتر در فکر ضعیفان هستند کمک آنها در خفاست و مشخص نیست صفای کدامیک حقیقی است و صفای کدامیک کاذب و گسستنی است کدامیک عمر را به بطالت می گذرانند و کدامیک برکت. شما را به خدا سوگند می دهم آیا این بیانگر یک واقعیت نیست که آنها را اینگونه ساخته است. هیچ از خود سوال کرده اید که چرا این تفاوت وجود دارد و علت آن چیست؟ حالا که با این دلیل ساده یک واقعیت را به نام اسلام پذیرفتید و فهمیدید که اسلام آیین حکومت است بین حکومت‌هایی که موجود است و قبلاً موجود بوده است . آیا حکومتی که در رأس آن یک مجتهد ولی فقیه است برای ما باقی گذارده در اسلامیت او و دیگر آنکه تأیید تمام مجتهدین به اسلامیت او آیا اسلام را اینها بهتر درک کرده اند یا آن فرنگ رفته های از خدا بیخبر؟ اینها که عمری را در گوشه حوزه علمیه صرف کردند و موی سفید کردند و عاقبت گفتند ما از قرآن و اسلام آنقدر دانستیم که چیزی بلد نیستیم بهتر درک کرده اند یا آن مغروران فرنگ رفته که می گویند ما

مفسر قرآنیم ، ما حامل قرآن حقیقی هستیم چرا نمی خواهیم حقیقت را پذیرا باشیم ؟ آیا بغیر از روحانیت منبع دیگری برای اسلام داریم ؟ آیا آنها غریب به ۹۵ % اسلام را و حکومت اسلام را غیر از حکومت فعلی ایران می دانند ؟

-بیهوش باشید و ببخود جهنم را برای خود نخرید لذات دنیا فانی می شود، این همه لذت برده اید تاکنون چقدر برایتان باقی مانده که خداوند می فرماید جهنم در کمین نشسته است عبرت بگیرید و به پیشنهاد خود نظر کنید. همه رفتند و شما هم خواهید رفت. آنچه می ماند عمل شماست و در آخرت نیز با شما محشور خواهد شد و اگر شر باشد گریبانتان را می گیرد و اگر خیر باشد خوشا بحال شما. دنیا خانه قرار نیست . دنیا محل گذر و منزلی از منازل تکامل بشر است فریب این عجزه خوش سیمای را نخورید که این عجزه انسانهای زیادی را پیر کرده و آنها را به فنا فرستاده است. به احادیث ائمه و رسول خدا توجه کنید تا ببینید دنیا چیست و برای چیست؟

البته من نمی گویم بد است بلکه خیلی خوب است بشرط آنکه خوب از آن استفاده کنید و اکتفا می کنم به سخن مولایم علی (ع) می فرماید : ای انسانها شما برای دنیا خلق نشده اید برای برای هدف بالاتری خلق شده اید و بهای شما بهشت است مواظب باشید آنرا بغیر از بهشت نفروشید مبدا طوری رفتار کنید که وقتی مردید بیدار شوید و بقول رسول الله (ص) مردم در خوابند وقتی می میرند بیدار می شوند.

-من با این عده جوان غافل با لباسهای ساخت غرب و مبتذل سخنی دارم و آن اینکه منظور از این گونه لباسها و پوشیدن به این ترتیب چیست؟ آیا مقصود خودنمایی است که این صفت هم از نظر شرع و هم از نظر عرف انسانیت محکوم است و این افتخاری ندارد. دیگران بودند و خودتان دیدید که چگونه به ورطه ی هلاکت افتادند و چگونه در پیری به سختی افتادند و چگونه جان دادند. انقلاب ایران انقلاب ارزشهاست، ارزشها دگرگون شده است، یک زمان ارزش به پوشیدن و خوردن بود حالا این ارزش تغییر کرده و اصالت ها جایگزین شده اند و هدف های صحیح ارزش پیدا کرده اند حالا انسانیت ارزش پیدا کرده است و آن زمان حیوانیت ارزش داشت.

-توصیه می کنم حتماً برادران بروند و اخلاق اسلامی را یاد بگیرند و آنوقت عمل کنند تا ببینند چقدر زندگی برایشان زیبا می شود. احکام اسلام را بفهمیم و به آن عمل کنید و در برخوردها مواظب باشید. ای دوستان انقلاب با برخوردهای نامناسب ، ضدانقلاب بوجود نیاورید و دیگران را از خود نرنجانید که خداوند بر شما خشم می کند

-مسئله دیگر که مهمترین مسئله است به تمام ملت و علی خصوص طرفداران انقلاب توصیه می کنم بعنوان یک انسان که این درد را بفهمید و آن فرهنگ جامعه است. فرهنگ جامعه ضامن بقای تمدن و بعد ما است. آن فرهنگ غربی و کهنه را رها کنید. بروید دنبال علم و یاد بگیرید. دنیا ، دنیای علم است غریبهها می تازند شما هم بتازید هر علمی که باشد علم تجربی و یا دینی . که اگر دشمن عالم شود دشمن نخواهد شد و اگر دوست عالم شود درک او بهتر خواهد شد جهل بزرگترین سلاح استعمار می باشد که ملتها را با آن اسیر می کند و جاهلان در مقابل ائمه و انبیاء ایستادند ، جهل نشانه ذلت و خواری ملت است . زشت است که ما اینقدر بی سواد داشته باشیم کتابخانه ها باید دارای کتاب علمی و دینی توام با هم باشند نه فقط دینی

-ای مردم راه ولایت فقیه راه خداوند است از ولایت فقیه اطاعت کنید و او را مبدا چون حسین ع تنها بگذارید

از جانها و مالها و اولادتان سرمایه گذارید و از انقلاب پشتیبانی کنید. در صحنه انقلاب محکم باشید و در مراسم شرکت جوئید حافظ و نگهبان انقلاب اسلامی باشید

-عالم به احکام اسلامی و عامل به آن باشید نه اینکه اول یاد بگیرید بعد عمل کنید بلکه هر چه یاد می گیرید به آن عمل کنید و بدانید دانشمند بی عمل مانند زنبور بی عسل میماند که نه عسل میدهد بلکه نیش می زند و این خطرناک است اگر انسان نداند خیلی بهتر است از اینکه بداند و به آن عمل نکند که مولا علی می فرماید فساد عالم فساد عالم است

-سعی کنید با هم خوش رفتار و مهربان باشید و همدیگر را بد نخوانید به هم حسن ظن داشته باشید نه سوء ظن با اینکه یک نفر جمله ای بگوید یا گفته، به او مارک ضد انقلابی و ضد دینی نزنید سعی کنید با استدلال و منطق نه با جدل، آنها را به صراط مستقیم هدایت کنید

باهم مهربان و بادشمن غضبناک باشید بالاخره هر انسان کم بود دارد شما یکی کمتر و یکی

بیشتر و این تفاوتها را به حساب تقصیر افراد قرار ندهید و آنها را متهم نکنید

-مرگ راهی است که همه باید برویم پس چه بهتر که شهادت باشد که بزرگترین افتخار

برای یک رزمنده دلیر است. پس سعی کنید در بستر نمی میرید و با دراز کشیدن به قبله و

گریه دروغی کردن اولیاء خویش نمیرید، جهاد کنید تا شهید شوید

-از تمام گناهان پرهیزید مخصوصا از دروغ گفتن و غیبت کردن که بالای خانمان سوز است

-در کوششهایتان جدی باشید و تمام اهداف خود را برای خداوند خالص کنید و برای ریا

کاری کاری انجام ندهید حتی اگر کار خیر و ثواب باشد

-در مسائل خشک نباشید استدلالی فکر کنید و جواب دهید با دلیل و برهان حرف بزنید به

صرف اینکه کسی حرفی زده آن را قبول نکنید

- ای انسانها بدانید فقط خواسته او خیر است و هر چه او خواهد آن درست است چون او گفته

است پس طلب کنید خیرات را از او و بخواهید دفع کند شرها را از شر شیاطین جن و انس به

او پناه برید و از او کمک طلبید خود را بالا نگیردید و خود را در چشم خویش خوار گردانید تا

خداوند در چشم دیگران شمارا بزرگ کند تکبر نکنید چون کامل نیستند و ناقصند چون هیچ از

خود ندارید و بدانید تکبر مخصوص خداوند عزیز و کامل و قهار و حکیم است با یاد او باشید

که با او آرامش دهنده قلبها است الا بذكر الله تطمئن القلوب کارها را برای خدا خالص کنید و

مخلص شوید تا شیطان به شما راه نداشته باشد الا عبادک المخلصین - قلب انسان یکجا

بیشتر ندارد پس بکوشیم آن را از خدا پر کنیم و شیطان را از او دور نماییم چون شیطان

دشمن قسم خورده انسان است و باید او را شناخت و راههایش را شناخت تا از نفوذ او

جلوگیری کرد

- باید بکوشیم تا همیشه عالم باشیم و کتاب خدا را خوب یاد بگیریم یاد گرفتن کتاب خواندن

از روی آن نیست بلکه با تامل خواندن و تفکر کردن روی آن و درک معنی و مفهوم صحیح می

باشد و باید روی کتاب خدا تفکر کرد و در زندگی به کار برد و بدانید تفکر نیز نوعی عبادت

است و همین تفکر نیز ارزش دارد تا چه رسد به عمل به قرآن.

- همه پیامبران به توحید، نفی شرک دعوت می کردند و می خواستند بشر را از بند و غیر خودش بیرون آورند و او را به ریسمان الهی ببندند همه آنها می خواستند افسار انسانها را توسط خود انسانها به خداوند دهند دوست داشتند همه الهی شوند و در این راه زحمات زیادی تحمل کردند پس ای انسانها بیاید قدر این زحمات را بدانیم و به آنها ارج دهیم که این گفته ها منطبق بر فطرت است بیایم راه آنها را پاسدار باشیم و در آن طریق حرکت کنیم.

پیوست ۳ :

تصاویر

سخنرانی یک فارغ التحصیل سپاهی دانش در همدان و در میدان اصلی دهه ۴۰

دانش آموزان دختر دانشسرای مقدماتی همدان دهه ۵۰

دانشسرای مقدماتی پسران همدان دهه ۴۰ (اقایان رثوفی و رضوی)

دانش جوان فارغ التحصیل تربیت معلم دختران همدان ۱۳۴۴

مدرسه نمونه و کارورزی مربیگری کودک همدان دهه ۵۰

ساختمان اصلی دانشسرای تربیت معلم پسران همدان (آقایان رئوفی و عباس زند) دهه ۴۰

دانشسرای تربیت معلم راهنمایی تحصیلی پسران همدان دهه ۵۰

تعدادی از فارغ التحصیلان سپاهی دانش همدان دهه ۴۰

تعدادی از فارغ التحصیلان سپاهی دانش همدان دهه ۵۰

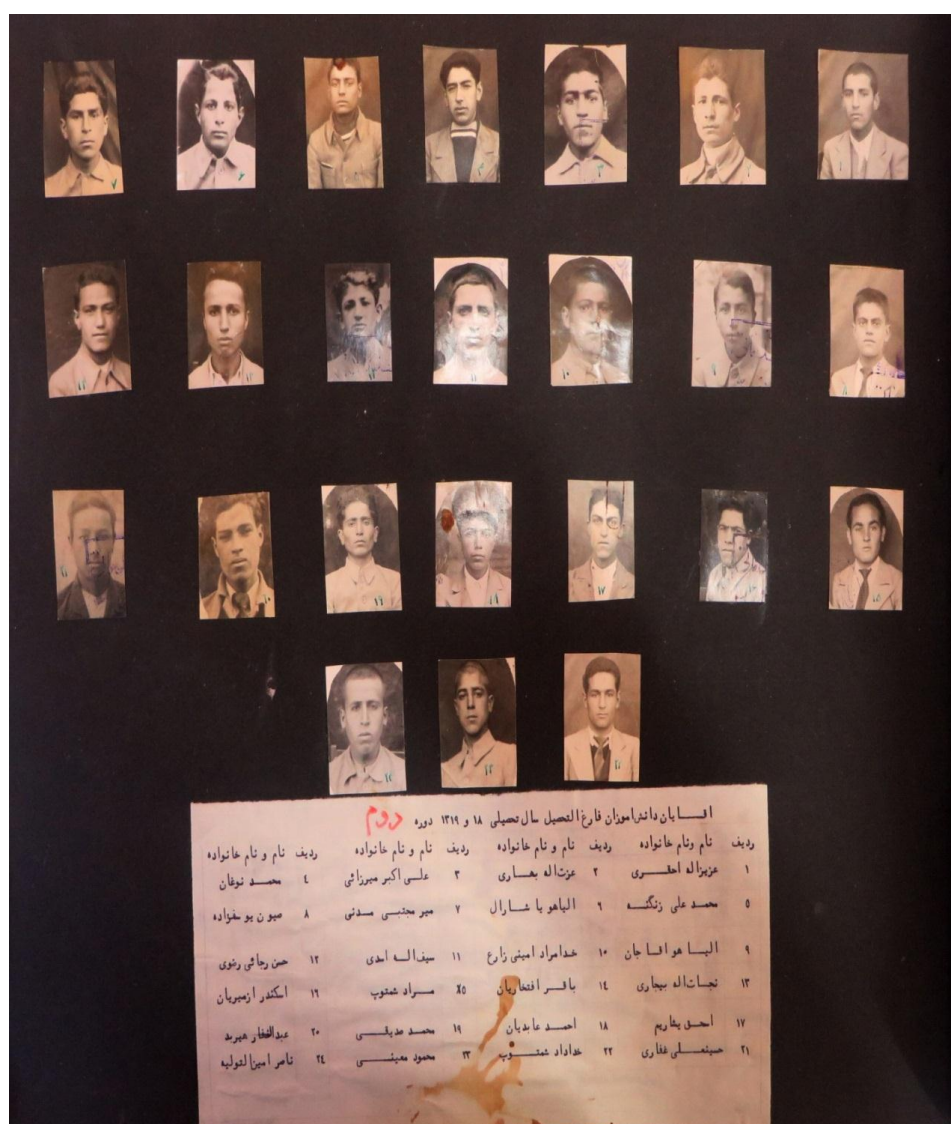
حضور دانشجویان تربیت معلم همدان در کنار مردم در صحنه انقلاب اسلامی

عکسی قدیمی از دانش‌اموختگان و مدرسین دانشسرای مقدماتی همدان دهه ۳۰

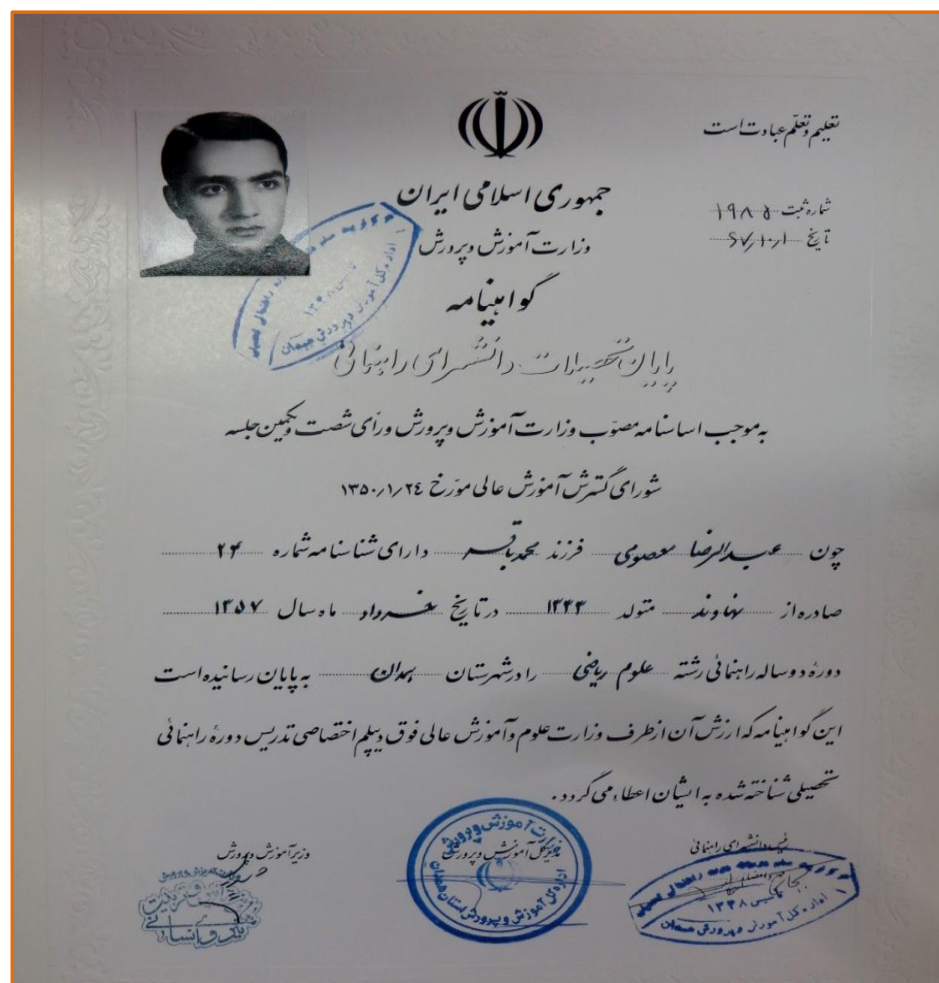
فارغ التحصیلان دانشسرای مقدماتی همدان. سال تحصیلی ۱۳۱۷-۱۳۱۸

فارغ التحصیلان دانشسرای مقدماتی همدان. سال تحصیلی ۱۳۱۸-۱۳۱۹

فارغ التحصیلان دانشسرای مقدماتی همدان. سال های ۱۳۴۹ تا ۱۳۵۲

نمونه گواهینامه پایان تحصیلات دانشسرای راهنمایی همدان. ۱۳۵۷

ساختمان قدیمی مرکز دانشسرای مقدماتی همدان

پیوست ۴ :

اسناد

شرکت لو شان

تاریخ ۳۰/۹/۲۴

مقران: خجایان ایرکاد خجایان شرکت خجایان - شماره ۸۲۹

شماره ۹۱۳۳۳۱-۹۱۵۶۸۴-۹۱۳۶۹۷

«سهامی خاص»

شماره

پیوست

سازمان محترم نوسازی و توسعه و تجهیز مدارس کشور

موضوع: موافقت نسبت به تعدیل قیمت های قرار شماره ۳۵۸۰

موضوع ۵۲/۱۱/۱

احتراما در اجرای ماده ۱۸ آئین نامه اجرائی تبصره ۵۷ قانون بودجه
اصلاحی سال ۱۳۵۲ و بودجه سال ۱۳۵۳ کل کشور این شرکت قبولی خود را
نسبت به برگونه تصمیم و آثار روش و تصمیمی که بموجب آئین نامه مزبور نسبت
به تعدیل قیمت ساختمان مرکز تربیت معلم همدان اتخاذ شود اعلام داشته
و در اینمورد و در مورد این قرارداد هیچگونه ادعائی نخواهد داشت

با تقدیم احترام . شرکت لو شان

(سپاسنامه خاص)
مهر شرکت لو شان
(سپاسنامه خاص)

۱۹۰۹۹۱

به اداره کل تامین خدمات درمانی و مرکز پزشکی ناحیه پزشکی

از: معاون بیمه گری و درآمد

موضوع: تمدید دفترچه های مراکز تربیت معلم

خواهشمند است کلیه دفترچه های تامین درمان دانش آموزان و —
 دانشجویان دانشسرا کاراموزان مراکز تربیت معلم را که در حوزه آن اداره کل
 قرار دارند تا پایان شهر مهرماه سال جاری تمدید و نسبت به صدور دفترچه تامین
 درمان کاراموزان مراکز تربیت معلم فنی و حرفه ای بمحض مراجعه و ارسال لیست —
 دستجمعی اقدام و تاریخ صدور دفترچه های اخیر برای محاسبه حق تامین درمان
 به اداره کل درآمد اعلام فرمایند .

بدیهی است برای ادامه پوشش درمانی این گروه باتوجه به تغییرات افزایش —
 سهمیه ای که مدارس مذکور در اول مهرماه خواهند داشت دستور العمل جدیدی —
 صادر خواهد گردید .

عزیزاله روحانی
 معاون بیمه گری و درآمد

۲۵۳۵/۴/۲۱ — ۷۰۲۵۶۲/۶۴۲

گیرنده رونوشت :

۱- دفتر تربیت معلم

۴۵۸۲

۳۵/۴/۲۴

رونوشت برای اطلاع و اقدام لازم به اداره کل آموزش و پرورش
 مرکز تربیت معلم کونک

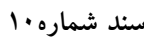
دانشسرای مقتدراتی
 دانشسرای راهنمائی

ارسال می گردد خواهشمند است دستور فرمایند از نتیجه اقدامی که در مورد تمدید —
 اسناد از دفترچه بیمه کاراموزان تربیت معلم آن حوزه مبدول خواهند نمود این دفتر
 را سرپا مطلع فرمایند .

احمد صافی
 مدیر کل تربیت معلم

اداره کل

۳۸۳۵

جدول شماره (۱۶) وضع مدرسين دانشراها و مراکز تربيت معلم بر حسب مركز تحصيلي درطي دوره (۶۰-۷۰) کل کشور استان

	سال ۱۳۶۰			سال ۱۳۶۵			سال ۱۳۶۷			سال ۱۳۶۸			سال ۱۳۶۹			سال ۱۳۷۰		
	کل	پسر	دختر	کل	پسر	دختر	کل	پسر	دختر	کل	پسر	دختر	کل	پسر	دختر	کل	پسر	دختر
دانشرای ۴ ساله	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
دانشرای ۲ ساله	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع دانشراها	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
مراکز تربيت معلم	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

جدول شماره (۱۰) تعداد دانش آموزان و دانشجو معلمان دانشراها و مراکز تربيت معلم درطي دوره (۶۰-۷۰) کل کشور استان

	سال ۱۳۶۰			۶۵			۶۷			۶۸			۶۹			۷۰		
	کل	پسر	دختر	کل	پسر	دختر	کل	پسر	دختر	کل	پسر	دختر	کل	پسر	دختر	کل	پسر	دختر
دانشرای چهار ساله	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
دانشرای دو ساله	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع دانشراها	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
مراکز تربيت معلم	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

مأخذ: آمار آموزش و پرورش

جدول شماره (۱۱) تعداد فارغ التحصيلان دانش آموزان و دانشجو معلمان دانشراها و مراکز تربيت معلم درطي دوره (۶۰-۷۰) کل کشور استان

	۱۳۶۰			۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	جمع دوره ها		
	کل	پسر	دختر	کل	پسر	دختر	کل	پسر	دختر	کل	پسر	دختر	کل	پسر	دختر	کل
دانشرای ۲ ساله	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
" ۲ ساله	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع دانشراها	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
مراکز تربيت معلم	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

کل کشور
استان
منطقه

کل کارکنان (آموزشی-اداری-خدماتی)
تعداد معلمان (کادرآموزشی) بر حسب رسمی - غیررسمی فرقی دوره (۶۰-۷۰) و به تفکیک برنامه های آموزشی
جدول شماره (۱)

آموزش قبل از دبستان	سال ۱۳۶۰	جمع	سال ۶۵	جمع	سال ۶۴	جمع	سال ۶۸	جمع	سال ۶۹	جمع	سال ۱۳۷۰	جمع
	رسمی	غیررسمی	جمع	رسمی	غیررسمی	جمع	رسمی	غیررسمی	جمع	رسمی	غیررسمی	جمع
آموزش قبل از دبستان	۶	-	۶	-	-	-	-	-	-	-	۲	۲
" ابتدایی	۷۶۸	۱۷	۷۸۵	۸۷۷	۱۹۴	۱۰۷۱	۹۳۷	۱۸۲	۱۱۲۰	۹۹۴	۱۷۸	۱۱۷۲
" راهنمایی-تجربی	۲۰۵	-	۲۰۵	۳۰۷	۱۲	۳۱۹	۳۲۲	۸	۳۳۰	۳۳۰	۱۸	۳۴۳
" کوکنان استثنایی	-	-	-	-	۳	۳	۱	۲	۲	۲	۴	۲
" متوسطه عمومی	۴۷	-	۴۷	۴۸	۷	۵۵	۶۴	۱۰	۷۴	۹۴	۱	۹۵
" متوسطه فنی و حرفه ای	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
مراکز تربیت معلم	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
دانشسراهای تربیت معلم	-	-	-	-	۱۴	۱۴	۱۵	-	۱۵	۱۵	۲	۱۶
آموزشکده های فنی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کارکنان ادارات	۳۶	-	۳۶	۵۷	-	۵۷	۷۲	-	۷۲	۶۸	-	۶۸
جمع کل	۱۶۲	۱۷	۱۷۹	۱۳۰۶	۹۱۳	۱۵۱۹	۱۴۱۲	۲۰۲	۱۵۱۵	۱۷۱۳	۲۰۱	۱۷۱۳

مأخذ: آمارآموزش و پرورش

کل کارکنان (آموزشی-اداری-خدماتی)

تعداد معلمان (کادرآموزشی) بر حسب رسمی - غیررسمی فرقی دوره (۶۰-۷۰) و به تفکیک برنامه های آموزشی

کل کشور
استان
منطقه

	سال ۱۳۶۰			سال ۶۵			سال ۶۴			سال ۶۸			سال ۶۹			سال ۱۳۷۰		
	رسمی	غیررسمی	جمع	رسمی	غیررسمی	جمع	رسمی	غیررسمی	جمع	رسمی	غیررسمی	جمع	رسمی	غیررسمی	جمع	رسمی	غیررسمی	جمع
آموزش قبل از دبستان	۴	-	۴	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
" ابتدایی	۵۴۸	۱۷	۵۶۵	۶۴۷	۱۹۴	۸۴۱	۸۴۳	۵۹۱	۱۴۳۴	۱۷۸	۲۲۴	۲۹۸	۹۰	۷۱۶	۷۷	۷۹۳		
" راهنمایی-تجربی	۱۴۰	-	۱۴۰	۲۰۲	۱۲	۲۱۴	۲۱۶	۸	۲۲۴	۲۲۴	۱۸	۲۴۲	۲۶۰	۱۵	۲۷۵	۲۳۲	۲۳	۲۳۲
" کوکنان استثنایی	-	-	-	-	۲	۲	۱	۲	۲	۲	۱	۳	۲	۲	۳	۳	۳	۳
" متوسطه عمومی	۲۸	-	۲۸	۲۷	۷	۳۴	۴۱	۱۰	۵۱	۵۱	۱	۵۲	۵۹	۷۰	۶۸	۷۵		
" متوسطه فنی و حرفه ای	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
مراکز تربیت معلم	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
دانشسراهای تربیت معلم	-	-	-	-	۳	۳	۳	-	۳	۴	۲	۶	-	۲	۳	-	-	-
آموزشکده های فنی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کارکنان ادارات	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
جمع کل	۷۷۰	۱۷	۷۸۷	۸۸۱	۲۱۳	۱۰۹۴	۹۲۴	۲۰۲	۱۰۹۴	۱۲۴۶	۲۰۲	۱۲۴۶	۱۰۹۴	۱۰۹	۱۰۹۴	۱۰۹۴	۱۰۹۴	۱۱۳۷

مأخذ: آمارآموزش و پرورش

شماره ۴۰۳۲
تاریخ ۵۳/۳/۱۳

بخشنامه : در مورد اعزام کاروانهای مسلمان و نارتنان آموزش و خانواد آنان به کشورهای

اروپائی و اسکندیناوی در تابستان ۱۳۵۳

اداره کل آموزش و پرورش

اداره آموزش و پرورش

سازمان

اداره کل

حسب اعلام مقامات مسئولین قوام آموزش و پرورش در کشورهای اروپائی و اسکندیناوی را -
همه ساله اداره کل بهداشت و رفاه مسلم برنامه های مسافرت به کشورهای اروپائی و اسکندیناوی را -
برای تابستان سال جاری تنظیم نموده است برای این منظور کوششهای لازم بعمل آمده تا برنام -
مسافرت و بازدید از کشورهای مذکور با ارزانه ترین قیمت ممکنه و شرایط سهل و آسان فراهم گردد و فرهنگیان
و خانواده آنان بتوانند در دوتور مختلف بشرح زیر شرکت نمایند *

۱- تور سراسری اروپا و بازدید از شهرهای استانبول ، رم ، نیس ، موناکو ، مونت کارلو -
بارسلون ، پاریس ، لندن ، هامبورگ ، ژنو ، ونیز ، آتن با همکاری شرکت های هواپیمائی سوئیس - ایر -
و آلیتالیا بد مدت ۳۶ روز در گروه های سی نفری که تاریخ پرواز روزهای ۵ و ۱۲ و ۱۹ تیرماه ۵۳ میباشد
از هزینه نقدی استفاده از این برنامه که شامل کلیه مخارج زیر میباشد *

الف : بلیت هواپیمائی جت در تمام مسیر رفت و برگشت *

ب : استقبال و انتقال از فرودگاهها به هتلها و بالعکس با اتوموبیل *

ج : اقامت در هتل های درجه یک با اتاقهای " دوشره با حمام " *

د : صرف صبحانه و ناهار در تمام مدت مسافرت و هرکجا که نیاز دارد هواپیمای صرف میشود
شام در هتل داده میشود *

ه : گردش در شهرها و بازدید از موزه ها یا آثار تاریخی طبق برنامه تور *

و : عوارض فرودگاههای خارج از کشور *

ز : همراهی راهنمایان فارسی زبان و محلی در تمام مدت مسافرت *

با تخفیف مخصوص جهت فرهنگیان و خانواده آنان مبلغ / ۹۳۵۰ تومان تعیین گردیده
است و از نظر رفاه بیشتر همکاران شرایط امتیاضی با بهره بانکی " ۱۲٪ " در نظر گرفته شده که یک چهارم
مبلغ مذکور نقداً در ریانت رتبه درمتهای مختلف حداکثر تا ۲۰ ماه با امتیاض مساوی پرداخت گردد *

وزارت فرهنگ

محل آرم
محل مهر و خورشید
توانا بود هر که دانا بود
محل الصاق عکس
وزارت فرهنگ
گواهی نامه دانشسرای مقدماتی
نظر بماده ۱۸ قانون اساسی معارف مصوب ۹ عقرب ۱۲۹۰ خورشیدی
نظر بقانون تربیت معلم مصوب ۱۹ اسفند ۱۳۱۲
نظر بآساننامه و مقررات دانشسراهای مقدماتی
نظر بتصدیق هیئت متحنه همدان مورخ فروردین ۱۳۱۹
چون حسینعلی غفاری که در تاریخ ۱۲۹۷ خورشیدی در درجین متولد
شده بامعدل ۱۱/۵۲ از عهده امتحان برآمده است این گواهی نامه بآوداده میشود
که از مزایای قانونی آن بهرمنده گردد.

شماره ۸۱۵ تهران - بتاريخ ۱۳۱۹ ماه
رئیس اداره امتحانات وزیر فرهنگ
رئیس دانشسرای مقدماتی

سرپرست

سرپرست

رونوشت مطابق با اصل است

د. ن. ۲
وزارت فرهنگ
اداره امتحانات

چاپ توانا ۵۰ هزار ب ۴

خواهشمند است در پاسخ
بحروف ممیزه اشاره شود

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش همدان

تهران همدان ۴۸ ۵۳ ۲۰ ۸

کل آموزش و پرورش

صبح دوشنبه ۲۲ آبانماه بمدت ۲ روز کارشناسان خارجی این دفتر و آقای حقیقی برای بازدید و
بررسی دانشسراها وارد همدان خواهند شد خواهشمند است ضمن ترتیب مقدمات امر بمدیرستان
زبان انگلیسی و علوم تجربی دانشسرای راهنمایی اطلاع فرمایند که با کارشناسان خارجی همکاری
نمایند ۱۰۷۳۲ ۵۱۸۲۰

مدیرکل تربیت معلم ماری شیبانی
۳۳۵۱۰

۲۲ / ۸ / ۱۳۵۱
رونوشت جهت اطلاع و اقدام بهمکاری با گروه کارشناسان اعزامی بدانشسرای مقدماتی
راهنمایی تحصیلی

ارسال میگردد -

مدیرکل آموزش و پرورش همدان - اکبری

۳۳۵۱۰
۵۱۸۲۰

۹
۳

فوری است

تبریز - ارومیه - آمل - رشت - گیلان - مازندران - ساری - گرگان - بابل - گنبد - قزوین - ری - تهران

۵۱۸۲۰

وزارت جلیله معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

اداره _____
دائره _____

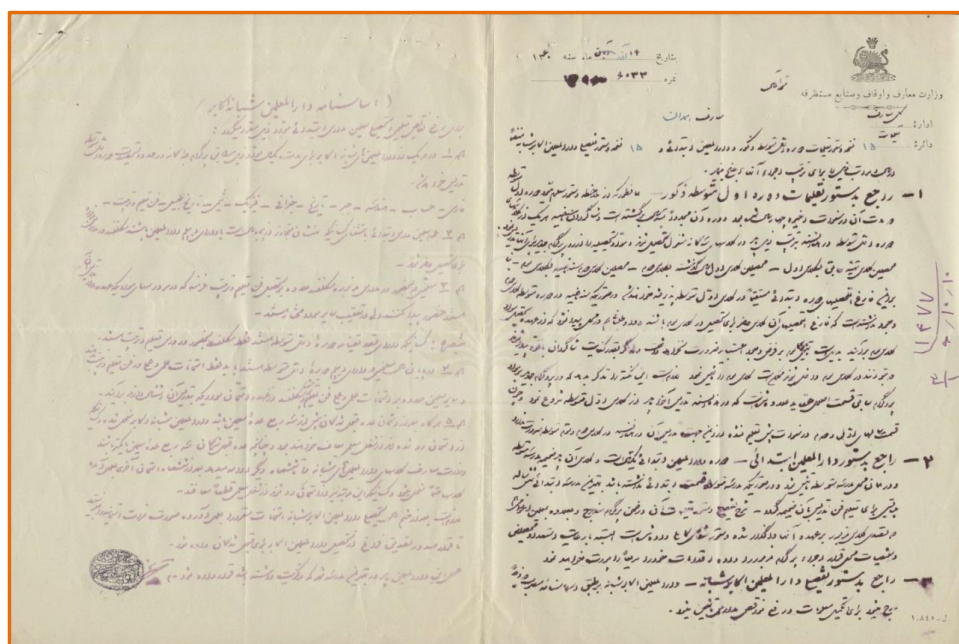
شماره ۱۴۱۶ ذکر نموده قبل کارتن ۲۰ ضمیمه بتاریخ ۱۰/۱۰/۱۳۰۰

تقدیرات

موضوع: تأسیس مدرسه ابتدایی اسرار

یک مجله پیر گرام در اول متوسطه ذکر و در المجله است
در تمام دست نوشته که مطابق دستور است
مورد باز داشت که مطابق دستور است
رضی محمد علی ۳۰۳ که مورد ۱۰/۱۰/۱۳۰۰ ذکر و در
جلیله معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
در تمام دست نوشته پیر گرام در اول مدرسه بموجب
مجاز ازید در دست نوشته

مجلس معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
تاریخ ۱۰/۱۰/۱۳۰۰

سند شماره ۲

تأیید حمدان

ضبطه

اردان محمد سرفراز

محتاج سفر ندارد

برای سید المال ۱۲۶۶ بنسبت مدینه دست
سرت له ابدی دارن ز کور و هر گشت و همه عرق لعل
گذارد

خواهد شد

۱۰
مدرسه ابتدای و سطوح

$\frac{1}{1} \quad \frac{1}{9} \quad \frac{1}{7}$

جمعیت محلی کرمانشاه

تاریخ ۲۷/۴/۴۴
شماره ۱۹۲
پیوست

جناب آقای وزیر فرهنگ

تمتیب نامه های شماره ۱۷۱ و ۱۸۵ بقرار مصوب وزارت فرهنگ در نظر دارند دانشسرای شبانه استان پنجم را در همدان ترمود کنند

اینک این جمعیت بنام حفظ حقوق اهالی کرمانشاهان و احترام قانون و رعایت مصالح فرهنگ کشور باین تصمیم که قطعا بدون بررسی کامل انجام میگردد معترض و تقاضای تجدید نظر دارد

۱- بر طبق ماده اول نظامنامه اجرای قانون تربیت معلم مصوب مرداد ۱۳۱۳ شهر کرمانشاه بایستی دارای دانشسرای پسرانه و دخترانه بود و انتقال دانشسرای کرمانشاه به همدان مخالف تصریح قانون نامبرده میباشد
۲- شهر کرمانشاه مرکز استان پنجم و باینکه ده باب دانشسراهای شبانه روزی بایستی در مرکز استان ده گانه کشور دانشسرا شود سزاوارت بود و برخلاف این اصل کلی دانشسرای مرکز استان پنجم استثنائاً به همدان داده شود
۳- شهر کرمانشاه از حیث استعداد . مرکزیت . اهمیت . سازمان و قدمت فرهنگ . روحیه اهالی . عده دانش آموز . عده کارمندان فرهنگ . موجبات کار و پیشرفت دانشسرا به همدان منتهی و برتری دارد به علاوه از حیث وسعت حوزه و جمعیت پیش از همدان نیازمند به استان و آموزگار میباشد علمبذا این اقدام وزارت قطعا مخالف مصالح و احتیاجات فرهنگی خواهد بود

۴- منظور از تأسیس دانشسرای شبانه روزی تربیت آموزگار برای اجرای قانون آموزش اجباری در تمام نقاط کشور میباشد و از آنجا که قسمت عده اهالی غرب را ایلات و عشایر تشکیل میدهند تأسیس دانشسرا در کرمانشاه و تربیت آموزگاران محلی برای نقاط نامبرده کمال اهمیت را دارا میباشد والا در مراکز شهرستانها بقدر کافیت در استان تأسیس شده و بطور یقین هم آموزگاران غیر محلی نمیتوانند در بین عشایر خدمت نمایند

۵- منظور از اهالی کرمانشاه حفظ مصالح عمومی فرهنگ کشور میباشد که از این بودجه و تشکیل دانشسرا حداکثر استفاده برده شود والا اصولاً تشکیل دانشسرا در کرمانشاه یا همدان تفاوتی ندارد منتها با دلائلی که ذکر شد تشکیل دانشسرا در همدان بزیان و در کرمانشاه به صرفه دولت و ملت و فرهنگ میباشد والا در آینده اعزام آموزگاران همدان بنقاط غربت مشکل بلکه مستحصول و بر فرض عنایت چون روحیه آموزگاران غیر محلی انطباق با روح عشایری ندارد ما مویبت آنها قابل دوام نخواهد بود با ضافه برای وزارت فرهنگ با محظوراتیکه در پیش است مقدور نمیشود که بطور عادلانه فارغ التحصیلها را بنقاط لازم و ضروری اعزام دارد - کما اینکه فعلا در دبستانهای همدان بیژنه دبستانهای دخترانه پاداش آموزش قلیل هر کلاس دو آموزگار وجود و حال آنکه در کلاسهای ۶۰ نفری کرمانشاه از حیث کمی آموزگار دانش آموزان دچار مضیق و یکمده اطفال در شهر و ریلان و سرگردان هستند و با مراجعه بآمار کرمانشاه و همدان قضیه بخوبی روشن خواهد شد و با همین تصمیمهای غیر عادلانه یکقسمت بود چه فرهنگ همدان بیجهت هدیه رود . بنابراین از اولیای وزارت فرهنگ استدعا داریم که باتوجه براتب بالا این موضوع را بیشتر مورد تعمق قرار داده و مصرف واگذاری بنای دارالایام

جمعیت محلی کرمانشاه

صفحه ۲

تاریخ
شماره
پیوست

همدان برای دانشسرا راضی نشوند که مصالح عالیه فرهنگس
زیرا گذارد شود و بودجه هفتک دانشسرا برای سال
یکصد هزار ریال کرایه خانه هدر رود
والا اگر منظور وزارت فرهنگ از تأسیس دانشسرا یا شرط اولیسه
آن داشتن بنای رایگان میباشد فعلا در شاه آباد (تا بهم کرمانشاه)
ساختمانهای آبرومند دارالتربیه با اراضی بسیار وسیع و مشجر
برای این منظور مناسب و آماده تربیاست و در رفیر آن با خانسه
اجاره ای میتوان رفع احتیاج نمود
علیهذا اهالی کرمانشاه با نهایت پی صبری منتظر تجدید نظر
ود ستور تأسیس دانشسرای شبانه روزی در کرمانشاه میباشند .
هیئت مدیره جمعیت محلی کرمانشاه

رئیس کار

✍

وزارت فرهنگ

هیئت مدیره جمعیت محلی کرمانشاهان

باسخ نامه های کمیته نام نخست وزیر وزارت فرهنگ و سایر مقامات و آقایان نمایندگان کرمانشاه و قریه

ناشته اید اشعار و ...

از سال ۱۳۳۳ وزارت فرهنگ در نظر داشت در یکی از نقاط فرهنگی حوزه غرب یک باب دانشسرای مقدماتی
شبهانه روزی بمناسبت تربیت آموزگار برای احتیاجات محلی تأسیس نماید و در بهار اول هم در نظر بود که دانشسرا در
کرمانشاه باشد. اینک به خبر اعلام گرفته شد که دانشسرا در همدان تأسیس شود نه از این نقطه نظر است که حوزه
فرهنگی آنجا را اهمیت بیشتری داد باشد و یا اینکه از اهمیت حوزه فرهنگی کرمانشاه کاسته باشد. بلکه قبل باین
دلیل است که در کرمانشاه ساختمان که گنجایش پذیرش ۸۰ نفر دانش آموز شبهانه روزی و سکونت رئیس و سرپرست
شبهانه روزی و سایر کارمندان و وسایل اداری و کتابخانه و وسایل سخنرانی و کتابخانه و وسایل
و اتاق مطالعه و سرفه خانه و آبدارخانه و آشپزخانه و انبارهای لازم برای نگاهداری و خوابگاه و سرفه و ... باشد
و در دسترس نباشد. چنین مقامی در همدان وجود داشت. اکنون نیز اعتبار برای پذیرش ۸۰ نفر دانش آموز شبهانه
و نیز مبلغ کافی برای تأمین محل و دانشسرا در همدان سال ۱۳۴۰ منظور شده است. جمعیت محلی کرمانشاه با اطلاع
بمیشرفته امور فرهنگی میسر میسر خواهد شد. است. از تاریخ وصول این نامه تا تاریخ ۱۵ روز چنانچه محلی مناسب
برای دانشسرای شبهانه روزی و ساختمان و سایر امور و ... داد شده است و نظر بر آنست که اطلاع دهند که فوراً است. ام
مقتضی برای افتتاح آن محل آید. بهر حال محل نیز در ستور قرار داده شد که برای بیدار کردن محل جمعیت تشویک
مساعی لازم و اینها باید اعتبار کافی برای اجازت محل در بودجه منظور میباید بدین است که اگر از مدت ۱۰ روز از تاریخ
وصول این نامه محلی در نظر گرفته نشود چون چنین محلی در همدان وجود و مقدمات افتتاح دانشسرا و آنجا
نیز فراهم شده است. محال دانشسرا در همدان افتتاح خواهد شد و افتتاح دانشسرا در کرمانشاه بمالهای آید. پس
و پس از تهیه ساختمان و بکار میسر شود.

وزیر فرهنگ

۴۰۹

۴۰۵/۴

رونوشت عطف بنامه ۸۷۳ جهت اطلاع دفتر نخست وزیر و استاد میسر شود.

از طرف رئیس اداره انشماراها و آموزش عالی / مینوشی

جمعیت محلی کرمانشاه

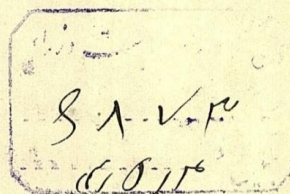
تاریخ: ۲۷ (۴/۴)
شماره: ۱۹۸
پیوست: ۳

جناب آقای نخست وزیر

محترما بعرض میرسانیم که اولیای وزارت فرهنگ در
نظر دارند برخلاف قانون مصوب مرداد ۱۳۱۳ دانشسرای
مرکز استان پنجم را بهمدان انتقال و در آنجا شبانه روزه
تشکیل دهند اهالی کرمانشاه از این تصمیم غیرعادلانه
فوق العاده نگران و از هیئت محترم دولت بنام حفظ احترام قوا
موضوعه و رعایت مصالح فرهنگ کشور استدعا داریم از این
قضیه جلوگیری فرمایند اینک رونوشت شرحی که طی شماره -
۱۹۶
۲۶۴۲۷
باد لایل لازمه به وزارت فرهنگ نوشته شده لفافه
برای مزید استحضار تقدیم و منتظریم که بزودی نتیجه مثبت را -
ابلاغ فرمایند -

رئیس هیئت مدیره جمعیت محلی کرمانشاه

فان
۱۳۵۱

وزارت آموزش و پرورش

اداره کل آموزش و پرورش تهران

تاریخ ۱۳۵۰/۱۰/۱۰

شماره ۳۳۵

پیوست دارد

اداره کل آموزش و پرورش همدان

احتراما و چون کارکنان تمام وقت این دانشسرا بشرح صورت ذیل و از آغاز سال تحصیلی جاری علاوه بر انجام وظایف محوله در برنامه شبانه روزی این دانشسرا و در خارج از سرویس اداری روزانه بیش از دو ساعت کار اضافی انجام داده اند و لذا تقاضا می شود با توجه به دستور شماره ۱۳۱۱۲ اداره ۵۱/۱۰/۲۳ کل تربیت معلم که رونوشت آن ضمیمه است و همچنین طبق روال سالهای گذشته دستور فرمائید ابلاغ اضافه کار ساعتی آنان صادر و نسبت به پرداخت فوق العاده آنان اقدام شود.

دانشسرای تقدیماتی پسران

رئیس

۱- تقدیر طلائعی

= معاون اداری و آموزشی

۲- آقای سید کاظم حسینی منزله

= معاون و سرپرست شبانه روزی

۳- ناصر منوچهریان

= کمک سرپرست شبانه روزی

۴- علی بهرامیان

رئیس دانشسرای تقدیماتی پسران - طلائعی

۵۱/۱۰/۱۰

ثبت دفتر دبیرخانه اداره کل آموزش و پرورش همدان شد
شماره ۵ / ۶۱۴۶۸ تاریخ ۱۳۵۰/۱۰/۱۵

وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
ستاد بزرگ ارتشتاران (قوانین)

شماره ۷۵/۱۴-۱-۷۱۷
تاریخ ۱۳۴۹/۱۱/۲۵

به - جناب بانود کتفرخ روی پارسا وزیر محترم آموزش و پرورش

موضوع - دبیرستانهای موجود در پایگاههای نیروی هوایی شاهنشاهی

نیروی هوایی شاهنشاهی بمنظور پیشرفت امور تحصیلی دانش آموزان دبیرستانهای -
که برای آموزش فرزندان افسران و کارمندان آن نیرو در پایگاههای وحدتی (دزفول)
و شاهرخ (همدان) تأسیس یافته تقاضا نموده است که برای تدریس
درس ریاضی، فیزیک و شیمی در دبیرستانهای مزبور از دبیران لیسانسیه استفاده شود
ضمن تشکر از همکاریهای مؤثری که از طرف مسئولین آن وزارتخانه در مورد گشایش مراکز
فرهنگی در تأسیسات ارتش شاهنشاهی بعمل آمده خواهشمند است مقرر فرمائید
در مورد تقاضای نیروی هوایی شاهنشاهی توجه لازم مبذول داشته و از نتیجه ستاد
بزرگ ارتشتاران را آگاه سازند.

رئیس ستاد بزرگ ارتشتاران - ارتشبد فریدون ج -

از افسران سه درجه
رتبه اول
۱۳۴۹/۱۱/۲۵

تاریخ ۱۳۴۹/۱۱/۲۵

وزود بدقت از کل تعلیمات متوسطه
شماره ۲۴/۱۱/۲۵

تاریخ ۱۳۴۹/۱۱/۲۵

وزارت آموزش و پرورش
سازمان سپاه دانش

اداره

شماره ۹۷۶۷۸

تاریخ ۲۹/۱۱/۴۹

شمعه ۲۹/۱۱/۴۹

اداره کل دفتر وزارت

عده کثیری از دانشجویان دانشسرای عالی دوره راهنمایی براساس
نظام جدید آموزشی فرمانداریکل همدان طی طوماری به عنوان مقام وزارت
متبوع که عیناً بضمیمه ارسال میگردد تقاضا نموده اند که به آنان اجازه داده
شود که از طریق تحصیل مکاتبه ای تا اخذ مدرک لیسانس ادامه تحصیل
دهند چون اتخاذ تصمیم در این باره با مقام عالی وزارت متبوع است ،
خواهشمند است مراتب را باستحضار مقام عالی وزارت متبوع برسانند % غی

از طرف مدیرکل

بصورتی که در دست است

بند ۱۴ - روزنامه

۵۴۹

۲۰
«تجربیات دانشسرای عالی»
مقامی که خبر دارد

صفحه ۱۱
از کتابخانه

تصاویر علمی و تاریخی
از کتابخانه

۵۴۹
۱۴
۵۴۹
۱۴

وزارت آموزش و پرورش
شماره ۲۶۲۱۰
تاریخ ۲۹/۱۱/۴۹

آمار حوزه فرهنگی همدان دانشسرای
مقدمه اختراش در خرداد ماه ۱۹

X

ردیف	نام آموزشگاه	عدد داوطلب	عدد تهرلی	مردود	تجدیدی	ملاحظات
۱	دانشسرای مقدساتی دختران	۱۳	۱۲	-	۱	همدان
۲	داوطلب مشرقه	۴	۱	۲	۲	"
	جمع	۱۷	۱۳	۲	۳	

[Handwritten signature]

آمار حوزه فرهنگی همدان دانشسرای
مقدمانی دختران در شهریورماه ۱۹

X

ردیف	نام آموزشگاه	عده داوطلب	عده قبولی	مردود	ملاحظات
۱ -	دانشسرای مقدمانی دختران	۱	-	۱	همدان
۲ -	داوطلب متنوعه	۴	۱	۳	"
جمع		۵	۱	۴	

[Handwritten signature]

شماره ۷۳۴۳ تاریخ ۲۰/۱۰/۱۳۹۵

کود گستان دبستان مدرسۀ اجتماعی دبیرستان

با توجه به دستور شماره ۲۶۰۳/۹۹-۲۶۰۳/۲/۲۳ مقام معاونت آموزشی وزارت
متنوع به منظور ارتقاء کمی و کیفی امور آموزشی و شناخت کمبود ها و نیاز ها و پی بردن
به مشکلات موجود ، کار آموزان دانشسرا های مقدما تی و را عتما تی وری کبود ک
به انجام کارهای پژوهشی اقدام خواهند کرد ، برای انجام این امر کار آموزان
دانشسرای را عتما تی و تحصیلی به آن آموزشگاه مرا جمه خواهند نمود خواهشمند
است در صورت تمیزی دانشسرای فوق زیر تاثیر یکی از مدرسان دانشسرا کلیه
کارکنان آموزشگاه در جهت تامین هدف های یاد شده بالا با آنان همکاری لازم را محمول
فرمائید .

مدیرکل آموزش و پرورش استان عمدا ن - سمنان

۲۶/۱۰/۱۳۹۵

مربوط به مدرسه دانشسرای
اکبر لاری

گیرندگان رونوشت

مرکز تربیت نیروی کبود ک

دانشسرای مقدما تی و

دانشسرای را عتما تی و تحصیلی عا لف بشماره ۱۱۳۳-۳۶/۱۰/۱۳۹۵

ترجیت معلیم

۹۷۵

۲۶۰۹
۲۶/۱۰/۱۳۹۵

پیوست ۵:

آمار

آمار ورودی دانشجویان کاردانی از سال ۷۲ تا ۸۷ پردیس شهید مقصودی

[illegible]

۸۸									۳۴			۱۳	۱۳	۲۸	نیمسال اول ۸۰
۱۰۴				۱۴			۲۳		۲۷				۱۳	۲۷	نیمسال اول ۸۱
	آموزش حرفه و فن	متصدی امور آموزشی	امور اداری	امور تربیتی	امور پرورشی	بهداشت مدارس	آموزش و پرورش ابتدایی	آموزش کودکان استثنایی	آموزش علوم تجربی	آموزش علوم اجتماعی	آموزش زبان فارسی	آموزش زبان انگلیسی	آموزش ریاضی	آموزش دینی و عربی	رشته ورودی
۵۹									۲۸	۱۱				۲۰	نیمسال اول ۸۲
۵۶									۳۳					۲۳	نیمسال اول ۸۳
۳۷							۳۶							۱	نیمسال اول ۸۴
۸۰۵		۴۹	۲۲	۵			۶۱۷		۴۲		۲۲			۴۸	نیمسال اول ۸۵
۳۸۲	۲۲	۱۶					۲۷۷		۳۰		۱۴			۲۳	نیمسال اول ۸۶
۱۰۷							۶۰	۴۷							نیمسال اول ۸۷

آمار ورودی دانشجویان کارشناسی پیوسته پردیس شهید مقصودی

رشته ورودی	آموزش الهیات	آموزش ریاضی	آموزش زبان انگلیسی	آموزش زبان و ادبیات فارسی	آموزش علوم اجتماعی	آموزش فیزیک	راهنمایی و مشاوره - بسته فعالیت های پرورشی	آموزش ابتدایی	آموزش تاریخ	آموزش زبان عربی	آموزش شیمی	زبان و ادبیات فارسی	مجموع
نیمسال دوم ۹۱	۲۰	۳۶	۱۷	۲۴	۱۸	۳۴	۱۶	۲۰۰					۳۶۵
نیمسال دوم ۹۲	۱۵				۲۱	۲۳		۱۴۷					۲۰۶
نیمسال دوم ۹۳	۱۸	۴۲	۱۵		۱۷	۲۸	۱۹	۱۰۰	۲۰	۲۲	۵۵		۳۳۶
نیمسال اول ۹۴							۳۳	۳۱					۶۴
نیمسال اول ۹۵	۲۳				۲۸			۴۸				۲۲	۱۲۱
نیمسال اول ۹۶					۳۲			۱۰۰					۱۳۲
نیمسال اول ۹۷	۳۷				۴۰			۲۱۵				۴۰	۳۳۲

آمار دانشجویان کارشناسی ناپيوسته از ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۶ پردیس شهید مقصودی

رشته	ورودی	آموزش دینی و عربی	آموزش ریاضی	آموزش زبان انگلیسی	آموزش زبان فارسی	آموزش علوم اجتماعی	آموزش علوم تجربی	آموزش کودکان استثنایی	آموزش و پرورش ابتدایی	بهداشت مدارس	امور پرورشی	امور تربیتی	امور اداری	متصدی امور آموزشی	آموزش حرفه و فن	آموزش راهنمایی و مشاوره	آموزش هنرهای تجسمی	تربیت بدنی	جمع
نیمسال اول ۸۴	۳۹			۲۶	۳۸		۴۴		۴۴۵						۴۶				۶۳۸
نیمسال اول ۸۵	۱۴																		۱۴
نیمسال اول ۸۶	۳۸						۳۴												۷۲
نیمسال اول ۸۷	۴۲	۲۶			۲۸	۳۵	۳۰	۲۰											۱۸۱
نیمسال اول ۸۸	۱۴	۲۸	۱۲	۱۸	۱۴	۱۵	۳۴								۲۸	۱۴	۲۸	۲۰	۲۲۵
نیمسال اول ۸۹	۱۶	۳۵	۱۲	۲۶	۳۷	۱۸	۵۷	۱۲	۵۷						۳۹	۲۶	۱۲	۱	۲۹۱
نیمسال اول ۹۰	۱۸	۳۴		۴۰	۳۶				۵۷						۵۰	۳۰		۲۵	۲۹۰
نیمسال اول ۹۱	۲۵	۲۵		۳۷	۳۵				۳۰						۲۴	۳۴		۲	۲۱۲

رشته	ورودی	نیمسال اول ۹۲	نیمسال اول ۹۳	نیمسال اول ۹۵	نیمسال اول ۹۶
آموزش دینی و عربی					
آموزش ریاضی					
آموزش زبان انگلیسی					
آموزش زبان فارسی		۱۵			
آموزش علوم اجتماعی		۱۴	۱۳	۲۱	
آموزش علوم تجربی					
آموزش کودکان استثنایی					
آموزش و پرورش ابتدایی	۲۹	۲۹	۲۳		
بهداشت مدارس					
امور پرورشی					
امور تربیتی					
امور اداری					
متصدی امور آموزشی					
آموزش حرفه و فن	۱۹				
آموزش راهنمایی و مشاوره	۲۰	۲۴			
آموزش هنرهای تجسمی					
تربیت بدنی	۱۹				
جمع	۹۷	۸۲	۳۶	۲۱	

آمار دانشجویی بر اساس تعداد و نوع رشته تحصیلی پرونده های موجود در پردیس شهید مقصودی همدان

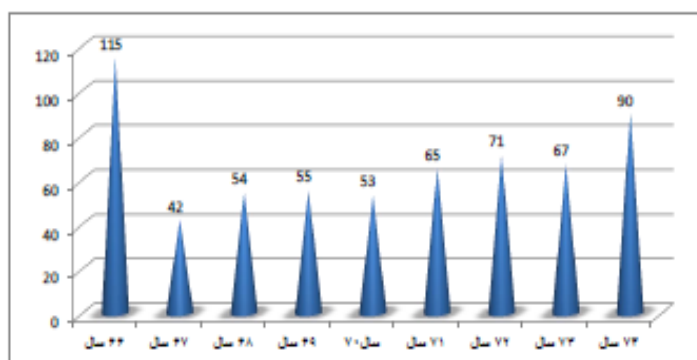
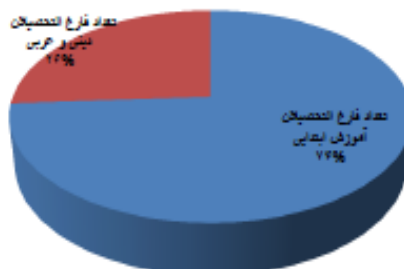
از سال ۱۳۴۸ الی ۱۳۷۵

سال تحصیلی	تعداد کل دانشجو	علوم تجربی	علوم انسانی	زبان خارجه	حرفه وفن	ریاضی	ادبیات	ابتدایی	علوم اجتماعی	پرورشی	دینی عربی
۱۳۴۸	۸۳۴	۳۲۴	۵۱۰								
۱۳۴۹	۸۹۷	۱۴۵	۵۱۹	۱۴۵	۱۴۲						
۱۳۵۰	۹۰	-	۵۶	۳۴							
۱۳۵۱	۲۱۱	۴۱	۲۳	۱۴۵							
۱۳۵۲	۳۸۸	۱۱۴	۱۷۴	۳۰	۷۰						
۱۳۵۳	۹۵			۴۳	۵۲						
۱۳۵۴	۳۱۴	۴۸	۱۰۴	۴۰	۷۶	۴۶					
۱۳۵۵	۱۶۸		۸۳	۵۲	۳۳						
۱۳۵۶	۳۳۵	۴۳	۱۶۱	۵۹	۳۹	۳۳					
۱۳۵۷	۲۶۹		۹۷	۲۶		۱۰۶					
۵۸	۷۲					۷۲					
۱۳۵۹	----										
۱۳۶۰	۲۱۴	۶۸					۲۸	۸۷	۳۱		
۱۳۶۱	۲۳۴	۵۲					۳۷	۹۹	۴۶		
۱۳۶۲	۱۸۰	۳۵				۲۶	۳۳	۸۶			
۱۳۶۳	۲۴۱			۲۵	۵۲		۴۰	۴۸		۳۴	۴۲
۱۳۶۴	۲۲۳	۲۶		۳۸		۴	۲۹	۹۰			۳۶
۱۳۶۵	۱۰۹	۱۵		۱۵					۳۰		۴۹
۱۳۶۶	۱۴۳						۴۶	۵۳	۴۴		

[illegible]

آمار و اطلاعات فارغ التحصیلان مقطع کاردانی تربیت معلم شهید گدوسی نهاوند

آموزش ابتدایی		سال پذیرش ۱۳۶۴	
دینی و عربی		سال پذیرش ۱۳۷۰	
سال فارغ التحصیلی	تعداد فارغ التحصیلان آموزش ابتدایی	تعداد فارغ التحصیلان دینی و عربی	جمع
سال ۶۶	۱۱۵		۱۱۵
سال ۶۷	۴۲		۴۲
سال ۶۸	۵۳		۵۳
سال ۶۹	۵۵		۵۵
سال ۷۰	۳۰	۲۳	۵۳
سال ۷۱	۴۲	۲۳	۶۵
سال ۷۲	۲۱	۵۰	۷۱
سال ۷۳	۳۵	۳۲	۶۷
سال ۷۴	۶۹	۲۱	۹۰
جمع	۳۵۳	۱۵۹	۵۱۲

پیوست ۶ :

مختصری از تاریخ آموزش و پرورش

از دیدگاه سالنامه معارف

مختصری از تاریخ آموزش و پرورش از دیدگاه سالنامه معارف :

در عصر ناصری و در دوره صدارت میرزا تقی خان امیرکبیر فراهانی توجه خاصی نسبت به معارف ایران پدیدار شد و از سال ۱۲۶۶ ق بنای مدرسه دارالفنون را مطابق مدارس عالییه جدید اروپا شروع کرد و چون در سال ۱۲۶۷ ق بنای آن تمام شد و سایل افتتاح آن مدرسه را فراهم آورد و عده ای از معلمین اروپائی و ایرانی برای هفت شعبه از علوم که عبارت از پیاده نظام و توپخانه و مهندسی نظام و سواره نظام و طب و جراحی و معدن شناسی و دوا سازی بود ، استخدام نمود و یکصد نفر از طبقات مختلف شهر تهران را برای تعلیم در آن مدرسه جمع کرد و روز یکشنبه ۵ ربیع الاول ۱۲۶۸ ق این مدرسه رسماً افتتاح یافت و به حکام ولایات دستور داده شد که از هر شهری عده ای را برای فرا گرفتن علوم به این مدرسه روانه سازند، این مدرسه مدت متجاوز از چهل سال با همان اصول دائر وعده کثیری از دانشمندان را در هر فنی آماده ساخت و نهضت علمی مهمی در نیمه قرن سیزدهم و اوایل قرن چهاردهم در ایران فراهم آورد گذشته از علوم مذکوره سه زبان فرانسه و روسی و انگلیسی نیز در این مدرسه تدریس می شد و بعد از چندی فن نقاشی و موسیقی را بر دستور مدرسه افزودند و کتاب های مهمی چه بوسیله معلمین و چه بوسیله شاگردان از زبان های اروپائی به فارسی ترجمه و در چاپخانه مخصوص مدرسه طبع گردید، در ادوار مختلفه این مدرسه ۱۶ معلم ایرانی و ۲۶ معلم اروپائی تدریس می کردند و بطور متوسط عده شاگردان آن در هر سال نزدیک به ۲۷۰ نفر بود و در ادوار ۱۲ گانه آن متجاوز از ۱۰۰۰ نفر فارغ التحصیل بیرون آمدند . شاگردان مدرسه نیم شبانه روزی بودند بدین معنی که نهار را در مدرسه میخوردند و تمام مخارج آنها بعهده دولت بوده است و حتی کتابهای مدرسه را هم مجاناً به شاگردان می دادند.

دیگر از کارهای مهم میرزا تقی خان امیرکبیر در پیشرفت معارف تأسیس روزنامه های مرتب بود که اخبار سیاسی و علمی ایران و اروپا را منظمأ انتشار می داد و اولین روزنامه مرتبی که انتشار یافت موسوم به وقایع اتفاقیه بود که شماره اول آن در ربیع الثانی ۱۲۶۷ انتشار یافت و این روزنامه هفته ای یکبار منتشر می شد و صفحات آن ابتدا ۴ و بعد ۸ و گاهی بیشتر می شد و در مطبعه سنگی چاپ می شد. از شماره

۴۷۱ به بعد آن را مصور کردند و تصاویر آنرا میرزا ابوالحسن غفاری ، نقاش معروف آن زمان تهیه می کرد و از شماره ۴۷۲ مورخه صفر ۱۲۷۷ روز نامه مزبور بنام (روزنامه دولت علیه ایران) موسوم شد و از شماره ۵۷۶ تصاویر آن حذف گردید و در سال ۱۲۸۳ ق به اسم (روزنامه دولتی) تغییر نام یافت و در ۱۲۸۶ دوباره به همان اسم (روزنامه دولت علیه ایران) درآمد تا بالاخره در ۱۲۸۸ تعطیل شد و بجای آن روزنامه ایران بیرون آمد و تا ۱۳۲۴ منتشر شد و در همین زمان اولین تقویم ایران در ۱۲۶۷ چاپ شد.

ترقی عمده معارف ایران بیشتر از سال ۱۲۷۲ ق شروع شد که علی قلی میرزا اعتضاد السلطنه که یکی از دانشوران آن زمان بود و از آغاز تأسیس مدرسه دارالفنون ریاست آنرا داشت به وزارت علوم انتخاب شده و وزارتخانه خاصی در ایران برای امور معارف تاسیس گردید.

اعتضاد السلطنه قدم های بلندی در قبول تمدن اروپا برداشت ، چنانکه در ۱۲۷۴ تلگراف در ایران تأسیس گردید و وزارت تلگراف نیز ضمیمه وزارت علوم شد و در ۱۲۸۰ در دربار اداره مخصوصی به اسم دارالترجمه تأسیس شد و در ۱۲۹۰ مدرسه مجانی به اسم مکتب مشیریه برای زبان های خارجی در تهران تأسیس شد. هم در این سال کتابخانه سلطنتی تهران را ترتیب دادند و در ۱۲۹۱ اولین سالنامه ایران انتشار یافت و در ۱۲۹۳ اولین تئاتر ایرانی افتتاح گردید و در همان سال مجلسی به اسم (مجلس تالیف کتاب رجال) مرکب از یک مدیر و سه عضو و دو مترجم و یک منشی و یک کاتب و چهار پیشخدمت و فراش تشکیل یافت که تا مدتها دایر بود و بعدها به اسم (مجلس تألیف نامه دانشوران) معروف شد و مجلدات هفتگانه نامه دانشوران که شامل احوال بزرگان علمای ایران است و جلد هفتم آن در ۱۳۲۴ انتشار یافت از کارهای آن مجلس است و در همین سال موزه سلطنتی ترتیب یافت و نیز در ۱۲۹۳ مدرسه دولتی دیگری در تبریز با معلمین اروپائی و ایرانی تاسیس گردید که پس از مدرسه دارالفنون دومین مدرسه جدیدی بود که در ایران تشکیل شد و در ۱۳۰۰ - مدرسه نظامی اصفهان به اسم همایونی و در ۱۳۰۲ مدرسه نظامی تهران تاسیس شد .

توجه دیگری که در این مدت نسبت به معارف بعمل آمد توجه خاص نسبت به روزنامه ها بود چنانچه نخستین مجلات علمی ایران در این زمان تاسیس یافت و در ۱۲۸۰ شماره اول روزنامه به اسم روزنامه

علمیه دولت علیه ایران انتشار یافت و مقالات آن به سه زبان فارسی و عربی و فرانسه نوشته می شد و این روزنامه تا شماره ۵۳ بتاریخ اول شوال ۱۲۸۷ منتشر شد، سپس در ۱۴ ربیع الاول ۱۲۸۳ روزنامه دیگری به اسم (روزنامه ملتی) انتشار یافت و در ۱۲۹۶ روزنامه نظامی و تا ۱۳۱۱ روزنامه های دیگر بتدریج از قبیل مریخ ، روزنامه علمی ، روزنامه دانش ، روزنامه معارف ، جام جمشید در بمبئی ، جام جهان نما در کلکته، La Patrie در تهران، روزنامه تبریز در تبریز ، فرهنگ در اصفهان ، روزنامه تجارت در تهران ، روزنامه شرف در تهران شامل احوال بزرگان و تصاویر ایشان ، Echo de – Perse و غیره انتشار یافت.

اولین مدرسه دخترانه که در ایران تأسیس شد در همین دوره بود یعنی در سال ۱۳۱۵ در قریه چالیاس از توابع کرمان و نیز در این دوره ترجمه از زبان های اروپائی بحد کمال رسید.

دوره چهارم نهضت معارف ایران در ۱۳۱۶ بود که انجمنی به اسم (انجمن تاسیس مکاتب ملیه ایران) تشکیل و بعد ها به اسم انجمن معارف معروف شد و دارای نظامنامه مخصوصی برای تعمیم معارف و تاسیس مدارس جدید بود و تعدادی از مدارس هم توسط انجمن مزبور تأسیس گردید و بعدها مدارس مزبوره از دولت کمک خرج دریافت می داشتند و تعداد این مدارس ۱۰ باب بود و از این عده مدارس بعضی مجانی و بعضی هم مختصر شهریه که از پنج قران تجاوز نمی کرد دریافت می کردند.

روزنامه معارف و اساس کتابخانه ملی و ایجاد شرکت طبع کتب توسط این انجمن بعمل آمد در همین اوان وزارت خارجه ، مدرسه علوم سیاسی تهران را در ۱۳۱۷ تأسیس کرد و در سال بعد مدرسه فلاحه دائر گشت عده ای از اروپائیان نیز از دولت ایران اجازه یافتند که در بعضی از شهرها مدارس دخترانه و پسرانه دائر کنند و مهمترین آنها در تبریز و ارومیه و جلفا و سلماس و تهران و اصفهان دائر گردید. بودجه تمام معارف ایران که در این دوره از طرف دولت پرداخته می شد در سال سی هزار تومان و مخارج مدرسه علوم سیاسی را وزارت خارجه و مدرسه فلاحه را اداره خالصه جداگانه می پرداخت . در اوایل مشروطیت ترقی محسوسی در جراید و مجلات و مطبوعات ایران آشکار شد و قریب سی روزنامه و مجله در شهرهای مختلف ایران و خارج از ایران دائر گردید و بعد از مشروطیت مدارس

دیگری نیز از قبیل مدرسه آلمانی و روسی و آرامنه و غیره بر عده مدارس افزوده شد . یکی دو مدرسه دخترانه نیز در سالهای اول مشروطیت افتتاح شد ولی باز همچون سابق، اکثر اطفال در مکتب خانه ها تحصیل می کردند.

دوره پنجم ترقی معارف ایران در مشروطیت دوم شروع شد در ۱۳۲۸ ق بودجه، معارف ۱۱۹۱۵۴۰ قران بود که از این مبلغ ۳۹۱۶۵۰ قران به مصرف دارالفنون و ۱۱۳۶۰۰ قران به مصرف نظام و ۵۹۵۸۰ قران هم اعانه مدارس ملی و ۱۲۲۰۰۰ قران اعانه مدارس اروپائی و ۳۸۳۵۰ قران حق تحصیل شاگردان ایرانی در اروپا و ۲۷۵۰ قران اعانه مدارس ایرانی در خارجه بود. در سال ۱۳۲۹ در تمام ایران ۷۶ مدرسه ابتدائی پسرانه و ۴۷ مدرسه ابتدائی دخترانه بود که منحصر به شهر تهران بود و فقط یک مدرسه ابتدائی در نیاوران شمیران بود و در ولایات آنچه مدرسه بود دولت اداره نمیکرد فقط اعانه به آنها میداد . در مدارس تهران ۱۰۵۳۱ شاگرد تحصیل میکردند « ۸۳۴۴ پسر و ۲۱۸۷ نفر دختر » اما مدرسه متوسطه در تهران فقط منحصر به شعبه متوسطه دارالفنون دارای ۸۶ شاگرد و شعبه متوسطه مدرسه سیاسی دارای ۶۸ شاگرد بود . عده محصلین مدارس عالیّه منحصر بود به ۱۸ نفر در رشته طب دارالفنون و ۶ نفر در رشته مهندسی دارالفنون و ۳۳ نفر در مدرسه سیاسی و ۱۰۰ نفر دز مدرسه نظامی که جمعا" بالغ بر ۱۵۷ نفر می شد . با مدارس قدیمه و مکتب خانه ها عده تمام محصلین تهران ۱۴۸۴۲ نفر بود و عده تقریبی محصلین در بعضی شهرهای دیگر بدین قرار بود شیراز ۱۷۳۸ نفر ، سلطان آباد ۷۸۰ نفر ، زنجان ۷۵۳ نفر ، مرند ۲۲۴ نفر.

در ۱۳۲۸ ق مجلس شورای ملی ایران قانون اداری وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه را تصویب کرد و رسیدگی بامور تمام مدارس و تعلیمات مملکت به این وزارتخانه سپرده شد. اولین دستور تعلیمات مدارس ابتدائی و سه ساله متوسطه که وزارت معارف تدوین کرده در سال ۱۳۲۷ از تصویب گذشته است . در سال ۱۳۲۹ قانونی تصویب گردید که بموجب آن وزارت معارف مکلف شد ۹ مدرسه ابتدائی شش کلاسه بدین ترتیب که ۵ مدرسه در تهران و چهار مدرسه در مشهد و شیراز و تبریز و کرمان تأسیس کند

و برای هر یک از پنج مدرسه تهران ماهی ۲۵۰ تومان و برای هر یک از مدارس شهرهای دیگر ماهی ۲۰۰ تومان اعتبار تعیین شد که نیمی از محصلین مجانی و نیمی دیگر غیر مجانی باشند.

در قانون معارف ایران که در ذیقعه ۱۳۲۹ از تصویب گذشت، تعلیمات ابتدائی را برای تمام ایرانیان از سن هفت سالگی اجباری کرد و در نتیجه همین قانون نهضتی در تمام ایران شروع شد و مدارس جدید در نقاط مختلف مملکت، حتی در خوزستان تأسیس گردید. در ۱۳۳۲ ق در دستور تعلیمات متوسطه و ابتدائی تجدیدنظر شد و در ۱۳۳۵ ق مدرسه فلاحت رشت از عوائد فروش تخم نوغان دائر گردید و این مدرسه تا زمان انقلاب گیلان دائر بود. در همان سال مدرسه متوسطه از وجوه اعانه در مشهد دائر شد. در سال ۱۳۳۳ ق مدرسه سیروس که اولین مدرسه سه ساله متوسط ملی بود در تهران دائر گردید و مدتی برقرار بود تا جزو مدارس دولتی گردید.

در ۱۳۲۸ ق با تصویب شورای ملی ایران ۳۰ نفر جوان ایرانی را برای تحصیل در فنون مختلف به فرانسه و انگلستان فرستادند. مدرسه صنایع مستظرفه تهران دارای شعبه نقاشی و حجاری و قالی بافی به ریاست آقای میرزا محمد خان غفاری کمال الملک تأسیس شد و تا سال ۱۳۰۷ ش برقرار بود در همین دوره مدارس فنی دیگر توسط ادارات دولتی تأسیس شد از آن جمله بود مدرسه قزاق خانه و مدرسه ژاندارمری، مدرسه پلیس و غیره. نسبت به زمان های گذشته ترقی عمده تری در معارف ایران از ۱۲۹۷ ش شروع شد و اساس معارف بر پایه استواری گذارده شد و چند مدرسه عالی و دارالمعلمین و دارالمعلمیات و دبستان برزگران کرج و ۴۰ مدرسه ابتدائی مجانی در تهران تأسیس گردید.

به موجب قانون مخصوص از عوائد املاک اربابی، مدارس ابتدائی در سرتاسر ایران در قراء و قصبات دائر گردید، مجله ای بنام اصول تعلیمات در ۱۲۹۸ انتشار یافت، سالنامه رسمی وزارت معارف در ۱۲۹۷ منتشر شد و شعبه علمی و ادبی مدارس کامل متوسطه از یکدیگر تفکیک گردید.

بودجه معارف که در ۱۲۹۶ ش به مبلغ ۱۳۴۴۱۵۶ قران بود در سال ۱۲۹۷ بالغ بر ۲۶۰۹۳۶۸ قران شد. در سال ۱۲۹۷ عده کل مدارس متوسطه و ابتدائی در ایران ۲۹۵ مدرسه بود که بیش از ۲۳۰۳۳ شاگرد در آنها

تحصیل می کرده است . در سال تحصیلی ۱۳۰۱-۱۳۰۲ش تمام مدارس ایران از ابتدائی و متوسطه و ذکور و اناث و عالی و مکاتب و مدارس قدیمه ۶۱۲ باب بود و در آن ۵۵۱۳۱ شاگرد پسر و دختر تحصیل می کردند، در سال تحصیلی ۱۳۰۲-۱۳۰۳ ش عده مدارس به ۱۹۴۳ و عده شاگردان به ۹۶۳۶۷ رسیده و در سال تحصیلی ۱۳۰۳-۱۳۰۴ ش عده مدارس به ۲۳۳۶ و عده شاگردان به ۱۰۸۹۵۹ رسید.

در همین دوره نظارت در اوقاف مملکت شروع شد و بر عده مطابع و مطبوعات افزوده گشت و نظامات بسیاری برای معارف وضع گردید دوائر وزارت معارف توسعه یافته و کلاس های اکابر شبانه در نقاط مختلف دائر گردید.

بر عده مدارس ایرانی در خارجه از قبیل عراق و ترکیه و روسیه افزوده شد مجامع علمی و ادبی بسیار در ایران دائر گردید. نظارت دولت در نمایشها سینما و غیره عملی شد روز بروز بر عده نشریات دولتی افزوده گشت و مجلات بسیار مانند مجله فلاح و تجارت و بلدیه و پلیس و غیره تأسیس شد. ورزش در مدارس توسعه یافت و دارالمعلمین ورزش افتتاح شد. (سالنامه وزارت معارف ۱۳۱۱-۱۳۱۲ : د - ح) -در طی این سالها ، تأسیس و راه اندازی مدارس ابتدایی فرم و شکل خاصی به خود گرفت . تأکید بر آموزش ابتدایی اولویت دست اندرکاران عصر پهلوی اول بود که در احصائیه (آمار) وزارت معارف هم بر آن تأکید شده بود.

در سال ۱۳۱۳ برای تکمیل و توسعه تعلیمات ابتدائی و بسط تشکیلات آن در مرکز و ولایات اقدامات ذیل بعمل آمده است:

۱-تأسیس ۹۷ باب دبستان در مرکز و ایالات و ولایات

۲-۱۳۹ باب از دبستان های ایالات و ولایات در سال ۱۳۱۳ تکمیل شده و بر کلاس های موجود آنها یک یا دو و یا سه کلاس فراخور احتیاجات محلی اضافه گردیده است.

۳- یکی از خصوصیات قابل توجه سال ۱۳۱۳ همکاری وزارت جلیله داخله و بلديه های غالب شهر ها با وزارت معارف در تأسيس و اداره دبستان های جديد می باشد. بر اثر این همکاری در سال گذشته معادل مبلغ ۱/۰۳۱/۸۲۰ ریال از محل عایدات بلديه به بودجه معارف کمک شده و به تأسيس دبستان های جديد اقدام گردیده است و امیدواری کامل حاصل است که بر طبق موافقتی که وزارت جلیله داخله نموده اند تا مدت پنج سال بتدریج دبستان ها و مدارس محلی توسط بلديه های شهرها اداره شده و از این حیث نیز موفقیت شایانی نصیب معارف ایران بشود و کمترین فایده این ترتیب آن است که اهالی هر شهر در تعلیمات عمومی ابتدائی محل اقامت خود دارای نظر مستقیم بوده و به تناسب مساعدتی که اهل هر شهر می نمایند دائره دبستان های آن توسعه پیدا می کند. (سالنامه وزارت معارف ، ۱۳۱۳-۱۳۱۲: ۲)

در سال ۱۳۰۴-۱۳۰۵ اش تعداد تمام مدارس ایران ۳۲۸۵ و عده شاگردان آن ۱۳۲۶۹۴ بوده، در سال ۱۳۰۵-۱۳۰۶ اش تعداد مدارس ۳۱۷۷ و تعداد شاگردان ۱۳۷۴۹۶ بوده در سال ۱۳۰۶-۱۳۰۷ اش تعداد مدارس به ۳۳۰۰ و عده شاگردان ۱۵۰۸۱۱ رسید. در سال ۱۳۰۷-۱۳۰۸ اشماره مدارس به ۳۳۰۰ و شماره شاگردان ۱۵۳۹۲۹ بود. در سال ۱۳۰۸-۱۳۰۹ اش تعداد مدارس ۳۶۴۴ و تعداد شاگردان ۱۶۳۳۴۶ بود. در سال ۱۳۰۹-۱۳۱۰ اش تعداد مدارس ۳۶۴۳ و تعداد شاگردان ۱۸۱۶۹۸ شد در سال ۱۳۱۰-۱۳۱۱ اش مدارس ایران ۴۱۸۱ و شاگرد آن ۲۰۰۹۲۴ نفر بوده اند.

بودجه وزارت معارف در ۱۳۰۴ اش به ۷۷۳۱۳۸۰ ریال و در ۱۳۰۵ اش به ۱۱۰۱۱۰۰۳ ریال و در ۱۳۰۶ اش به ۱۴۱۱۳۴۱۸ ریال و در ۱۳۰۷ اش به ۱۶۳۵۰۲۳۷ و در ۱۳۰۸ اش به ۱۸۴۸۳۷۵۵ ریال و در ۱۳۰۹ اش به ۱۸۹۸۳۷۵۰ و در ۱۳۱۰ اش به ۲۳۶۰۹۹۶۰ و در ۱۳۱۱ اش به ۲۶۷۵۰۳۷۰ و در ۱۳۱۲ اش به ۴۱۲۷۰۱۵۰ ریال رسید. (سالنامه وزارت معارف ، ۱۳۱۲-۱۳۱۱، ص د -ح)

در مورد آموزش متوسطه و تحصیلات عالی نیز گام هایی برداشته شد که در زمانه خویش شاید نوگرایانه بود. تأسيس دارالمعلمین ، تأسيس دانشگاه و مدارس عالی نمونه ای از این اقدامات بوده است که مورد استقبال قشر جوان و تحصیل کرده نیز قرار گرفت .

بطور مثال :

اقداماتی که برای پیشرفت تعلیمات متوسطه در سال ۱۳۱۳ش معمول گردیده بقرار ذیل است :

۱-در نقاط مفصله الاسامی ذیل به تاسیس دبیرستان های جدید اقدام شده است:

دوره اول دبیرستان اناث	در خراسان
کلاس اول دبیرستان اناث	در کردستان
کلاس اول دبیرستان ذکور	در عراق (اراک)
کلاس اول دبیرستان ذکور	در کرمانشاهان
کلاس اول دبیرستان ذکور	در قم

۲- بر کلاس های موجود هشت باب از دبیرستان های ذکور و اناث ایالات و ولایات (کرمان ، مازندران ، فارس ، قزوین ، مراغه ، ذکور اصفهان ، اناث اصفهان ، کرمانشاهان) یک کلاس اضافه شده است.

۳-برای اغلب دبیرستان های مرکز و ولایات کتابخانه های اختصاصی تاسیس شده و کتابخانه های موجود تکمیل و توسعه یافته است. برای ۱۳ باب از دبیرستان های مرکز و ولایت لابر اتوار خریداری گردیده است. (سالنامه وزارت معارف، ۱۳۱۳-۱۳۱۲: ۳)

منابع و مأخذ

- ابراهیمی ، پروین(۱۳۸۲). سیمای میراث فرهنگی استان همدان، چاپ اول، تهاپران :سازمان میراث فرهنگی کشور.
- اذکایی، پرویز ، (۱۳۸۰). همدان نامه (بیت گفتار درباره ی استان)، چاپ یکم، همدان : نشریه استان.
- بیش از یک هزار سند از سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران
- خان زاده، منصور(۱۳۶۲).همدان(مختصری پیرامون آثار مذهبی، تاریخی و دیدنی های استان همدان) همدان: ارشاد اسلامی.
- خزائل کردستانی ، رضا(۱۳۲۳).جغرافیایی همدان،تهران : بنگاه مطبوعاتی افشاری.
- راهنمای شهر همدان (۱۳۳۱).تهران :نشریه دایره جغرافیایی ستاد ارتش شاهنشانی
- سالنامه دبیرستان پهلوی همدان. سالتحصیلی ۱۳۳۱-۱۳۳۰
- سالنامه دبیرستان پهلوی همدان.سال تحصیلی ۱۳۲۶-۱۳۲۵
- سالنامه های وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه دولت شاهنشاهی ایران، اداره انطباعات ، دائره احصائیه،مربوط به سال های ۱۳۱۲-۱۳۱۱و۱۳۱۳-۱۳۱۲شمسی.
- سایکس،پرسی(۱۳۶۳).تاریخ ایران، ترجمه محمدتقی فخرداعی گیلانی،جلد دوم، چاپ دوم،تهران: دنیای کتاب
- سیاسی، علی اکبر(۱۳۹۴).گزارش یک زندگی، جلد اول، چاپ سوم، تهران: اختران.
- صابری همدانی، احمد(۱۳۸۲)تاریخ مفصل همدان، جلدسوم، چاپ سوم، قم: شاکر.
- صابری همدانی،احمد(۱۳۸۱).تاریخ مفصل همدان. جلددوم، چاپ اول، قم : شاکر.
- صافی، احمد(۱۳۷۱). تربیت معلم در ایران و هندو پاکستان. تهران: انشارات مدرسه.
- صدیق ، عیسی (۱۳۴۲).تاریخ فرهنگ ایران از آغاز تا عصر حاضر ، تهران: سازمان تربیت معلم و تحقیقات تربیتی.
- صفوی ، احمد(۱۳۸۳).تاریخ آموزش و پرورش ایران از ایران باستان تا ۱۳۸۰ شمسی ، چاپ اول ، تهران : رشد.

- عیسوی، چارلز (۱۳۶۲)، تاریخ اقتصادی ایران (قاجاریه)، مترجم یعقوب آژند، چاپ اول، تهران :گستره
 - فرهنگ جغرافیای ایران (آبادی ها) (۱۳۳۱). جلد پنجم ، تهران : انتشارات دایره جغرافیای ستاد ارتش.
 - قاسمی پویا، اقبال (۱۳۷۷). مدارس جدید در دوره قاجار. بانیان و پیشروان، تهران: نشر دانشگاهی.
 - قراگزلو، غلامحسین (بی تا). هگمتانه تا همدان، چاپ اول، تهران: اقبال.
 - کرونین، استفانی (۱۳۸۷)، رضا شاه و شکل گیری ایران نوین، ترجمه مرتضی ثاقب فر ، چاپ دوم ، تهران : جامی
 - گرگوار، هلن دسمه، فوتن، پاتریس (۱۳۷۰) اراک و همدان (نقشه ها و اسناد مردم نگاری)، ترجمه اصغر کریمی ، چاپ اول، مشهد : پاژ
 - معتمدی، اسفندیار (۱۳۹۵). معلمان بزرگ ایران ، چاپ اول ، جلد اول، تهران : انتشارات مدرسه
 - هول ، فرانک (۱۳۸۲)، باستانشناسی غرب ایران، ترجمه زهرا باستانی ، چاپ دوم. تهران: سمت
- مقالات
- زندیه، حسن و همکاران (۱۳۹۸). کارکرد آموزشی - فرهنگی دارالمعلمیات و دانشسراهای دخترانه در دوره پهلوی اول، شماره پیاپی ۱۱۶، دفتر چهارم، سال ۲۹، تهران : گنجینه اسناد.
- غلامحسین پور ، زهرا (۱۳۸۸). اسنادی نویافته از دبستان ملی فرهنگ همدان، ش ۳، د ۲، س اول، تهران: پیام بهارستان.